

АНАЛІТИК
АУДИТОРСЬКА ФІРМА

ЕКОНОМІКА ФІНАНСИ ПРАВО

ЩОМІСЯЧНИЙ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ ЖУРНАЛ

№ 12/1'2018

(видається з 1994 року)

ISSN 2409-1944

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата з економічних і юридичних наук

Наказ Міністерства освіти і науки України від 21 грудня 2015 р. №1328 (економічні науки), Наказ Міністерства освіти і науки України від 11 липня 2016 р. № 820 (юридичні науки). Реєстраційне свідоцтво серії КВ № 21620-11520ПР від 12 жовтня 2015 р.

Рішення Аудиторської палати України від 21.12.2017 № 353/10 (фахове видання з обліку та аудиту).

Журналу присвоєно міжнародний ідентифікаційний номер ISSN 2409-1944 та включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus.

Засновники:

Аудиторська фірма "Аналітик" спільно з Таврійським національним університетом ім. В.І. Вернадського та Національною академією внутрішніх справ України

Статті обов'язково проходять

відбір, внутрішнє і зовнішнє рецензування

Рекомендовано до друку та до поширення через мережу Інтернет Вченою радою Національної академії внутрішніх справ України (Протокол № 28 від 11 грудня

2018 року) та Вченою Радою Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського (Протокол № 35 від 13 грудня 2018 року). Повний або частковий передрук матеріалів журналу допускається лише за згодою редакції.

Відповідальність за добір і викладення фактів несуть автори. За зміст та достовірність реклами несе відповідальність рекламодавець.

Підписано до друку 21.12.2018

Формат 60/84/8

Наклад – 250 прим.

Адреса редакції: 01001, м. Київ, вул. Хрещатик, 44

Телефони: (050) 735-43-41, (096) 221-88-61

Факс: (044) 278-05-88

E-mail: efp.redaktor@gmail.com

Сайт: www.efp.in.ua

Суб'єкт видавничої справи

© "Аналітик", 2018
© "Економіка. Фінанси. Право",

2018

Типографія: ТОВ "Міжнародний бізнес центр"

Керівник редакційної колегії з економічних наук:

Бутинець Тетяна Анатоліївна, д.е.н., професор, головний науковий співробітник Наукової лабораторії з проблем кримінальної поліції навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ, м. Київ

Члени редакційної колегії з економічних наук:

Бондар Валерій Петрович, д.е.н., керуючий партнер аудиторської фірми "HLB UKRAINE", член Ради Аудиторської палати України

Величко Олена Георгіївна, радник першого віце-прем'єра міністра України – Міністра економічного розвитку і торгівлі України

Вініченко Ігор Іванович, д.е.н., професор, завідувач кафедри економічної теорії та економіки сільського господарства Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Дацій Олександр Іванович, д.е.н., професор, завідувач кафедри фінансів, банківської та страхової справи Міжрегіональної Академії управління персоналом (МАУП), Заслужений працівник освіти України

Іванюта Василь Фалімонович, д.е.н., доцент, професор кафедри бізнес-адміністрування та зовнішньоекономічної діяльності Полтавського університету економіки і торгівлі

Клименюк Микола Миколайович, д.е.н., професор.

Кондрашихін Андрій Борисович, д.е.н., доцент

Корецька Світлана Олександрівна, д.е.н., професор

Левченко Валентина Петрівна, д.е.н., член Ради нагляду Органу суспільного нагляду за аудиторською діяльністю, директор ВПГО «Спілка аудиторів України»

Манцевич Юрій Миколайович, д.е.н., доцент

Невелєв Олександр Михайлович, д.е.н., доцент

Потишняк Олена Миколаївна, д.е.н., доцент, професор кафедри організації виробництва, бізнесу та менеджменту Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка

Прушківський Володимир Геннадійович, д.е.н., професор, перший проректор Запорізького національного технічного університету

Редько Олександр Юрійович, д.е.н., перший проректор з науково-педагогічної роботи, професор, академік НАСОНА

Сук Петро Леонідович, д.е.н., доцент, професор кафедри обліку і оподаткування, Відокремлений підрозділ Національного університету біоресурсів і природокористування України «Ніжинський агротехнічний інститут»

Ткаченко Сергій Анатолійович, д.е.н., доцент, в.о. ректора Вищого навчального закладу "Міжнародний технологічний університет «Миколаївська політехніка»"

Царенко Оксана В'ячеславівна, д.е.н., доцент

Керівник редакційної колегії з правових наук:

Константинов Сергій Федорович, д.ю.н., професор, завідувач кафедри адміністративної діяльності НАВС

Заступник редакційної колегії з правових наук:

Лоцихін Олександр Миколайович, д.ю.н., професор, Заслужений економіст України

Члени редакційної колегії з правових наук:

Баймуратов Михайло Олександрович, д.ю.н., професор, заслужений діяч науки і техніки України

Бичкова Світлана Сергіївна, д.ю.н., професор, завідувач кафедри цивільного права і процесу Національної академії внутрішніх справ, полковник поліції

Василинчук Віктор Іванович, д.ю.н., професор, професор кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ, заслужений юрист України, полковник поліції

Глушков Валерій Олександрович, д.ю.н., професор

Джужа Олександр Миколайович, д.ю.н., професор, головний науковий співробітник відділу організації науково-дослідної роботи Національної академії внутрішніх справ, заслужений юрист України

Кампо Володимир Михайлович, к.ю.н., доцент, заслужений юрист України

Клименко Олена Вікторівна, к.ю.н., доцент

Кононенко Леонід Минович, к.ю.н., професор

Копан Олексій Володимирович, д.ю.н., професор, провідний науковий співробітник наукової лабораторії з проблем досудового розслідування навчально-наукового інституту № 1

Литвин Олександр Петрович, к.ю.н., професор

Луць Володимир Васильович, д.ю.н., професор, член відділу цивільно-правових наук Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України, заслужений діяч науки і техніки України

Озерський Ігор Володимирович, д.ю.н., доцент, професор кафедри цивільного та кримінального права і процесу Чорноморського національного університету імені Петра Могили

Приходько Христина Вікторівна, к.ю.н., професор

Фрицький Юрій Олегович, д.ю.н., професор

Шеф-редактор:

Головач Володимир Володимирович, к.ю.н., голова правління Аудиторської фірми "Аналітик", Заслужений юрист України

Технічний редактор:

Куцяк Олександр Анатолійович

Випусковий редактор:

Туманян Анна Оганесівна

ЗМІСТ

С.А. ТКАЧЕНКО, О.М. ПОТИШНЯК. Господарська модифікація, останні запити до балансу національної економічної системи як до механізму аналізу і оцінки та планування вітчизняної економіки ...	4
Н.М. ВНУКОВА, Є.М. ХОЛКІНА, К.В. БОЧКОВА. Оцінка впливу оподаткування процентного доходу на результати депозитної діяльності банку	7
О.М. БОНДАРЕНКО. Сучасні методики підготовки та перепідготовки (підвищення кваліфікації) облікових фахівців	12
М.М. ГОЛУБКА. Національно-патріотичне виховання студентської молоді в умовах економічної кризи та інноваційних технологій	16
Н.Г. КАЛЮЖНА, Л.П. СЄРОВА. Економічні санкції в арсеналі методів торговельно-економічних воєн	19
О.В. ЛЯХОВСЬКА. Загальна характеристика найбільших підприємств хімічної промисловості України	23
О.А. ОВЄЧКІНА, М.А. ОВЄЧКІНА, М.С. ВАСЬКЕВИЧ, О.С. ЗАРАЙСЬКА. Матричний метод розробки організаційно-економічного механізму управління ресурсним потенціалом підприємств та оцінки його ефективності	28
Н.О. ПОТАПОВА, Я.В. КІШКО. Сучасні підходи до організації та ведення касових операцій	33
М.А. ШУМ, В.А. ГУЖВА, О.К. СПІВАК. Науково-теоретичні аспекти структури фонду оплати праці в сучасній інформаційній системі	36
М.А. ШУМ, О.Є. ЯКИМЕНКО, Т.А. КОСТЕНКО. ЗЕД договір як основа взаємовідносин між контрагентами: обліковий аспект	39
В.Л. СКРИПНИК. Нематеріальні блага і немайнові права: проблеми методології	43

АНОТАЦІЇ, КОМЕНТАРІ, КОНСУЛЬТАЦІЇ

А.О. ТУМАНЯН. Податкова консультація: чи потрібно сплачувати податок на земельну ділянку під будинком, який вже відчужений новому власнику?	48
--	----

ТКАЧЕНКО

Сергій Анатолійович
nukoblikaudit@inbox.ruд.е.н., доцент, в.о. ректора
Вищого навчального закладу
«Міжнародний технологічний
університет «Миколаївська
політехніка»

УДК 657

ГОСПОДАРСЬКА
МОДИФІКАЦІЯ, ОСТАННІ
ЗАПИТИ ДО БАЛАНСУ
НАЦІОНАЛЬНОЇ
ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ ЯК
ДО МЕХАНІЗМУ АНАЛІЗУ І
ОЦІНКИ ТА ПЛАНУВАННЯ
ВІТЧИЗНЯНОЇ ЕКОНОМІКИECONOMIC REFORM AND NEW
REQUIREMENTS FOR THE
BALANCE OF THE NATIONAL
ECONOMIC SYSTEM AS A TOOL
FOR ANALYSIS, ASSESSMENT,
PLANNING OF THE DOMESTIC
ECONOMY

ПОТИШНЯК

Олена Миколаївна

д.е.н., доцент, професор кафедри,
Харківський національний технічний
університет сільського господарства
ім. Петра Василенка

Економічна реформа і перехід до системи управління національною економічною конструкцією економічними методами ставлять перед балансом національної економічної системи нові вимоги, задовольнити яким він у його сучасному вигляді вже не зможе. При усіх своїх перевагах нинішній баланс національної економічної системи не надає повного уявлення про економіку як про єдину систему та не забезпечує суворого переходу у процесі економічного аналізу й оцінки, планування від одного аспекту до іншого. Із огляду на сучасні тенденції у розвитку планування і, зокрема, ті вимоги, які випливають із нашої економічної реформи, можна констатувати, що найближча ціль у вдосконаленні балансу національної господарської доктрини полягає у подоланні насамперед цього недоліку.

* * *

Экономическая реформа, переход к методу управления экономики экономическими путями ставят перед балансом экономической системы новые требования, удовлетворить которым он в его современном виде уже не сможет. При всех своих преимуществах нынешний баланс экономики не даёт полного представления об экономике как о единой системе и не обеспечивает строгого перехода в процессе анализа, оценки, планирования от одного аспекта к другому. Учитывая новые тенденции в развитии планирования и те требования, которые вытекают из нашей экономической реформы, можно констатировать, что ближайшая цель в совершенствовании баланса национальной хозяйственной доктрины заключается в преодолении, прежде всего этого генерального недостатка.

* * *

It is substantiated that economic reform and the transition to a system of management of the national economic system by economic methods put the balance of the national economic system in new demands that it can no longer satisfy in the present state. Naturally, now the balance of the national economic system requires that it become a model of the balance of the whole economy, reflecting not only certain aspects, but also a strict connection between them. Without this connection, the picture of economic turnover can not be holistic, however detailed and deeply dealt with by its separate parties. It is argued that the current balance is a set of documents, not an integrated system. Each one is a spreadsheet that compares resources and uses the object to which the corresponding balance is devoted. The table is similar in form of an account, has a revenue and expenditure part. However, from a methodological point of view, the basis of a modern system of balances is the comparison of incomes with costs within each individual account, rather than the comparison of the income of one account with the costs of another account. Of course, it is therefore impossible to trace how changes in the indicators in one balance document affect those or other indicators in another document. Logically, the balance of the national economic system can include the inter-sectoral balance of the process of production and distribution of products. The benefits of this document are well known to all. But it is also known that it does not allow access to real production and economic sectors and business units, and its link with other balances is achieved only through the most general summary data through special calculations. It is proved, with all its advantages, the current balance of the national economic system does not provide a complete picture of the economy as a single system and does not provide a strict transition in the process of integrated economic analysis and evaluation, planning from one aspect to another. In view of the current trends in the development of the subsystem of planning and, in particular, the requirements arising from our economically efficient reform, we can state that the immediate task of improving the balance of the national economic system is to overcome this particular disadvantage.

Ключові слова: аналіз й оцінка, баланс, вітчизняна економіка, вимога, економічна реформа, механізм, національна економічна система, планування

Ключевые слова: баланс, инструмент, комплексный анализ и оценка, механизм, национальная экономическая система, отечественная экономика, планирование, система, требование, функция, цель, экономическая реформа

Keywords: analysis and evaluation, balance sheet, economic reform, national economic system, planning, requirement, the domestic economy, the mechanism

ВСТУП

Сутність економічної реформи, початок якої було покладено рішеннями уряду, у самому загальному формулюванні зводиться до різкого посилення ролі економічних методів в управлінні національною економічною системою. Усі конкретні заходи, передбачені новим порядком планування, у кінцевому рахунку спрямовані на те, щоб краще використовувати механізм товарно-грошового господарства та за допомогою системи економічних стимулів створити для підприємств (об'єднань) такі умови функціонування, при яких можна забезпечити більш високу ефективність виробництва як у масштабах усієї національної економічної системи, так і на кожному підприємстві.

Сучасна прогресивна практика та проведені перспективні дослідження іноземних і вітчизняних вчених-економістів [1-11] переконливо доводять, що якими б не були подальші заходи із проведення у життя економічної реформи, сама суть її передбачає, що в управлінні виробничо-господарською діяльністю товариства на перший план висуваються елементи методу, засновані на використанні механізму функціонування економіки. Знаючи цей механізм, немає необхідності планувати кожен економічний показник безпосередньо із центру, досить лише впливати на деякі певні елементи методу чи ключові точки, щоб отримати бажані для підприємства результати.

Це означає, що у нових умовах, створити які покликана реформа, економіка повинна розглядатися як єдина система, незважаючи на усе її різноманіття та наявність у економічному житті корпорації різних аспектів, кожен із яких представляє самостійний інтерес і до цих пір був самостійним об'єктом для систематичного економічного аналізу та оцінки, планування.

МЕТА РОБОТИ полягає у визначенні квінтесенції господарської реформи і формуванні вимог до балансу національної економіки як до інструменту аналізу, планування.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Теоретико-методологічною базою статті виступає діалектичний метод, основні положення теорії у області балансових побудов, яке присвячене розробці методів інтеграції балансових систем національної економіки у аналізі та плануванні. У процесі дослідження використовувалися наступні методи: *абстрактно-логічний* (для теоретично-методологічного узагальнення і формулювання дедукції); *монографічний* (при дослідженні теоретично-методологічних думок та практики національного рахівництва у країнах, що виявляє позитивні сторони методу подвійної реєстрації економічних потоків при побудованні балансу); *дедукційний* (запропоновані авторами балансові схеми відображають матеріально-фінансові пропорції і економічні зв'язки між галузями, групами господарських одиниць у економіці та представляють інтерес для економістів і студентів економічних ВНЗ).

РЕЗУЛЬТАТИ

Щоб успішно керувати економікою у нових умовах, органи, які планують, повинні знати, до яких резуль-

татів національної економічної системи призведуть ті або інші виробничо-господарські рішення, прийняті на рівні підприємств та об'єднань. Більш того, потрібно мати можливість простежити ці результати у всіх найважливіших аспектах, які характеризують економічний оборот. Потрібним виступає і зворотний зв'язок. Органи, які планують повинні чітко уявляти собі, які виробничо-господарські рішення будуть приймати підприємства при тій або іншій зміні найважливіших показників національної економічної системи й які необхідні умови для того, щоб ці рішення не суперечили такого роду показникам тощо.

У нових умовах господарювання для успішного управління економікою абсолютно необхідно знати, до яких фінансових наслідків, наприклад, призведе та чи інша зміна виробничої програми, й, навпаки, як, впливаючи на доходи (виручку) від реалізації підприємства (об'єднання), можливо спонукати його певним чином змінити речові результати виробничо-господарської діяльності. У нових умовах неможливо успішно управляти економікою, не маючи інструментів для суворого переходу від матеріального аспекту до фінансового, від виробництва – до доходів, від доходів – до споживання і накопичення, від накопичення – до праці, доходів і споживання.

Висловлюючись фігурально, необхідно мати матрицю вітчизняної економіки, яка охоплює усі аспекти економічної діяльності конгломерату, а також методу параметрів, які характеризують схему стійкості цієї матриці.

У даний час інструментом для комплексного аналізу, оцінки, планування зв'язків національної економічної системи служить баланс національної економічної системи. У нього входить ряд документів, у кожному із яких докладно розглядається відповідний аспект господарського обороту (доходу).

Як відомо, у систему балансу національної господарської (економічної) системи входять: баланс сукупного суспільного продукту, до якого можна віднести також і матеріальні баланси; баланс національного доходу або фінансово-економічний баланс разом із рядом вартісних балансів (баланс грошових доходів та витрат населення, баланс фінансових ресурсів держави, кредитний і касовий плани Нацбанку, платіжний баланс); баланс трудових ресурсів, баланс основних засобів та зведений баланс національної економічної системи, відомий під назвою «Баланс виробництва, розподілу, перерозподілу і використання суспільного продукту та національного доходу». До балансу національної економічної системи слід віднести і такий, який розробляється за останні роки міжгалузевий баланс виробництва та розподілу продукції, що містить детальну характеристику виробничо-господарських зв'язків, обумовлених рівнем розвитку продуктивних сил, і певною мірою перекриває своїми даними деякі показники інших балансів.

Таким чином, у системі планування в принципі існує інструмент, покликаний забезпечити підхід до економіки як до єдиної складної системи. Це – баланс національної економічної системи. Документи цього балансу відображають накопичений прагматичний досвід. У них надається характеристика усіх основних

сторін, які важливо бачити при системі планування, яка склалася у нашій країні протягом років та діє на даний час.

Однак, економічна реформа і перехід до системи управління національною економічною (господарською) системою економічними методами ставлять перед балансом національної економічної системи нові вимоги, задовольнити яким він у його сучасному вигляді уже не зможе.

На даний час від балансу національної економічної (господарської) системи потрібно, щоб він став балансовою моделлю усієї економіки, що відображає не тільки окремі аспекти, а й суворий зв'язок між ними. Без зв'язку із цим картина економічного (господарського) обороту не може бути цілісною, як би детально та глибоко ні розглядалися його окремі сторони тощо.

Існуючий нині баланс – це набір документів, а не інтегрована система. Кожен із них являє собою інформаційну таблицю, де зіставляються ресурси й використання того об'єкта, якому присвячений відповідний баланс. Таблиця аналогічна за формою рахунку, має дохідну та видаткову частини. Однак, із методологічної точки зору основу сучасної системи балансів становить зіставлення доходів із витратами у межах кожного окремого рахунку, а не зіставлення доходів (оборотів) одного рахунку з витратами іншого рахунку.

Характерно, що ця концентрація уваги на ув'язці дохідної і видаткової частин одного та того ж балансу і зневага до кореспонденції балансів між собою відбулися на визначенні поняття балансової статистики у вітчизняній статистичній літературі. Балансовий елемент методу у повній відповідності із практикою визначають, як такий спосіб обробки та аналізу (дослідження) статистичних інформаційних даних, при якому зіставляються дані про ресурси із даними про призначення продукції або будь-якого іншого економічного показника, і тільки. Питання про те, як повинні бути пов'язані показники одного балансу із показниками іншого, навіть не ставиться.

Зв'язок між окремими документами балансу забезпечується не із побудови, а спеціально на заключному етапі складання балансу національної економічної (господарської) системи, та лише за деякими показниками.

У зв'язку з цим неможливо простежити, як впливають зміни показників у одному документі балансу на ті або інші показники у іншому документі.

Як вже було зазначено, до системи балансу національної економічної системи можна віднести міжгалузевий баланс процесу виробництва і розподілу продукції. Переваги цього документа усім добре відомі. Але відомо також й те, що він не дає виходу на реальні виробничо-господарські галузі та господарські одиниці, а ув'язка його із іншими балансами досягається тільки через найзагальніші сумарні дані шляхом спеціальних розрахунків.

ВИСНОВКИ

Таким чином, при всіх своїх перевагах нинішній баланс національної економічної системи не надає повного уявлення про економіку як про єдину систему та не забезпечує суворого переходу у процесі комплексного економічного аналізу й оцінки, планування від одного аспекту до іншого. Із огляду на су-

часні тенденції у розвитку планування і, зокрема, ті вимоги, які випливають із нашої економічної реформи, можна констатувати, що найближче завдання у вдосконаленні балансу національної господарської (економічної) системи полягає у подоланні насамперед цього недоліку.

Список використаних джерел

1. Вебер М. Протестантська етика і дух капіталізму. Київ, 1994. 261 с.
2. Дойль П. Менеджмент: стратегия и тактика. Санкт-Петербург, 1999. 560 с.
3. Друкер П.Ф. Энциклопедия менеджмента. Москва, 2004. 432 с.
4. Егоров В.Г. Место и роль кооперации в рыночной экономике (теоретический анализ): диссертация ... доктора экономических наук: 08.00.01. Ярославль, 2015. 573 с.
5. Иванова А.Е. Социально-демографическая цена психического здоровья населения: диссертация ... доктора экономических наук: 08.00.18. Москва, 1998. 347 с.
6. Петров А.А. Методология повышения организационно-экономической устойчивости военно-строительных предприятий: диссертация ... доктора экономических наук: 08.00.05. Санкт-Петербург, 2004. 308 с.
7. Пушкар М. С. Креативний облік: створення інформації для менеджерів. Тернопіль, 2006. 334 с.
8. Хуазева А.Ш. Концептуальное обоснование механизма устойчивого развития регионального агропромышленного комплекса: диссертация ... доктора экономических наук: 08.00.05. Майкоп, 2005. 356 с.
9. Яремко І.І. Економічні категорії в методології обліку. Львів, 2002. 192 с.
10. Weissenrieder F. Value based management: economic value added or cash value added? // Gothenburg Studies in Financial Economics. 1997. Study № 1997:3. 42 p.
11. Oldroyd D. Accounting and marketing rationale: the juxtaposition within brands // International Marketing Review. 1994. № 2. Vol. 11. pp. 33-46.

References

1. Veber M. Protestant ethics and the spirit of capitalism. Kiev, 1994. 261 p. (in Ukrainian).
2. Doil P. Management: strategy and tactics. Saint Petersburg, 1999. 560 p. (in Russian).
3. Druker P.F. Encyclopedia of management. Moscow, 2004. 432 p. (in Russian).
4. Yehorov V.H. The place and role of cooperation in a market economy (theoretical analysis): dissertation ... doctor of economic sciences: 08.00.01. Yaroslavl, 2015. 573 p. (in Russian).
5. Ivanova A.E. Socially-demographic price of mental health of the population: the dissertation ... doctor of economic sciences: 08.00.18. Moscow, 1998. 347 p. (in Russian).
6. Petrov A.A. Methodology of increase of organizational-economic stability of the military-building enterprises: the dissertation ... doctor of economic sciences: 08.00.05. Saint Petersburg, 2004. 308 p. (in Russian).
7. Pushkar M.S. Creative Accounting: Creating Information for Managers. Ternopil, 2006. 334 p. (in Ukrainian).
8. Khuazheva A.S. Conceptual substantiation of the mechanism of a sustainable development of a regional agro-industrial complex: dissertation ... Doctor of Economic Sciences: 08.00.05. Maykop, 2005. 356 p. (in Russian).
9. Jaremko I.Y. Economic categories in the accounting methodology. Lviv, 2002. 192 p. (in Ukrainian).
10. Weissenrieder F. Value based management: economic value added or cash value added? // Gothenburg Studies in Financial Economics. 1997. Study № 1997:3. 42 p.
11. Oldroyd D. Accounting and marketing rationale: the juxtaposition within brands // International Marketing Review. 1994. № 2. Vol. 11. pp. 33-46.

ВНУКОВАНаталія Миколаївна
ufp2007@meta.ua**ХОЛКІНА**Єлизавета Миколаївна
lizakholkina5@ukr.net**БОЧКОВА**Катерина Валентинівна
katerinabochkova95@gmail.comд.е.н. професор, завідувач
кафедри, Харківський
національний економічний
університет імені Семена Кузнецястудент, Харківський національний
університет будівництва та
архітектуристудент, Харківський національний
університет будівництва та
архітектури

УДК 336.71

ОЦІНКА ВПЛИВУ ОПОДАТКУВАННЯ ПРОЦЕНТНОГО ДОХОДУ НА РЕЗУЛЬТАТИ ДЕПОЗИТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКУ**THE ASSESSMENT OF INTEREST INCOME TAXATION INFLUENCE ON RESULTS OF BANK'S DEPOSIT ACTIVITY**

У статті вивчено питання важливості депозитної політики банків у розрізі депозитів фізичних осіб. Розглянуто тенденції і проблеми розвитку депозитної діяльності комерційних банків України у сучасних умовах. Визначено мету та завдання управління ресурсною базою банку. Показана практика оподаткування депозитних вкладів у світі та розмір депозитних відсоткових ставок. Проведено комплексний аналіз обсягів депозитів та чинників (як внутрішніх так і зовнішніх), що впливають на їх розмір. Показано вплив змін у податковій політиці держави та у депозитній політиці банків на обсяги депозитів та депозитні доходи фізичних осіб.

* * *

В статье изучен вопрос важности депозитной политики банков в разрезе депозитов физических лиц. Рассмотрены тенденции и проблемы развития депозитной деятельности коммерческих банков Украины в современных условиях. Определены цели и задачи управления ресурсной базой банка. Показана практика налогообложения депозитных вкладов в мире и размер депозитных процентных ставок. Проведен комплексный анализ объемов депозитов и факторов (как внутренних, так и внешних), влияющих на их размер. Показано влияние изменений в налоговой политике государства и в депозитной политике банков на объемы депозитов и депозитные доходы физических лиц.

* * *

The article examines the importance of the deposit policy of banks in the context of deposits of individuals. An important place in the process of managing the bank's deposit activities is measures that affect the economic behavior of potential customers - individuals. Each bank aims to increase the number of depositors, accordingly, due to this, an increase in the resource base will take place and more money will participate in monetary and credit turnover. In the article the tendencies and problems of development of deposit business of commercial banks of Ukraine in modern conditions were considered. The purpose and tasks of management of the resource base of the bank are determined. The factors influencing the decision making of depositors on the placement of temporarily free cash funds are disclosed. The practice of taxation of deposit deposits in the world and the size of deposit interest rates is shown. The average rate of income tax on individuals' deposits in the world is determined at the level of 25-30 %. A complex analysis of deposits volume and factors (both internal and external), that have an impact on their size and on interest income of depositors has been carried out. These factors include: inflation index, deposit and tax rates for the years analyzed. All these factors significantly reduced the income received by individuals from deposits, which totaled UAH 63.3 billion at the rate of 18.3 % in 2013, and in 2016 it amounted to UAH 49.58 billion at a rate of 17 %, that is, the rate decreased by 1,3 percentage points, and revenue decreased by UAH 13.72 billion. The influence of changes in the state tax policy and deposit policies of banks on deposits and deposits of individuals is shown, as well as the forecasting of the volume of deposits of individuals for 2018 is shown.

Ключові слова: депозит, відсоткова ставка, депозитний дохід, ставка податку, обсяг депозитів**Keywords:** deposit, interest rate, deposit income, tax payment, deposit level**Ключевые слова:** депозит, процентная ставка, депозитный доход, налоговая ставка, объем депозитов**ВСТУП**

На сучасному етапі діяльність банків в Україні характеризується нестабільністю депозитної бази, яка становить значну частину ресурсів банку. Можливий відтік депозитів має крім фінансового, соціальний характер зменшення довіри фізичних осіб до банків та банківської системи. Відновлення балансу довіри є провідним чинником впливу на обсяг депозитів та удосконалення депозитної діяльності банку.

Для стабільної та ефективної діяльності вітчизняних банків необхідна достатня ресурсна база, основ-

ним джерелом формування та збільшення якої виступають депозитні операції банку. Залучення та підтримка оптимального обсягу фінансових ресурсів банку при наявності оподаткування процентного доходу досягається за умов якісного управління депозитною діяльністю, що дозволяє функціонувати належним чином не тільки певний банк, а банківську систему в цілому. Тому дослідження обраної теми є актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Теоретичним, методичним та практичним питанням депозитної діяльності банків присвячено роботи віт-

чизняних та зарубіжних учених: В.М. Ляховецької [2], О.М. Бартош [3], В.О. Радінської [4], Т.З. Вантух [5], Н.І. Волкової [6]. Разом з тим особливості оподаткування процентного доходу за депозитними операціями в сучасних умовах недостатньо широко визначені, це посилює актуальність даного дослідження.

МЕТА РОБОТИ полягає у розробці теоретичних положень та практичних рекомендацій з удосконалення депозитної діяльності банків в умовах економічної нестабільності та невизначеності, а також при введенні оподаткування процентного доходу від депозитних операцій.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Теоретико-методичною основою статті виступають загальнонаукові методичні прийоми (аналіз, синтез, індукція, дедукція, аналогія, моделювання, абстрагування, конкретизація тощо) та особливі методичні підходи до оцінки результатів депозитної діяльності.

РЕЗУЛЬТАТИ

Вагоме місце у процесі управління депозитною діяльністю банку займають заходи, що впливають на економічну поведінку потенційних клієнтів – фізичних осіб. Кожен банк має на меті збільшити кількість вкладників, відповідно за рахунок цього буде відбуватися збільшення ресурсної бази і більше коштів братиме участь у грошово-кредитному обороті. Під час ухвалення рішення про розміщення тимчасово вільних грошових коштів вкладники ураховують насамперед такі фактори:

- рівень процентної ставки по вкладах: чим надійніше банк, тим менше процентна ставка по депозитах, і навпаки: маловідомі банки пропонують максимально високі ставки, щоб заохотити клієнтів і забезпечити себе ресурсами для здійснення кредитної діяльності;
- перелік депозитних продуктів: в останні десяти-

ліття чіткі межі між окремими категоріями депозитів розмиваються, виникають «гібридні» рахунки, що сполучають властивості різних видів депозитів та поточних рахунків;

– мережа установ банку та якість обслуговування клієнтів: розгалуженість мережі філій у сполученні з високим рівнем сервісу, витрати часу на обслуговування одного клієнта, надання можливості користуватися електронними системами розрахунків і платежів, широкий спектр операцій позитивно впливають на вибір клієнтом конкретного банку [2].

До перелічених факторів додався ще один вагомий та негативний. З 1 серпня 2014 р. банки як податкові агенти утримують прибутковий податок з процентних доходів по депозиту фізичних осіб. Оподаткування відсотків стало додатковим фактором, що посилив процес відтоку депозитів з банківської системи, оскільки відсотки та той час не покривали рівня офіційної інфляції [3].

Оподаткування процентів за банківськими вкладами існує і в багатьох інших державах: в країнах Європейського Союзу, США, Канаді [4]. Як свідчить світовий досвід оподаткування використання депозитів – один із популярних методів наповнення Державного бюджету під час криз у фінансових системах.

Загалом в Європі середня ставка оподаткування доходів від депозитів фізичних осіб становить 25–30 % [4]. Варто зазначити, що прийняття рішення про оподаткування процентного доходу від депозитів у більшості випадків не знаходить підтримки у населення країн. Серед зарубіжних науковців немає однозначної думки щодо оцінки оподаткування такого виду доходів. Аналіз застосування оподаткування процентних доходів у зарубіжних країнах показав, що такий фіскальний метод застосовується переважно у розвинутих країнах зі стабільною економікою, що подано у табл. 1.

Таблиця 1

Порівняння оподаткування процентних доходів з депозитів фізичних осіб та ставки по депозитах в різних країнах світу

Країна	Ставка податку на дохід від депозитів, %	Ставка за депозитом, %
Австрія	25	12
Чехія	15	1,1
Литва	10	3,2
Латвія	10	1,6
Канада	27-29	1,0
США	10-35	1,0
Франція	55-40	2,02
Данія	38-59	6,3
Нідерланди	30	5,2
Польща	20	4,0
Великобританія	20	3,45
Україна	19,5	14

Як видно з табл. 1, із врахуванням практики інших країн, треба зауважити, що всі доходи, що мають ознаки прибутковості, незалежно від джерела їх походження, оподатковуються. Такий механізм є більш збалансованим, ніж встановлення занадто високих податкових ставок для одних доходів і звільнення від оподаткування інших.

Між тим, вважається, що введення податку на доходи з депозитів фізичних осіб в умовах нестабіль-

ності фінансового ринку може мати незначний фіскальний ефект порівняно з потенційними втратами для економіки, а також несе додаткові ризики для банківської системи загалом [5]. Через події грудня 2013 – квітня 2014 рр. населення, злякане девальвацією національної валюти забрало з банків 20,1 млрд грн.. банківських депозитів (майже вдвічі більше, ніж під час кризи 2008 р.) [4]. Запровадження оподаткування процентних доходів з депозитів фізичних осіб при цьому

не сприяло поверненню довіри вкладників і їх коштів у банківську систему.

Фізичні особи, купуючи депозитні продукти банку, мають на меті забезпечення збереження вартості грошей і збільшення доходів. Розміщення заощаджень на вклади є певною мотивованою дією, що передбачає отримання вигід у майбутньому [6]. Кожному вкладнику важливо знати, що його вклади приносять не тільки прибуток, а й є безпечними. Строкові депозити фізичних осіб приносять дохід своїм власникам, який покриває втрати, спричинені інфляцією. Вкладнику не вигідно відкривати депозит, якщо розмір відсоткової ставки за ним нижче рівня інфляції. Для прикладу, як показують офіційні дані НБУ, індекс інфляції за січень-листопад 2017 р. склав 12,5 %, а середньорічна відсоткова ставка по депозиту 13,6 %, що лише мінімально перекривало рівень інфляції. А разом із цим з відсоткового доходу за депозитом фізична особа повинна сплатити податок, що зменшує її пасивний депозитний дохід по відсотках банку на 18 % ПДФО та 1,5 % військовий збір. Введення цих фіскальних дій не знайшли підтримки в населення і було видно, що банківська система на даний час характеризується низьким рівнем депозитної бази, що не сприяє зростанню економіки. Цей фіскальний тиск обмежує можливості для функціонування фінансової системи, що є важливим для України в умовах політичних та соціальних криз. Відтік депозитів крім економічного, має і соціальний аспект – втрату довіри населення – основного кредитора банків України, до вітчизняної банківської системи. Відтік депозитів фізичних осіб із банків завдає величезної шкоди економічній системі України [6].

Для виявлення впливу оподаткування доходів з депозитів фізичних осіб та запровадження податкових ставок на даний вид пасивного доходу, а також інших чинників, розглянуто динаміку загальнорічних сум вкладів фізичних осіб, зміну середньорічних відсоткових ставок за депозитами, індекси інфляції, суми нарахованих доходів та зміни у оподаткуванні за 2013-2016 рр. (табл. 2). [1; 7; 8].

Отже, на основі даних табл. 2 графічно рис. 1 та 2 відповідно представлені динаміка депозитних ставок, ставок податку на депозити, індексів інфляції та динаміка обсягів депозитів та процентних доходів фізичних осіб.

Згідно з наведеними даними на рис. 1 та 2 можна побачити, що обсяги депозитів фізичних осіб значно знизились за аналізовані роки, не зважаючи на те, що у 2014 р. вони збільшилися на 64,1 млрд. грн. або на 18,94 %, у 2015 р. при цьому відбулось зниження на 20,5 млрд. грн. або на 5,09 %, а у 2016 р. – на 19,8 млрд. грн. або на 5,18 %. За даними НБУ 2014 р. характеризується найбільшим у банківській системі України відтоком депозитів населення, що пов'язано насамперед з політичною ситуацією, яка склалася в Україні в той момент. Але згідно з динамікою видно, суми залишаються майже незмінними, та враховуючи те, що індекс інфляції 2014 р. збільшився аж на 24 % пункти, а 2015 р. темп приросту індексу інфляції склав 73 %, і реальна сума депозитних вкладів на 2014 р. з урахуванням індексу інфляції складає 302,35 млрд. грн., а у 2015 р. – 216,65 млрд. грн., що свідчить про суттєве знецінення грошей на депозитних рахунках вкладників.

Таблиця 2

Динаміка чинників впливу на обсяги депозитів та депозитний дохід фізичних осіб

Показник	Значення показника по роках				Абсолютне відхилення			Темп приросту, %		
	2013	2014	2015	2016	2013-14	2014-15	2015-16	2013-14	2014-15	2015-16
Обсяги депозитів, млрд. грн	338,5	402,6	382,1	362,3	64,10	-20,5	-19,8	18,94	-5,09	-5,18
Відсоткові ставки, %	18,7	20,1	21,6	17	1,40	1,5	-4,6	7,49	7,46	-21,3
Індекс інфляції, %	0,5	24,9	43,3	12,4	24,40	18,4	-30,9	4880,00	73,9	-71,4
Ставка податку, %	0	15	20	18	15,00	5	-2	-	33,33	-10
Процентний дохід фізичних осіб, млрд. грн.	63,3	71,86	64,79	49,58	8,56	-7,07	-15,2	13,52	-9,84	-23,5

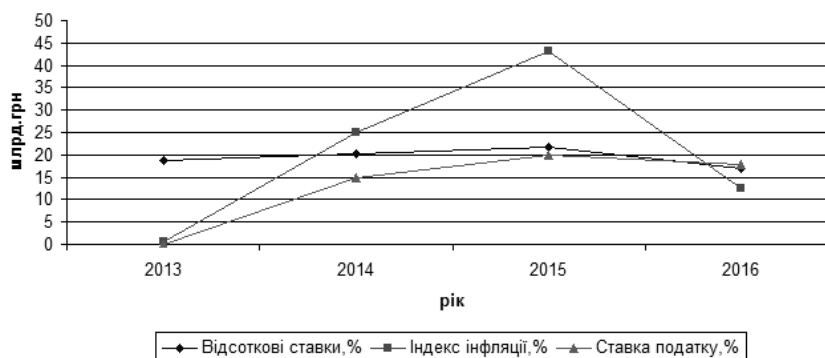

Рис. 1. Динаміка депозитних ставок, ставок податку та індексів інфляції за 2013-2016 рр.

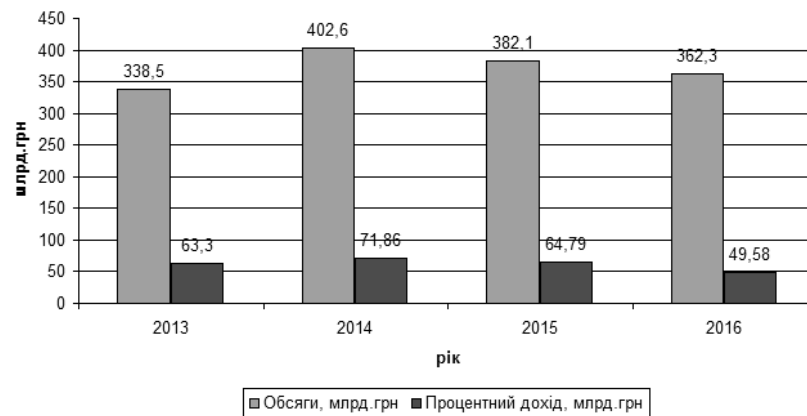

Рис. 2. Динаміка обсягів депозитів та обсягів процентних доходів, отриманих фізичними особами

Проте відзначено позитивну ситуацію 2016 р., коли індекс інфляції знизився до 12,5 %, тобто відбулося зниження на 71,4 % відносно попереднього періоду. Аналізуючи середньорічну відсоткову ставку за 2013-2016 рр. можна відзначити, що вона не покривала темпи інфляції 2014 р. та 2015 р. і не зберігала вартість грошей на банківських рахунках фізичних осіб, проте згідно з динамікою ставок, можна побачити, що 2014 р. ставка зросла на 1,4 відсоткових пунктів або на 7,49 %, у 2015 р. також видно зростання на 1,5 відсоткових пунктів та темп приросту склав 7,46 %, а у 2016 р. даний показник значно знизився з 21,6 % до 17 %, що теж негативно вплинуло на обсяг вкладів фізичних осіб. Крім цього варто зазначити, що податок на депозитний дохід також має нестабільну динаміку і зменшує суму отриманих відсотків за значний рівень. Тож у 2014 р. він склав 15 %, а вже у 2015 р. можна побачити його зростання, проте у 2016 р. відбулось зниження його до 18 %, але додатково утримується 1,5 % військового збору, що збільшує податкове навантаження на депозитні доходи фізичних осіб.

Усі ці фактори суттєво зменшили отриманий у підсумку дохід фізичних осіб від депозитів, який у цілому за 2013 р. складав 63,3 млрд. грн. при ставці 18,3 %, а у 2016 р. став складати 49,58 млрд. грн. при ставці 17 %, тобто ставка знизилась на 1,3 п.п., а дохід зменшився на 13,72 млрд. грн.

З метою формування певних рекомендацій щодо збільшення обсягів депозитних ресурсів України із вра-

хуванням, впливу змін податкових ставок та ставок за депозитами, необхідно проаналізувати взаємозалежність між цими факторами. Вартість депозитів на ринку, а саме відсоткова ставка за депозитами, є одним із впливовіших факторів, що може викликати певні ризики, податкова ставка на процентний дохід також суттєво впливає на зменшення або збільшення обсягу депозитів. Для формування певної гіпотези використано графічний метод, який передбачає зображення взаємозв'язку між обраними ознаками, а саме відсотковою ставкою, ставкою податку та обсягом депозитів (рис. 3 та рис. 4 відповідно).

Оскільки стандартизовані коефіцієнти регресії можна порівнювати між собою, то можна зробити висновок, що податкова ставка надає більше впливу на зміну обсягів депозитних ресурсів, ніж відсоткова ставка.

На рис. 4 простежується більш-менш рівна тенденція зміни, адже значна варіація показника відсутня. Виведено рівняння лінії тренда і величину достовірності апроксимації.

У даному випадку коефіцієнт апроксимації $R^2 = 0,685$, що свідчить про достатньо високу достовірність прогнозу, адже чим ближче коефіцієнт наближається до 1, тим точніше прогнозне значення, тобто побудував кореляційну модель ми отримали, що податкова ставка має більш істотний вплив на зміну обсягів депозитів.

На основі фактичних даних про розмір депозитних вкладень фізичних осіб за 2011-2017 рр. побудовано прогноз обсягів депозитних вкладів на 2018 р. (рис. 5).

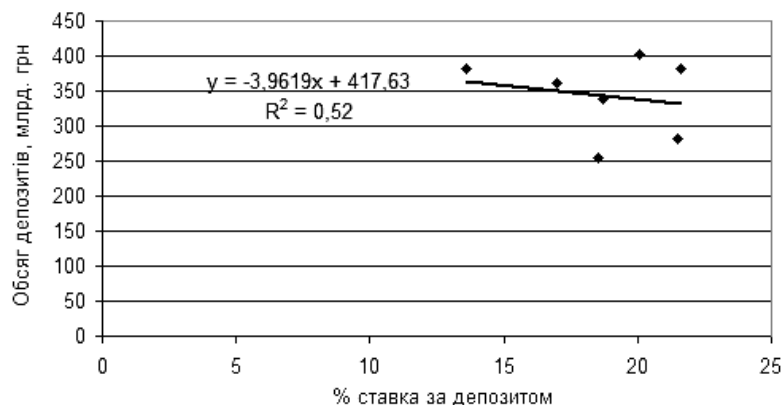

Рис. 3. Взаємозв'язок процентної ставки та обсягу депозитів

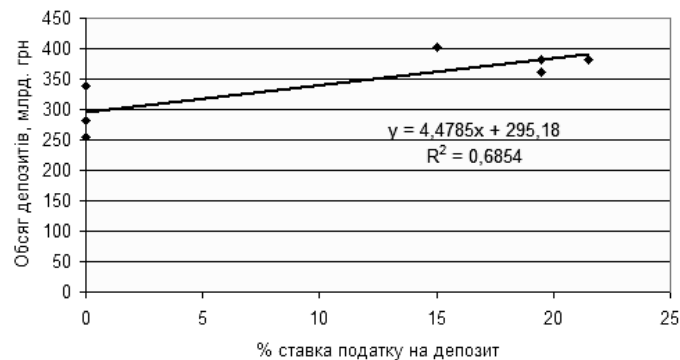

Рис. 4. Взаємозв'язок податкової ставки та обсягу депозитів

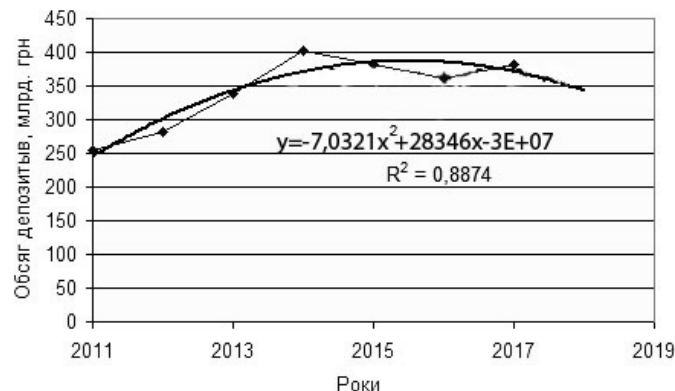

Рис. 5. Прогноз обсягів депозитних вкладів на 2018 р.

Для побудови лінії тренда використано поліноміальну лінію 2-го ступеня. Коефіцієнт апроксимації дорівнює 0,8874, що означає, що з ймовірністю 88,74 % прогноз буде вірним. За прогнозною моделлю очікується несуттєве зменшення обсягу вкладень фізичних осіб.

Таким чином, на основі даних про величину депозитних вкладів фізичних осіб за останні 7 років проведено прогнозування зміни вказаного показника.

ВИСНОВКИ

В сучасних економічних умовах таке явище як відтік депозитів є індикатором стану банківської системи країни. Для формування та підвищення обсягу фінансових ресурсів вітчизняного банку виникає необхідність в ефективному управлінні депозитною діяльністю, яка здійснюється за умов дотримання комплексу стратегічних та тактичних заходів, що враховують інтереси усіх учасників цих відносин. У перспективі бажано знизити рівень ставки оподаткування депозитів, що приведе до збільшення їх обсягів.

Список використаних джерел

1. Офіційний сайт НБУ. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=123143.
2. Ляховецька В.М., Еш С.М. Депозитна політика банків та інструменти її реалізації. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент. 2016. Вип. 17. С. 135–138.
3. Бартош О.М. Депозити фізичних осіб: проблеми з'ясування. Ефективна економіка. 2017. Вип. 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5599>.
4. Радінська В.О. Оподаткування доходів фізичних осіб від платежів за використання коштів залучених у депозит, як захід запобігання фінансової катастрофи та створення передумов для економічного зростання в Україні. URL: http://www.pap.in.ua/2_2014/69.pdf.

5. Вантух Т.З. Оптимізація механізму оподаткування доходів з депозитів фізичних осіб. Збірник наукових праць. 2014. Вип. 40. С. 65–75.

6. Волкова Н.І. Удосконалення управління залученими депозитними ресурсами банку. Економіка і організація управління. 2016. № 1(21) С. 53–59.

7. Сайт газети КМУ «Урядовий кур'єр». URL: <https://www.ukurier.gov.ua/uk/articles/category/index-inflyaciyi>.

8. Сайт фонду гарантування вкладів фізичних осіб. URL: <http://www.fg.gov.ua/statystyka>.

References

1. Official site of NBU. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=123143 (in Ukrainian).
2. Lyakhovetska V.M., Esh S. M. Deposit policy of banks and instruments for its realization. Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Series: Economics and Management. 2016. 17. pp. 135–138 (in Ukrainian).
3. Bartosh O.M. Deposits of individuals: problems of the present. Effective economy. 2017. Issue 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5599> (in Ukrainian).
4. Radinskaya V.O. Taxation of Individuals' Income from Payments for the Use of Funds Activated in the Deposit as a Measure to Prevent a Financial Crash and Create the Preconditions for Economic Growth in Ukraine. URL: http://www.pap.in.ua/2_2014/69.pdf (in Ukrainian).
5. Vantuh T.Z. Optimization of the mechanism of taxation of income from deposits of individuals. Collection of scientific works. 2014. Issue 40. pp. 65–75 (in Ukrainian).
6. Volkova N.I. Improvement of management of attracted deposit resources of the bank. Economics and management organization. 2016. № 1 (21). pp. 53–59 (in Ukrainian).
7. The site of the newspaper KМУ "Uriadovy Courier". URL: <https://www.ukurier.gov.ua/uk/articles/category/index-inflyaciyi> (in Ukrainian).
8. Site of the Guarantee Fund for Individuals' Deposits. URL: <http://www.fg.gov.ua/statystyka> (in Ukrainian).

БОНДАРЕНКО

Ольга Михайлівна

bondarenko_olga_@ukr.net

УДК 378.091:657(045)

СУЧАСНІ МЕТОДИКИ ПІДГОТОВКИ ТА ПЕРЕПІДГОТОВКИ
(ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ) ОБЛІКОВИХ ФАХІВЦІВMODERN METHODOLOGIES OF PREPARATION AND PRE-
PREPARATION (INCREASE OF QUALIFICATION) OF ACCOUNTING
PROPERTIESк.е.н., доцент, Національний
авіаційний університет

У даній статті розглядається питання застосування сучасних методик під час підготовки та перепідготовки (підвищення кваліфікації) облікових фахівців. У зв'язку з можливістю підготовки вищими навчальними закладами різних груп облікових фахівців застосування методик щодо їх підготовки та перепідготовки (підвищення кваліфікації

або перепідготовки за суміжними професіями) застосовуються різні. Особливу увагу в статті надано сучасним методикам підготовки спеціалістів з спеціальності 071 «Облік і оподаткування» (освітній ступінь «Бакалавр», «Магістр») та перепідготовки (підвищення кваліфікації або перепідготовки за суміжними професіями) слухачів з числа незайнятого населення, які направляються Державним фондом зайнятості на професійне навчання.

* * *

В данной статье рассматривается вопрос применения современных методик во время подготовки и переподготовки (повышение квалификации) специалистов по учету. В связи с возможностью подготовки высшими учебными заведениями разных групп специалистов по учету применения методик относительно их подготовки и переподготовки (повышение квалификации или переподготовки за смежными профессиями) применяются разные. Особенное внимание в статье уделено современным методикам подготовки специалистов по специальности 071 "Учет и налогообложение" (образовательная степень "Бакалавр", "Магистр") и переподготовки (повышение квалификации или переподготовки по смежным профессиям) слушателей из числа незанятого населения, которые направляются Государственным фондом занятости на профессиональную учебу.

* * *

In this article the question of application of modern methodologies is examined during preparation and pre-preparation (increase of qualification) of accounting properties. In connection with possibility of preparation of different groups of registration specialists of application of methodologies higher educational establishments in relation to their preparation and retraining (in-plant training or retraining is after contiguous professions) the different are used. The special attention in the article is spared to modern methodologies of preparation of specialists from speciality a 071 "Account and taxation" (educational degree "Bachelor", "Master") and retraining (in-plant training or retraining is after contiguous professions) of listeners from a number an unoccupied population, that is directed by the State fund of employment on vocational training.

During employment in the accounting department, all applicants for a vacant position are interviewed (competitive selection). At some enterprises this happens in several stages. And with each stage, questions or situational tasks further reveal the professional potential of a representative to the position of accountant in order to select a specialist who should correspond to the position held.

To study and analyze modern methods of training and retraining (advanced training) of accountants. In economic scientific sources the term "methodology" (in the general sense) refers to the branch of pedagogical science that studies the laws of teaching (teaching) a particular subject. It should be noted that effective training and retraining (advanced training) of all groups of accountants is carried out by the right choice of teaching methods, namely optimally combined methods, techniques and means of study. In addition, the use of techniques is an integral part of the teaching method. The effectiveness of training and retraining (advanced training) of accountants depends on the optimally selected methods of conducting the educational process. Therefore, the teacher should be selected the following methods and techniques of training (training, retraining), which will be aimed at activating the professional activities of those who study.

Consequently, we can conclude that different training methodologies should be used for preparation and retraining (advanced training) of different groups of accountants.

Ключові слова: методика, підготовка, перепідготовка, підвищення кваліфікації, професійне навчання

Ключевые слова: методика, подготовка, переподготовка, повышение квалификации, профессиональная учеба

Keywords: methodology, preparation, retraining, in-plant training, vocational training

ВСТУП

В сучасних умовах господарювання жодне підприємство не може працювати без ведення бухгалтерського обліку. Згідно Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» (ст. 1) цей Закон поширюється на всіх юридичних осіб, створених відповідно до законодавства України, незалежно від їх організаційно-правових форм і форм власності, на представництва іноземних суб'єктів господарської діяльності, які зобов'язані вести бухгалтерський облік

та подавати фінансову звітність, а також на операції з виконання державного та місцевих бюджетів і складання фінансової звітності про виконання бюджетів з урахуванням бюджетного законодавства [1]. Тому, будь-який керівник підприємства повинен бути впевнений в якійсій роботі даного структурного підрозділу. Перш за все це пов'язано з накладанням на підприємство штрафних санкцій під час перевірок від Державної фіскальної служби чи Державного аудиту.

Під час працевлаштування до бухгалтерського відділу всі претенденти на вакантну посаду проходять

співбесіду (конкурсний відбір). На деяких підприємствах це відбувається в декілька етапів. І з кожним етапом питання або ситуаційні задачі ще більше розкривають професійний потенціал представника на посаду обліковця з метою обрання спеціаліста, який повинен відповідати займаній посаді.

Саме тому дослідження та аналіз сучасних методик підготовки та перепідготовки (підвищення кваліфікації) облікових фахівців, наразі є досить актуальним. Дане питання було розглянуто багатьма науковцями, зокрема, Н.О. Бугай, С.В. Свірко, А.І. Фаріон, В.Є. Скульська, Ростока М.Л., Аксьонова О.В. та ін. Однак сучасні методики підготовки та перепідготовки (підвищення кваліфікації) облікових фахівців і дотепер лишаються однією із найбільш досліджуваних тем.

МЕТА РОБОТИ – дослідити та проаналізувати сучасні методики підготовки та перепідготовки (підвищення кваліфікації) облікових фахівців.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Основною інформаційною базою під час написання даної роботи стали доробки науковців, нормативні акти, періодичні видання.

РЕЗУЛЬТАТИ

Майже всі вищі навчальні заклади України проводять

підготовку фахівців за спеціальністю 071 «Облік і оподаткування» всіх рівнів освітнього ступеня («Молодший спеціаліст», «Бакалавр», «Магістр») за різними формами навчання (стаціонарна чи заочна підготовка). Слід зазначити, що крім підготовки облікових фахівців згідно ліцензійного обсягу, деякі вищі навчальні заклади проводять перепідготовку (підвищення кваліфікації) облікових фахівців з числа незайнятого населення, які направляються на професійне навчання від Державного фонду зайнятості. Як свідчать статистичні дані Державного фонду зайнятості (табл. 1) [2], кількість незайнятого населення в Україні за останні шість місяців має тенденцію на зменшення, але кількість запропонованих вакансій, на жаль, є недостатньою. Тому існує постійна конкуренція серед безробітних щодо їх працевлаштування.

У зв'язку з постійною зміною нормативно-законодавчої бази з введення бухгалтерського обліку обліковий фахівець для поновлення своїх знань та подальшого успішного працевлаштування може бути направленим на професійне навчання. Як видно з табл. 2 [2] Державним фондом зайнятості проводиться постійна робота щодо проведення професійного навчання фахівців з числа незайнятого населення для підвищення їх кваліфікаційного рівня.

Таблиця 1

Зареєстровано безробітних та вакансій

Станом на	Чисельність безробітних, осіб	Кількість вакансій, одиниць	Дефіцит вакансій (-), дефіцит кадрів (+)
01.10.2018 р.	287092	96964	- 190128
01.09.2018 р.	292832	100290	- 192542
01.08.2018 р.	297955	86814	- 211141
01.07.2018 р.	303860	82399	- 221461
01.06.2018 р.	316030	86154	- 229876
01.05.2018 р.	326767	83802	- 242965

Таблиця 2

Кількість зареєстрованих безробітних

Станом на	Усього, осіб	Проходять професійне навчання, осіб	Беруть участь у громадських роботах та роботах тимчасового характеру, осіб	Отримують допомогу по безробіттю, осіб	Інші, осіб
01.10.2018 р.	287092	14509	1888	223058	47637
01.09.2018 р.	292832	8652	1980	229584	52616
01.08.2018 р.	297955	8117	2180	235249	52409
01.07.2018 р.	303860	8260	2663	238353	54584
01.06.2018 р.	316030	8178	2430	250833	54589
01.05.2018 р.	326767	10048	3681	255221	57817

Підготовка спеціалістів за спеціальністю 071 «Облік і оподаткування» в кожному вищому навчальному закладі проводиться на підставі затверджених навчальних (робочих навчальних) планів, в яких зазначається період підготовки фахівців. Як правило, період підготовки освітнього ступеня «Бакалавр» складає 4 роки, а освітнього ступеня «Магістр» – 1,5 роки. Стосовно перепідготовки (підвищення кваліфікації) облікових фахівців з числа незайнятого населення, які направляються від Державного фонду зайнятості, слід зазначити, що максимальний термін їх навчання складає від 2 до 3 місяців (в деяких випадках до 1 року). Програми професійного навчання, за якими навчаються слухачі з числа незайнятого населення, розроблюються

вищими навчальними закладами (випусковими кафедрами) та затверджуються Державним фондом зайнятості. Таким чином, як бачимо, період навчання всіх груп фахівців значно відрізняється, тому і методики їх підготовки та перепідготовки (підвищення кваліфікації) потрібно застосовувати різні.

Перш за все, потрібно відмітити, що, на відміну від студентів, слухачі з Державного фонду зайнятості – це фахівці, які вже мають досвід роботи, спеціальні знання (уміння та навички). Тому, підготовка та перепідготовка (підвищення кваліфікації або перепідготовка за суміжними професіями) проводиться (відновлюється) з урахуванням їх раніше здобутих професійних компетентностей. Тобто, Державним фондом зайнятості

повинні направлятися на професійне навчання фахівці для відновлення (поглиблення, розширення) своїх попередньо набутих знань (умінь та навичок).

В економічних наукових джерелах [3] під поняттям «методика» (у загальному сенсі) розуміється галузь педагогічної науки, що досліджує закономірності навчання (викладання) певного навчального предмета. Слід зазначити, що ефективна підготовка та перепідготовка (підвищення кваліфікації) всіх груп облікових фахівців проводиться шляхом правильного вибору методики викладання, а саме оптимально поєднанням методом, прийомом і засобом навчання. Крім того, застосування прийомів є складовою частиною методу навчання. До основних видів прийомів належать [4-5]:

- логічні (постановка проблеми, виявлення ознак, порівняння, висновки);
- організаційні (запис плану, відповідь за планом, відповідь біля дошки, розподіл роботи за операціями);
- технічні (анкети, використання наочного матеріалу, постановлення проблемних питань).

За структурою навчальних (робочих навчальних) планів прийоми та засоби навчання у вищих навчальних закладах під час підготовки студентів можуть застосовуватись у наступних формах навчання: лекції, семінари, практичні заняття, науково-дослідна робота, курсова робота, реферат, практика, випускна (дипломна) робота тощо. Але під час перепідготовки (підвищення кваліфікації) слухачів з числа незайнятого населення більшість зазначених прийомів та форм навчання не використовується. Складовими навчального плану виступають: лекції, практичні заняття, самостійна робота та складання кваліфікаційного диференційного заліку (екзамену). Кількість годин за навчальним планом даної категорії підготовки передбачає лише практичний (професійний) досвід викладача-обліковця до викладання (розкриття) останніх змін в нормативно-законодавчій базі та новацій в обліку.

Під час проведеного дослідження було встановлено, що до сучасних методів навчання в вищих навчальних закладах України можна віднести [3, 6]:

- метод портфоліо (Performance Portfolio or Portfolio Assessment) – сучасна освітня технологія, в основі якої використовується автентичне оцінювання результатів навчальної і професійної діяльності. За видами практико-результативної діяльності у ВНЗ розрізняють портфоліо: навчальне і професійне.

- метод проблемного викладу – метод, в якому викладач використовує різноманітні джерела і засоби. Перш, ніж викласти навчальний матеріал, висувається проблема, формулюється пізнавальна задача, а потім розкривається система доказів, порівнюються різні точки зору, підходи, ілюструються способи розв'язання поставленої задачі. Студенти в цьому процесі стають свідками і співучасниками наукового пошуку.

Ураховуючи той факт, що нині значна увага в навчальному процесі приділяється самостійному навчанню студентів (слухачів), актуальною є проблема використання методу проектів, способу досягнення дидактичної мети через детальну розробку проблеми (технології), що має завершитися реальним практичним результатом, оформленим певним способом. Ця технологія включає в себе сукупність дослідницьких, пошукових, проблемних методів, творчих за своєю суттю [6]:

- метод проектів – система навчання, у процесі якої студенти (слухачі) одержують знання, вміння і навички під час планування і виконання завдань – проектів, що поступово ускладнюються;

- проблемно-наукові методи навчання – реалізуються у процесі частково-пошукової або дослідницької діяльності студентів, що здійснюються і розв'язуються в проблемних ситуаціях;

- науково-дослідна робота студентів, що вбудована в навчальний процес. Така робота виконується відповідно до навчального плану, навчальних програм дисциплін. Результати всіх видів науково-дослідної діяльності студентів підлягають контролю і оцінці з боку викладачів.

- проблемне навчання – 1) технологія, що спрямована на пробудження інтересу. Навчання полягає в створенні проблемних ситуацій, у розв'язку цих ситуацій під час спільної діяльності студентів (слухачів) і викладача за умови оптимальної самостійності студентів (слухачів); 2) активне розвивальне навчання, засноване на організації пошукової діяльності студентів (слухачів), на виконанні і розв'язанні реальних життєвих або навчальних суперечностей. В основі проблемного навчання лежить висування й обґрунтування проблеми.

- використання ІКТ у навчальному процесі спонукало розвиток і використання електронного і онлайн-курсів як різних форматів єдиної високоякісної сучасної освіти. Формат електронного курсу – це доповнення до очної освіти, що передбачає підтримку викладача. Під електронним курсом розуміється адаптований текст якісного підручника, що може містити мультимедійні матеріали: відеоприклади, відеозавдання, кольорові ілюстрації тощо; гіпертекст: глосарії, підбірку зовнішніх посилань тощо.

ВИСНОВКИ

Ефективність підготовки та перепідготовки (підвищення кваліфікації) облікових фахівців перш за все залежить від оптимально обраних методик проведення навчального процесу. Рівень підготовки та ефективність навчання студентів та слухачів з числа незайнятого населення, як правило залежить від взаємодії «студент (слухач) - викладач». Тому, викладачем повинно бути підбрані такі методи та прийоми навчання (підготовки, перепідготовки) які будуть спрямовані на активізацію професійної діяльності тих, хто навчається.

Отже, можна зробити висновок, що для підготовки та перепідготовки (підвищення кваліфікації) різних груп облікових фахівців слід застосовувати різні методичні підходи.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. № 996-XIV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14>.
2. Дані щодо кількості зареєстрованих безробітних та надання їм послуг, а також кількості зареєстрованих вакансій. URL: <https://www.dcz.gov.ua/publikaciya/1-dani-shchodo-kilkosti-zareystrovanyh-bezrobitnyh-ta-nadannya-yim-poslug-takozh>
3. Гришукенко С.І., Потапова-Сінько Н.Ю., Гарбера К.М. Методика викладання економічних дисциплін: навч. посіб. Одеса: ОНАЗ ім. О.С. Попова, 2012. 224 с.
4. Аксенова Е.В., Оболенская Т.Е., Шаранов А.Д. Актив-

визация обучения в экономическом вузе. К.: ЦНКВО, 1991. – 201 с.

5. Аксенова Е.В. Методы активизации творческого мышления студентов в учебном процессе. К.: КИНХ, 1987. – 127 с.

6. Козяр М.М. Упровадження нових методів навчання як чинник розвитку вищої освіти. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. Київ-Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2015. Випуск 42. с. 6-11

References

1. Law of Ukraine «About Accounting and Financial Reporting in Ukraine» dated 16.07.1999, № 996-XIV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14>. (in Ukrainian).

2. Data about the number of registered unemployed persons and the services providing to them, and number of registered vacancies. URL: [https://www.dcz.gov.ua/publikaciya/1-dani-](https://www.dcz.gov.ua/publikaciya/1-dani-shchodo-kilkosti-zareyestrovanyh-bezrobitnyh-ta-nadannya-yim-poslug-takozh)

[shchodo-kilkosti-zareyestrovanyh-bezrobitnyh-ta-nadannya-yim-poslug-takozh](https://www.dcz.gov.ua/publikaciya/1-dani-shchodo-kilkosti-zareyestrovanyh-bezrobitnyh-ta-nadannya-yim-poslug-takozh) [Electronic resource]. (in Ukrainian).

3. Hritsulenko S.I., Potapova-Sinko N.Y., Harbera K.M. Methodology of teaching economic disciplines: teaching. manual. Odesa: ONAZ after O.S. Popov, 2012. 224 p. (in Ukrainian).

4. Aksenova E.V., Obolenskaya T.E., Sharapov A.D. Activation of studying at an economic university. Kyiv: TsNKVO, 1991. 201 p. (in Ukrainian).

5. Aksenova E.V. Methods of activating the creative thinking of students in the educational process. Kyiv: KINKH, 1987. 127 p. (in Ukrainian).

6. Kozyar M.M. Implementation of new teaching methods as a factor in the development of higher education. Modern Information Technologies and Innovative Methods of Training in the Training of Specialists: methodology, theory, experience, problems. Kyiv-Vinnitsya: Open Company «Hlider», 2015. Issue 42. pp. 6-11. (in Ukrainian).

ГОЛУБКА

Михайло Михайлович
Golubka_mikki@ukr.netк.е.н., доцент кафедри,
Національна академія
управління (м. Київ)

УДК 330.83

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ
МОЛОДІ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ ТА ІННОВАЦІЙНИХ
ТЕХНОЛОГІЙNATIONAL-PATRIOTIC EDUCATION OF STUDENT YOUTH UNDER THE
ECONOMIC CRISIS AND INNOVATIVE TECHNOLOGIES

Автором виявлено поширені підходи до національно-патріотичного виховання молоді. Виділені основні завдання національно-патріотичного виховання студентської молоді в Україні. Виявлено сучасні особливості національно-патріотичного виховання студентської молоді в умовах економічної кризи та інноваційних технологій.

* * *

Автором обнаружены распространённые подходы к национально-патриотическому воспитанию молодежи. Выделены основные задачи национально-патриотического воспитания студенческой молодежи в Украине. Обнаружены современные особенности национально-патриотического воспитания студенческой молодежи в условиях экономического кризиса и инновационных технологий.

* * *

Common approaches to the national-patriotic education of youth are identified by author. The main tasks of student youth national-patriotic education in Ukraine are distinguished. Modern features national-patriotic education of student youth in the economic crisis and innovative technologies are discovered.

Ключові слова: економічна криза, інноваційні технології, національно-патріотичне виховання, пропаганда, студентська молодь

Keywords: economic crisis, innovative technology, national-patriotic education, propaganda, student youth

Ключевые слова: экономический кризис, инновационные технологии, национально-патриотическое воспитание, пропаганда, студенческая молодежь

ВСТУП

У демократичній державі немає місця цілеспрямованій політичній пропаганді, але з метою формування здорового суспільства необхідне виховання в суспільстві гуманності, толерантності, культури, поваги до своєї нації, до своєї історії, релігії, людської особистості, а також чесності, працьовитості та дбайливого ставлення до довкілля. Тому необхідна пропаганда морально-етичних, загальнолюдських і сімейних цінностей в середовищі студентської молоді. У зв'язку з цим, була затверджена Стратегія національно-патріотичного виховання дітей та молоді на період 2016-2020 рр., яка передбачає, що в умовах економічної кризи та інноваційних технологій громадянин-патріот України повинен виховуватися на основі прикладів героїчної боротьби українців за збереження незалежності, суверенітету і територіальної цілісності української держави [5]. Актуальні проблеми та окремі аспекти національно-патріотичного виховання студентської молоді в Україні висвітлюються в працях В.Ф. Баранівського [1], О.П. Жаровської [3], О.І. Погорілої [4], В.І. Ряшка [6], С.В. Сьоміна [7] та ін. В цілому, проведений аналіз останніх досліджень і публікацій дозволяє виділити два погляди на бачення сутності національно-патріотичного виховання молоді. Так, одні науковці та експерти розуміють це як виховання громадян України і захисників Батьківщини завдяки пропаганді найкращих прикладів з історії воєн, проведення військово-патріотичних заходів та змагань тощо. Інший підхід передбачає виховання в студентської

молоді національного патріотизму на основі формування її світогляду, а також естетичних, моральних, розумових, фізичних і трудових якостей зокрема.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є з'ясування особливостей національно-патріотичного виховання студентської молоді в Україні за умов економічної кризи та інноваційних технологій.

Методологічною та інформаційною основою роботи є наукові праці українських дослідників, матеріали періодичних видань, ресурси Internet тощо.

При проведенні дослідження використано методи структурно-логічного аналізу та порівняння.

РЕЗУЛЬТАТИ

Джерелом розвитку будь-якої держави є не економічний добробут населення, не військова міць, не інноваційні технології, а її патріотично налаштоване громадянське суспільство, в тому числі й молодь, яка здобуває вищу освіту. Національно-патріотичне виховання студентської молоді в умовах економічної кризи та інноваційних технологій спрямоване на стабілізацію міжетнічних, соціально-економічних і політичних відносин в державі, а також згуртування української нації для досягнення спільної мети – «... стати східно-європейським економічним тигром» [9]. Тому вищезгадана стратегія національно-патріотичного виховання студентської молоді спрямована на вирішення низки завдань у вищих навчальних закладах (рис. 1).

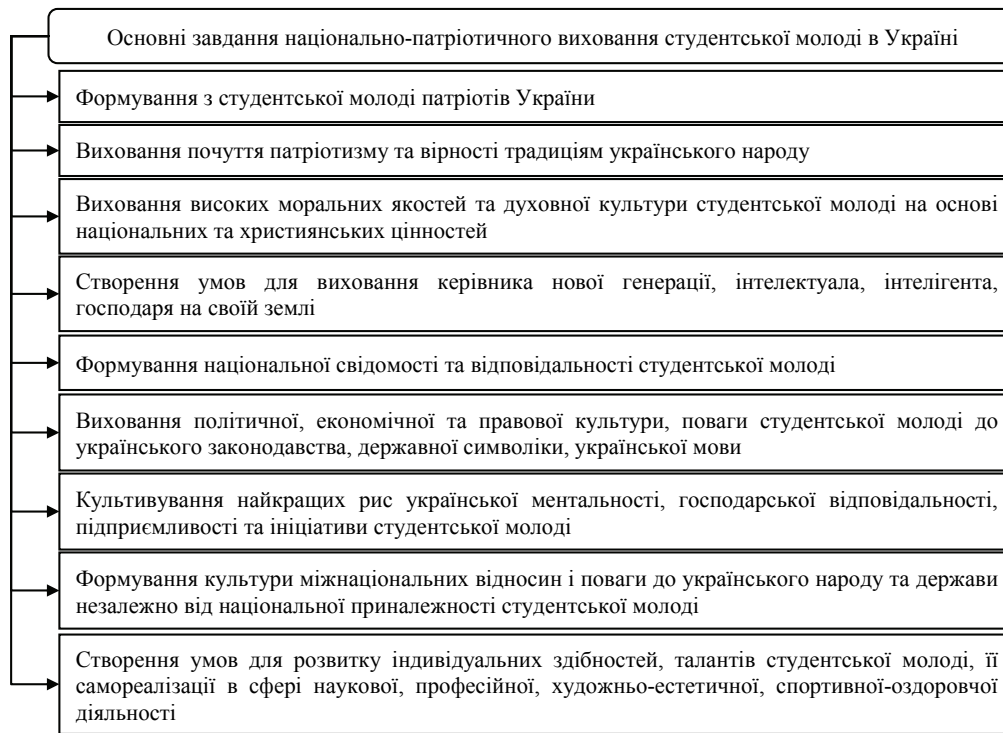

Рис. 1. Основні завдання національно-патріотичного виховання студентської молоді в Україні [1, 5]

Національно-патріотичне виховання молоді, що здобуває вищу освіту в Україні за сучасних умов економічної кризи передбачає запровадження такої факультативної дисципліни в програму вищої освіти, як народна психологія, спрямована на вивчення студентською молоддю звичаїв українського народу. Оскільки українські народні казки та легенди, прислів'я та приказки, твори української літератури з тисячолітньою історією описують психічні явища та характери українців, тому при національно-патріотичному вихованні студентської молоді доцільне врахування особливостей народної психології, національного менталітету, загальнолюдських цінностей українців.

Окрім того, створюються об'єднання студентської молоді за мистецтвими вподобаннями (вишивка, гончарне мистецтво, кулінарія, пісенна творчість, хореографічна майстерність тощо), а також налагоджується їх робота при вищих навчальних закладах. У свою чергу, завдяки впровадженню практики волонтерської роботи студентів вищих навчальних закладів у будинках сиріт, інтернатах можливе формування громадянської свідомості студентської молоді, а також її інтеграції у суспільство. Регулярне проведення олімпіад, конкурсів курсових робіт та наукових публікацій студентів з національно-патріотичної тематики спрямоване на профілактику згасання духу патріотизму в серцях молоді під впливом економічної кризи та соціальних негараздів, які спонукають зневажати українську державу.

Оскільки наслідки економічної кризи в Україні прямопропорційні дефіциту так званого економічного патріотизму населення, тому національно-патріотичне виховання студентської молоді «... передбачає економічну суверенізацію країни, деабсолютизацію ненаціонального патріотизму, ..., подолання економічного романтизму і утопізму, націоналізму, популізму та політиканства» [8, С. 52]. Очевидно, що стратегія на-

ціонально-патріотичного виховання молодого покоління також повинна бути спрямована на формування не лише національної свідомості, а й почуття свідомого, професійного та послідовного економічного патріотизму.

В умовах сьогодення інноваційні технології відіграють важливе значення у створенні глобального інформаційного простору патріотично налаштованого громадянського суспільства, враховуючи чисельний стан української діаспори, що проживає за межами етнічної української території та відчуває духовний зв'язок з Україною. Окрім того, віртуальний простір нині слугує фізичною основою доступу до ресурсів з питань патріотичного виховання молоді, таких як Інтернет-проекти «Історична правда», «Лікбез. Історичний фронт», «Книга пам'яті полеглих за Україну», «Пластовий портал»; офіційні веб-сторінки Всеукраїнської громадської організації «Закінчимо війну», Центру досліджень визвольного руху, Українського інституту національної пам'яті, Українського інституту соціальних досліджень ім. О. Яременка, а також електронні ресурси інших благодійних та громадських організацій національно-патріотичного спрямування. Завдяки відвідуванню таких Інтернет-ресурсів студентська молодь демонструє достатньо високий рівень патріотизму, громадської активності щодо участі у розбудові української державності. Однак її громадянська активність не відповідає низькій участі у виборчому процесі України [2].

ВИСНОВКИ

Результати реалізації Стратегії національно-патріотичного виховання студентської молоді вказують на пріоритети підвищення рівня престижу проходження військової служби у військових формуваннях України, утвердження духовності та моральності, формування шанобливого ставлення студентської мо-

лоді до національної спадщини українського народу, наслідування нею достойних прикладів боротьби за свободу та українську незалежність.

Перспективи подальших розвідок в обраному напрямку зумовлені необхідністю побудови цілісної парадигми національно-патріотичного виховання дітей та молоді у навчальних закладах України.

Список використаних джерел

1. Баранівський В.Ф. Вища школа в системі національно-патріотичного виховання молоді. Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології. 2011. Т. 1. С. 227-236.
2. Волосевич І.В. Україна: Підсумки Революції Гідності. Як змінилася країна і народ. VoxUkraine. 2016. URL: <http://voxukraine.org/2016/08/31/pre-and-post-war-ukraine-ua/>
3. Жаровська О.П. Патріотичне виховання студентів в освітньо-виховному середовищі педагогічного університету: автореф. дис ... канд. пед. наук: 13.00.07. ВДПУ ім. М. Коцюбинського. Вінниця, 2015. 20 с.
4. Погоріла О.І., Підгурська І.С. Сучасні підходи до формування громадянина-патріота в навчальному закладі. Матер. Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. «Парадигми національно-патріотичного виховання у ВНЗ» (25-30 листопада 2015 р., м. Львів). Львів: ЛНУВМ та БТ ім. С.З. Гжицького, 2015. С. 213-218.
5. Про Стратегію національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016-2020 роки. Указ Президента України від 13.10.2015 р. № 580/2015. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/580/2015>
6. Ряшко В.І. Теоретико-методологічний аналіз національно-патріотичного виховання студентської молоді. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». 2016. № 837. С. 418-425.
7. Сьомін С.В. Патріотичне виховання молоді як невід'ємна складова системи забезпечення національної безпеки України. Національна безпека. 2015. № 34. URL: <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/patriotizm-d0e63.pdf>
8. Тарасевич В.М. Антикризовий потенціал економічного патріотизму. Науковий журнал «Економіка України». 2015. № 6 (643). С. 50-52.
9. Motyl A.J. Ukraine's Next 25 Years: Moving Forward Under a Permanent Russian Threat. Foreign Affairs. 2016.

URL: <https://www.foreignaffairs.com/articles/ukraine/2016-09-25/ukraines-next-25-years>

References

1. Baranivskiy V.F. High school in the system of national-patriotic education of youth. High School Pedagogy: Methodology, Theory, Technology. 2011. Vol. 1. pp. 227-236. (in Ukrainian).
2. Volosevych IV Ukraine: Results of the Revolution of Dignity. How has the country and the people changed. VoxUkraine. 2016. URL: <http://voxukraine.org/2016/08/31/pre-and-post-war-ukraine-ua/> (in Ukrainian).
3. Zharovska O.P. Patriotic education of students in educational and educational environment of the pedagogical university: author's abstract. dis ... cand. ped sciences: 13.00.07. VDPU after M. Kotsyubynskiy. Vinnytsya, 2015. 20 p. (in Ukrainian).
4. Pogorila O.I., Pidgurska I.S. Modern approaches to the formation of a patriot citizen in an educational institution. Materials of allukrainian science-practice Internet conference "Paradigms of national-patriotic education in high educational institutions" (November 25-30, 2015, Lviv). Lviv: LNUVM and BT after S.Z. Gzhytskyi, 2015. pp. 213-218. (in Ukrainian).
5. About the Strategy of National-Patriotic Education of Children and Youth for 2016-2020. Decree of the President of Ukraine dated October 13, 2015. № 580/2015. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/580/2015> (in Ukrainian).
6. Ryashko V.I. Theoretical and methodological analysis of national-patriotic education of student youth. Herald of the National University "Lviv Polytechnic". 2016. № 837. pp. 418-425. (in Ukrainian).
7. Syomin S.V. Patriotic education of youth as an integral part of the system of ensuring national security of Ukraine. National Security. 2015. № 34. URL: <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/patriotizm-d0e63.pdf> (in Ukrainian).
8. Tarasevych V.M. Anti-crisis potential of economic patriotism. Scientific journal "Economics of Ukraine". 2015. № 6 (643). pp. 50-52. (in Ukrainian).
9. Motyl A.J. Ukraine's Next 25 Years: Moving Forward Under a Permanent Russian Threat. Foreign Affairs. 2016. URL: <https://www.foreignaffairs.com/articles/ukraine/2016-09-25/ukraines-next-25-years>

КАЛЮЖНА

Наталія Геннадіївна
kalujnaya.natalya@gmail.com

УДК 339.9.012:330.42

ЕКОНОМІЧНІ САНКЦІЇ В
АРСЕНАЛІ МЕТОДІВ
ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ
ВОЄН *

СЕРОВА

Людмила Петрівна
serova@ukr.netECONOMIC SANCTIONS IN THE
ARSENAL OF METHODS OF TRADE-
ECONOMIC WARд.е.н., доцент, професор кафедри,
Київський національний
торгівельно-економічний
університетк.е.н., доцент, Київський
національний торговельно-
економічний університет* Статтю виконано в рамках науково-дослідної
роботи «Торговельно-економічні війни: націо-
нальний та міжнародний вимір» (номер дер-
жавної реєстрації 0118U000130).

Розглянуто сутність, форми та особливості запровадження економічних санкцій як інструменту торговельно-економічних воєн. Визначено актуальні тенденції запровадження економічних санкцій з метою примусу держави-об'єкта до коригування політичного курсу. Констатовано зростання ролі коаліційного формату та наявність спадаючого ефекту запровадження економічних санкцій в умовах поглиблення та гібридизації міждержавних конфліктів.

* * *

Рассмотрены сущность, формы и особенности введения экономических санкций как инструмента торгово-экономических войн. Определены актуальные тенденции внедрения экономических санкций с целью принуждения государства-объекта к коррекции политического курса. Констатированы рост значения коалиционного формата и наличие ниспадающего эффекта введения экономических санкций в условиях углубления и гибридизации межгосударственных конфликтов.

* * *

Introduction. The spread of anti-globalization tendencies and the imbalance of national interests cause tensions in international relations and lead to the escalation of inter-state trade conflicts. In the absence of mutually agreed actions to overcome the conflict, measures on trade restrictions can turn into commercial and economic wars, which involve the most rigorous instruments of economic influence – economic sanctions.

The **purpose** of the article is to determine the essence and actual trends of the application of economic sanctions as an instrument of trade and economic wars.

Results. In the article the essence, forms and features of application of economic sanctions as an instrument of trade and economic wars are considered. The actual tendencies of application of economic sanctions with the purpose of compelling the state-object to adjusting the policy course are determined. The growth of the role of the coalition format and the presence of a decreasing effect of the implementation of economic sanctions in the conditions of deepening and hybridization of interstate conflicts have been noted. Despite the doubtful effect of sanctions as the limiting case of trade restrictions, they remain an integral instrument of foreign policy influence, the application of which is characterized by the highest level of conflict of inter-state relations.

Conclusion. It seems appropriate to associate the trade and economic war with the highest intensity of tension in the foreign trade relations of the states, the means of achieving which are economic sanctions as the most stringent methods of foreign trade policy, such as trade blockade, embargo and boycott. The mutual use of less rigid measures by the states responds to a milder stage of contradictory foreign trade relations – a trade conflict, which, in the absence of mutually agreed actions to overcome it, may turn into a stage of trade and economic war as the most rigid form of intergovernmental trade-off confrontation.

Ключові слова: торговельно-економічна війна, економічні санкції, зовнішньоторгівельна політика, міждержавний торговельний конфлікт

Ключевые слова: торгово-экономическая война, экономические санкции, внешнеторговая политика, межгосударственный торговый конфликт

Keywords: trade and economic war, economic sanctions, foreign trade policy, interstate trade conflict

ВСТУП

Новітні трансформації, найяскравішим прикладом яких є зовнішня політика ключових геополітичних гравців (США, ЄС, Китай), яскраво демонструють активізацію антиглобалізаційних та дезінтеграційних процесів у світі. Антиліберальні настрої в суспільстві на тлі глобальних фінансово-економічних кризових явищ та геополітичної нестабільності отримують новий поштовх та формують запит на протекціоністську політику зовнішньої торгівлі. Поширення антиглобалізаційних тенденцій та дисбаланс національних інтересів спричиняють напруження у дво- та багатосторонніх

міжнародних торговельних стосунках та зумовлюють виникнення й ескалацію міждержавних торговельних конфліктів. У разі відсутності взаємоузгоджених дій, спрямованих на подолання конфлікту, заходи щодо торговельних обмежень можуть переростати у торговельно-економічні війни, які мають відчутні наслідки як для держав-учасниць конфлікту, так й для світової економічної системи в цілому внаслідок застосування найбільш жорстких інструментів економічного впливу – економічних санкцій.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Дослідження передумов запровадження, інстру-

ментарію реалізації та особливостей перебігу торговельно-економічних воєн знайшли належне відображення в працях вітчизняних науковців [2, 4, 6, 8]. Так, у роботі В. Панченка [8] розглянуто еволюцію використання економічних санкцій та констатовано політичний складник запровадження санкцій як засобу примусу до коригування державою-об'єктом санкцій зовнішньополітичного курсу. А. Шнипком систематизовано засоби ведення економічних воєн, причому до цих засобів віднесено інструменти зовнішньоторговельної політики незалежно від їх жорсткості – від компенсаційних виплат вітчизняним товаровиробникам до введення торговельних санкцій у вигляді заборони ввезення певних товарів (ембарго) [2, с. 4-5]. О. Чугаєвим [6] досліджено сутність економічних воєн як форми активного економічного суперництва та економічних санкцій як інструментів їхнього запровадження. Попри належність достатньої кількості наукових розробок у предметній царині дослідження, потребують визначення та систематизації сучасні особливості застосування економічних санкцій з огляду на збільшення кількості та підвищення рівня інтенсивності міждержавних торговельних конфліктів.

МЕТА РОБОТИ

Метою статті є визначення сутності та актуальних тенденцій запровадження економічних санкцій як інструменту торговельно-економічних воєн.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою роботи є наукові праці, матеріали періодичних видань, ресурси Internet.

При проведенні дослідження використані методи наукового аналізу та синтезу (при систематизації інструментів вирішення міждержавних торговельних конфліктів), порівняння та узагальнення (при визначенні актуальних тенденцій запровадження економічних санкцій).

РЕЗУЛЬТАТИ

Під торговельною війною розуміється торговельне суперництво двох або більше сторін, яке провадиться з метою захоплення закордонних ринків (наступальна торгова війна) або попередження торговельної «окупації» національної економіки (оборонна торгова війна). До методів ведення наступальної торговельної війни відносять зниження експортних митних тарифів, підвищення експортних мит, використання демпінгових цін, торговельна блокада та ембарго, оголошення продукції конкурентів шкідливою для споживачів та / або екології. Методами оборонної торговельної війни є підвищення імпорتنих мит для запобігання демпінгу, зниження імпорتنих квот, введення нетарифних обмежень для ускладнення процедури ліцензування та митного оформлення, оголошення продукції конкурентів шкідливою для споживачів та / або екології [0]. Вочевидь, використання зазначених заходів притаманне різним стадіям загострення міждержавного конфлікту та має різні наслідки для зовнішньоторговельних відносин його учасників.

Найбільш жорсткими методами торговельної війни є ембарго, що передбачає вибірккову заборону на експорт-імпорт конкретних товарів / послуг, та торго-

вельна блокада, яка передбачає повне припинення торговельно-економічних відносин. У результаті запровадження торговельної війни значні економічні втрати найчастіше несуть обидва її учасники, хоча існує можливість отримання позитивного ефекту у разі успішної наступальної війни для ініціатора як (зазвичай) більш сильного контрагента. Наприклад, обмеження експорту держави-об'єкта торговельної війни послаблює її національний дохід та надходження валюти, тим самим знижуючи її можливість закуповувати на світовому ринку необхідні їй товари. Водночас такі заходи доволі часто сприяють зростанню прибутків держави-ініціатора, оскільки мають економічний ефект, подібний до тарифних обмежень.

Т. Гордєєва ґрунтовно зауважує на невиправдане ототожнення міждержавних торговельних конфліктів різного ступеня напруги з торговельною війною [1, с. 110], тоді як торговельна війна передбачає застосування найбільш жорстких інструментів зовнішньоторговельної політики та найчастіше запроваджується в рамках більш масштабного протистояння – економічної війни.

Оксфордський словник визначає економічну війну як економічну стратегію, засновану на використанні заходів економічного характеру (наприклад, економічної блокади, торговельних обмежень тощо), направлених на ослаблення економіки іншої держави або блоку держав; механізм, метод або спосіб ведення економічного конфлікту проти ворога [3]. За умови такого трактування відсутнім є акцентування уваги на жорсткості застосовуваних методів економічного впливу, як, наприклад, й у визначенні А. Шнипка, який розглядає економічну війну як сукупність економічних, правових та адміністративних дій, спрямованих проти економіки супротивника [2, с. 103-104]. Відповідний акцент наявний у визначенні О. Чугаєва, який розглядає економічну війну як форму прояву активного економічного суперництва з використанням жорстких економічних засобів, які зазвичай виходять за рамки стандартної практики міжнародної економічної взаємодії між країнами, та є частковим, найбільш радикальним, випадком застосування економічної сили [6, с. 148].

До класичних методів ведення економічної війни у цій же роботі віднесено такі: торговельна дискримінація; економічний бойкот; ембарго; блокада; превентивна закупівля товарів; розлад фінансово-кредитної системи суперника; відмова у кредитуванні; нееквівалентний обмін товарами та послугами; валютні експансії; енергетичні блокади; вимотування економіки за допомогою гонки озброєнь, економічна і фінансова експансія для руйнування національної економіки; знецінення національного економічного середовища (у тому числі – спричинення банківської кризи та обвал національної валюти; сприяння деіндустріалізації та дезорганізації виробництва; встановлення залежності від зовнішніх кредитів та інвестицій; деградація людського капіталу внаслідок скорочення витрат на науку, культуру, освіту, охорону здоров'я, розповсюдження шкідливих звичок; розповсюдження вигідної для ініціатора агресії економічної ідеології, культури збагачення і надмірного гедонізму; підкуп еліти. Як видно, до цього переліку можуть відноситися навіть форми впливу, які, на перший погляд, мають досить опосе-

редковане відношення до засобів економічного тиску та важко підлягають ідентифікації. З іншої сторони, більшість інструментів в арсеналі економічної війни мають характер зовнішньоторговельних обмежень, та застосовуються в рамках торговельної війни, а саме: заборона на експорт / імпорт окремих видів товарів; обмеження на експорт / імпорт окремих технологій; торговельна блокада / ембарго / бойкот; спричинення дисбалансу цін на критичні позиції експорту або імпорту.

Економічні війни традиційно мають політичне підґрунтя та застосовуються з метою примусу держави-об'єкта до повної зміни політичного курсу або коригування його певних аспектів. Якщо вимоги держави-ініціатора до держави-об'єкта мають явний та глобальний характер, економічні обмеження зазвичай набувають форми санкцій.

Економічні санкції – це економічні заходи заборонного характеру, які застосовуються одним учасником міжнародної торгівлі (державою або групою держав) по відношенню до іншого учасника (об'єкта санкцій) з метою примусу останнього до зміни політичного курсу. Найбільш поширеними формами економічних санкцій є обмеження на міжнародну торгівлю (торговельні санкції) та фінансові. Під торговельними санкціями розуміють обмеження або заборону однією державою торговельних контактів з іншою державою, дії або політика якої засуджуються першою. Санкції можуть мати всеохоплюючий характер (торговельна блокада), а можуть стосуватися певних товарів (ембарго, бойкот), особливо зброї та нафти.

Як вже зазначалося, економічні санкції зазвичай є елементом агресивної зовнішньополітичної стратегії та займають ключове місце в арсеналі засобів зовнішньої політики провідних держав світу. Вони спрямовані на примусження порушника міжнародного права (держави) дотримуватися закону. Санкції як елемент політичного тиску з боку держави-ініціатора запроваджуються до держави-об'єкта з метою упередження військової інтервенції, припинення регіональних конфліктів, просування демократії та політичних свобод, утвердження прав людини, попередження розповсюдження ядерної зброї, звільнення заручників та захоплених територій.

Економічні санкції можуть розглядатися як досить привабливий інструмент зовнішньої політики, оскільки покликані вирішувати міжнародні конфлікти з меншими витратами та людськими жертвами порівняно з повномасштабними військовими протистояннями. Санкції слугують раціональним доповненням до дипломатичних методів та створюють можливість відкласти або уникнути використання військових засобів [8, с. 11]. Водночас, в умовах глобалізаційної економіки та гео-економічного поліцентризму ефективність економічних санкцій має спадаючу ефективність та зазвичай не призводить до зміни зовнішньої політики держави-суб'єкта – принаймні, в короткостроковій перспективі. Серед основних сучасних тенденцій у запровадженні торговельних санкцій як інструменту міжнародної політики слід відзначити такі.

1. Зменшення ефекту від запровадження санкцій як наслідок глобалізації світової торгівлі. Завдяки можливості диверсифікації експортно-імпорт-

них потоків, знаходження нових ринків збуту, закупівель та фінансування санкції не блокують економічну активність, а збільшують накладні витрати у зовнішньоекономічній діяльності держави-об'єкта, спонукаючи її до політичних змін.

2. Зменшення ролі розміру економіки держави-ініціатора санкцій у прийнятті рішення щодо їх запровадження та забезпеченні ефективності. Історично торговельні санкції вводилися більш сильними політично та економічно державами проти більш слабких у цих відношеннях. В умовах необхідності забезпечення колективної безпеки перестає мати значущість відносний розмір економіки, натомість набуває важливості фактор міжнародного оточення, а його сприятливість збільшує результативність контрсанкцій та можливість альтернатив експорту / імпорту для держави-об'єкта.

3. Зростання ролі фактору забезпечення національної безпеки як приводу для запровадження санкцій. Обсяг, інтенсивність та ефект економічних санкцій має бути пропорційними меті, заради якої вони запроваджуються. Держави дуже зрідка вводять санкції, від яких може постраждати їх власна економіка, якщо мова не йде про питання військової безпеки. Але в останньому випадку санкції можуть бути запроваджені навіть за умови суттєвих економічних втрат для їх ініціатора.

4. Зростання ролі коаліційного формату у запровадженні санкцій. Економічні санкції можуть бути як односторонніми, так й колективними. Санкції колективного (коаліційного) характеру запроваджуються заради колективної безпеки та вводяться навіть у збиток ініціаторам. Ефективність колективних санкцій підвищується за рахунок міжнародного співробітництва, що зменшує витрати об'єкта на контрсанкції.

5. Зменшення політичного ефекту санкцій. Попри очевидний вплив санкцій на економіку держави-об'єкта, вони досить зрідка призводять до досягнення політичних цілей. Навпаки, санкції можуть послугувати каталізатором ідейної та політичної консолідації суспільства та здійснити стимулюючий мобілізуючий вплив на економіку санкціонованої держави (ефект імпортозаміщення).

Узагальнення актуальних тенденцій використання економічних санкцій дозволяє констатувати очевидний політичний підтекст їх запровадження та зростання ролі коаліційного формату у забезпеченні їх результативності. Зовнішньополітичні цілі держави-ініціатора санкцій сфокусовані на маніпуляції політичними рішеннями держави-об'єкта. Не зважаючи на сумнівний ефект санкцій як граничного випадку торговельних обмежень, вони залишаються невід'ємним інструментом зовнішньополітичного впливу, застосування якого характеризує найвищий рівень конфліктності міждержавних відносин.

ВИСНОВКИ

Представляється доцільним асоціювання торговельно-економічної війни з найвищою інтенсивністю напруги у зовнішньоторговельних відносинах держав, інструментарієм досягнення якої є економічні санкції як найбільш жорсткі методи зовнішньоторговельної політики (торговельна блокада, ембарго, бойкот). Взаємне застосування державами менш жорстких за-

ходів (підвищення / зниження експортних / імпорتنих мит, введення нетарифних обмежень, підвищення / зниження експортних / імпорتنих квот, використання демпінгових цін, оголошення продукції конкурентів шкідливою для споживачів та / або екології тощо) відповідають, на наш погляд, більш м'якій стадії суперечливості зовнішньоторговельних відносин – торговельному конфлікту, який, у разі відсутності взаємозгоджених дій щодо його подолання, може розгорнутися до стадії торговельно-економічної війни як найбільш жорсткої форми міждержавного торговельного протистояння.

Список використаних джерел

1. Гордєєва Т.Ф. Міжнародні торговельні суперечки у сучасній регулятивній парадигмі. Міжнародна економічна політика. 2013. № 2(19). С. 101-125.
2. Шнипко О.С. Торговельні війни в умовах глобалізації: значення для України. Інвестиції: практика та досвід. 2011. № 21. С. 4-5.
3. Оксфордський словник. URL: https://en.oxforddictionaries.com/definition/economic_war
4. Безрукова Н.В. Світові торговельні війни: особливості та наслідки. Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка». 2015. № 6. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4153>
5. Зварич Р. Індукція торгової війни. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/17197/1/173-174.pdf>
6. Чугаєв О.А. Сфери реалізації економічної сили. Актуальні проблеми міжнародних відносин: Збірник наукових праць. Вип. 1 (26). Ч. I. Київ: Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Інститут міжнародних відносин. 2015. С. 145-152.
7. Шумилов В.М. Международное публичное экономи-

ческое право. URL: <http://bibliotekar.ru/mezhdunarodnoe-pravo-4/index.htm>

8. Панченко В.Г. Економічні санкції як інструмент зовнішньої політики в контексті реалізації національних інтересів. Інвестиції: практика та досвід. 2017. № 17. С. 10-16.

References

1. Hordyeyeva T.F. International trade disputes in the modern regulatory paradigm. International economic policy. 2013. № 2(19). pp. 111-112 (in Ukrainian).
2. Shnytko O.S. Trade war in the conditions of globalization: importance for Ukraine. Investments: practice and experience. 2011. № 21. pp. 4-5 (in Ukrainian).
3. Oxford Dictionary. URL: https://en.oxforddictionaries.com/definition/economic_war (in English).
4. Bezrukova N.V. World Trade Wars: Features and Consequences. Electronic scientific special edition "Effective economy". URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4153> (in Ukrainian).
5. Zvarych R. Induction of a trade war. Access mode: <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/17197/1/173-174.pdf> (in Ukrainian).
6. Chuhayev O.A. Spheres of realization of economic power. Actual problems of international affairs: Collection of scientific works, 2015. Issue 1(26). Part I. Kyiv National Taras Shevchenko University. Institute of International Relations. pp.145-152. (in Ukrainian).
7. Shumylov V.M. International Public Economic Law. URL: <http://bibliotekar.ru/mezhdunarodnoe-pravo-4/index.htm> (in Russian).
8. Panchenko V.H. Economic sanctions as an instrument of foreign policy in the context of realization of national interests. Investments: practice and experience. 2017. № 17. pp. 10-16 (in Ukrainian).

ЛЯХОВСЬКА

Олена Василівна

Skalecka.olena@ukr.net

УДК 658.5:66

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА НАЙБІЛЬШИХ ПІДПРИЄМСТВ
ХІМІЧНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИGENERAL CHARACTERISTICS OF THE LARGEST ENTERPRISES OF
THE CHEMICAL INDUSTRY OF UKRAINE

к. е. н., м. н. с., ДУ "Інститут
регіональних досліджень ім.
М. І. Долишнього НАН України"

Згруповано основні показники діяльності найбільших підприємств хімічної промисловості України. Виявлено суттєвий вплив даних підприємств на функціонування хімічної промисловості України загалом (оскільки дані підприємства займають майже 48 % від обсягу реалізованої хімічної продукції України і більшість з них є монополістами у своїй сфері діяльності). Наведено коротку характеристику діяльності аналізованих підприємств. Окреслено основні та специфічні перешкоди розвитку підприємств хімічної промисловості та запропоновано шляхи їх вирішення.

* * *

Сгруппированы основные показатели деятельности крупнейших предприятий химической промышленности Украины. Выявлено существенное влияние данных предприятий на функционирование химической промышленности Украины в целом (поскольку данные предприятия реализуют почти 48 % химической продукции Украины и большинство из них являются монополистами в своей сфере деятельности). Приведена краткая характеристика деятельности анализируемых предприятий. Определены основные и специфические препятствия развития предприятий химической промышленности и предложены пути их решения.

* * *

The article investigates the place and role of the largest enterprises in the chemical industry of Ukraine. The chemical industry of Ukraine is represented by almost 2000 enterprises. However, it is based on several large enterprises. The activity of these enterprises forms the main tendencies in the chemical industry of Ukraine: almost 47% of the volume of chemical products sold is the products of the largest enterprises; almost 40% of chemical workers are involved in the activities of these enterprises; most of the enterprises analyzed are monopolists in their activities.

The general characteristic of activity of each of the largest enterprises of the chemical industry is given: activities, export of products, results of activity in recent years, etc. are considered. The main obstacles of the development of chemical industry enterprises at the present stage of economic development are revealed: unstable political situation; unstable legislation; general economic factors and so on. The specific problems of the development of enterprises of the chemical industry are highlighted: the growth of the cost of raw materials and energy resources; price fluctuations on mineral fertilizers on the world market; pressure from importers of chemical products that are supplied with cheaper raw materials; seasonality of consumption of certain types of products of the chemical industry (mainly it concerns mineral fertilizers), etc.

It is suggested that enterprises demonstrate more flexible methods of strategic management, in order to effectively prevent possible outcomes of the external environment. Concerning specific factors, it is necessary to solve problems: the problem of price policy can be solved by developing energy-saving production, which start to practice large enterprises of Ukraine; the cooperation with the consumers (for example, with agrarians in the production of mineral fertilizers) is positively influenced by the activity of chemical producers; the scientific and technological development of enterprises requires additional financing, etc.

Ключові слова: хімічна промисловість, підприємства хімічної промисловості, виробництво хімічних речовин та хімічної продукції, мінеральні добрива

Ключевые слова: химическая промышленность, предприятия химической промышленности, производство химических веществ и химической продукции, минеральные удобрения

Keywords: chemical industry, enterprises of chemical industry, production of chemical substances and chemical products, mineral fertilizers

ВСТУП

Хімічна промисловість – специфічна галузь виробничої промисловості, що має свої особливості: розташування підприємств галузі, в основному, прив'язане до сировини або споживача; великі енергетичні затрати виробництва та собівартість продукції; виробництво небезпечне для екології; велика потреба у науково-технічному розвитку тощо. Українська хімічна промисловість формується з більше 2000 підприємств, але кілька з них є ключовими для галузі, що викликає необхідність дослідити перешкоди та перспективи у їх діяльності.

Хімічна промисловість України широко досліджується, зокрема, діяльність хімічних підприємств в сучасних

умовах розглядали такі науковці, як В.Л. Мазур [1], П.Г. Перерва [2], І.І. Павленко [3], М.В. Касаткіна [4], Т.П. Гудзь [5] та інші. Оскільки за останні роки відбулись значні політико-економічні зміни в державі, то доцільно виявити можливості вдосконалення результатів діяльності підприємств хімічної промисловості.

Тому **МЕТОЮ РОБОТИ** є аналіз та загальна характеристика діяльності найбільших підприємств хімічної промисловості України.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

В ході роботи було використано наступні методи дослідження: системний метод (аналіз хімічної промисловості у взаємозв'язку всіх її елементів), порівняльний аналіз (особливості функціонування підпри-

емств, дослідження результатів їх діяльності), поєднання аналізу і синтезу, якісного і кількісного аналізу, а також, інші економіко-математичні методи.

РЕЗУЛЬТАТИ

В Україні функціонує більше 2000 підприємств хімічної промисловості. Серед них переважають підприємства з виробництва основної хімічної продукції, добрив і азотних сполук, пластмас і синтетичного каучуку в первинних формах – близько 38,9 % підприємств; виробництвом пестицидів та іншої агрохімічної продукції займаються близько 3,6 % підприємств; виробництвом фарб, лаків і подібної продукції, друкарської фарби та мастик – 17,3 %; виробництвом мила, мийних засобів, засобів для чищення та полірування, парфумних і косметичних засобів – 16,7 %;

виробництвом іншої хімічної продукції – 21,8 %; виробництвом штучних і синтетичних волокон – 1,7 %.

До найбільших підприємств хімічної промисловості України належать наступні: ТОВ «Карпатнафтохім» (м. Калуш), АТ «Дніпроазот» (м. Кам'янське), підприємства холдингової групи Ostchem – ПАТ «Рівнеазот» (м. Рівне), ПАТ «Азот» (м. Черкаси), ПАТ «Севєродонецьке об'єднання Азот» (м. Севєродонецьк), а також, ПАТ «Сумихімпром» (м. Суми), ПрАТ «Хімдивізіон» (м. Кам'янське), ПАТ «Одеський припортовий завод» (м. Южне) та компанії Укграгрохолдингу – ПАТ «Дніпровський завод мінеральних добрив» (м. Кам'янське), АТ «Еко-Азот» (м. Черкаси) (табл.1).

Таблиця 1

Основні показники діяльності найбільших підприємств хімічної промисловості України за 2017р.

[систематизовано за [6-12]]

Назва підприємства	Обсяг реалізації основної продукції, тис.грн. (2017р.)	Середньо-облікова кількість працівників, осіб (2017 р.)	Активи, тис. грн. (2017 р.)	Чистий фінансовий результат, тис. грн.		
				2015р.	2016р.	2017р.
1	2	3	4	5	6	7
ТОВ «Карпатнафтохім»	Етилен – 568000 Пропілен – 1552000 Бутилен-бутидієнова фракція – 496000 Бензол – 821000 Фракція С9 – 248000 Смола тяжка піролізу – 90000 Поліетилен – 1913000 Полівінілхлорид суспензійний – 3313000 Сода каустична – 873000	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.
АТ «ДніпроАзот»	Карбамід – 4463247,8 Натрій їдкий – 464072,8 Хлор рідкий – 120744,6 Кислота соляна – 75529,7 КАС -389391 КАС (послуги з переробки) – 279426,7	3959	3931523	78265	50551	533185
ПАТ «Одеський припортовий завод»	Мінеральні добрива – 155432	3396	5423858	218514	-3834431	-1464021
ПАТ «Рівнеазот»	Аміачна селітра – 500154,7 Аміачна селітра (з давальницької сировини) – 670183,3 Вапняково-аміачна селітра – 304221,6 Вапняково-аміачна селітра (з давальницької сировини) – 157165,1	2442	5002691	-5002691	-3368916	-1115703
ПАТ «Азот»	Карбамід – 405480,58 Карбамід (послуги з переробки) – 644909,21 Аміачна селітра – 779350,09 Аміачна селітра (послуги з переробки) – 1242349,62 КАС – 281150,38 КАС (послуги з переробки) – 279426,7	3336	6141997	-5727885	-2137435	-788980
ПАТ «Севєродонецьке об'єднання Азот»	Аміачна селітра – 443037 Аміачна селітра (з давальницької сировини) – 201461	4223	9649568	-9441066	-6047233	-1694460

Продовження табл. 1

1	2	3	4	5	6	7
ПАТ «Суміхімпром»	Двоокис титану з власної сировини - 1111004 Послуга з переробки давальницької сировини в мінеральні добрива - 271869,5 Послуга з переробки давальницької сировини в двоокис титану - 522420,7 Сульфат заліза - 116109,4	4046	1179976	7619	2041	5642
ПАТ «Дніпровський завод мінеральних добрив»	ТС"Стимул" NP 32-1 - 3153,7 Суперфосфат NP 10:32 - 123801,6 Добриво рідке суспензійне NP 8:22 - 36342,4	470	463927	-472543	-365511	-184014
АТ «Еко-Азот»	Комбіновані мінеральні добрива «Агролайф» 10:10:10 – 2538,4 Комбіновані мінеральні добрива «Агролайф» 15:5:5 – 6232,8 Комбіновані мінеральні добрива «Агролайф» 5:5:5 – 4860,2	51	55293	-624	-473	-2447
ПрАТ «Хімдивізіон»	Кислота азотна неконцентрована – 86996,6 Антижеледний реагент АНС – 2891,2 Кальцієва селітра – 146166 Кальцієва селітра водний розчин – 89015,3 Карбамідо-аміачна суміш (КАС) – 1399,2 Добрива мінеральні комплексні (УМКС) – 2084,4	367	157696	10490	21748	14689

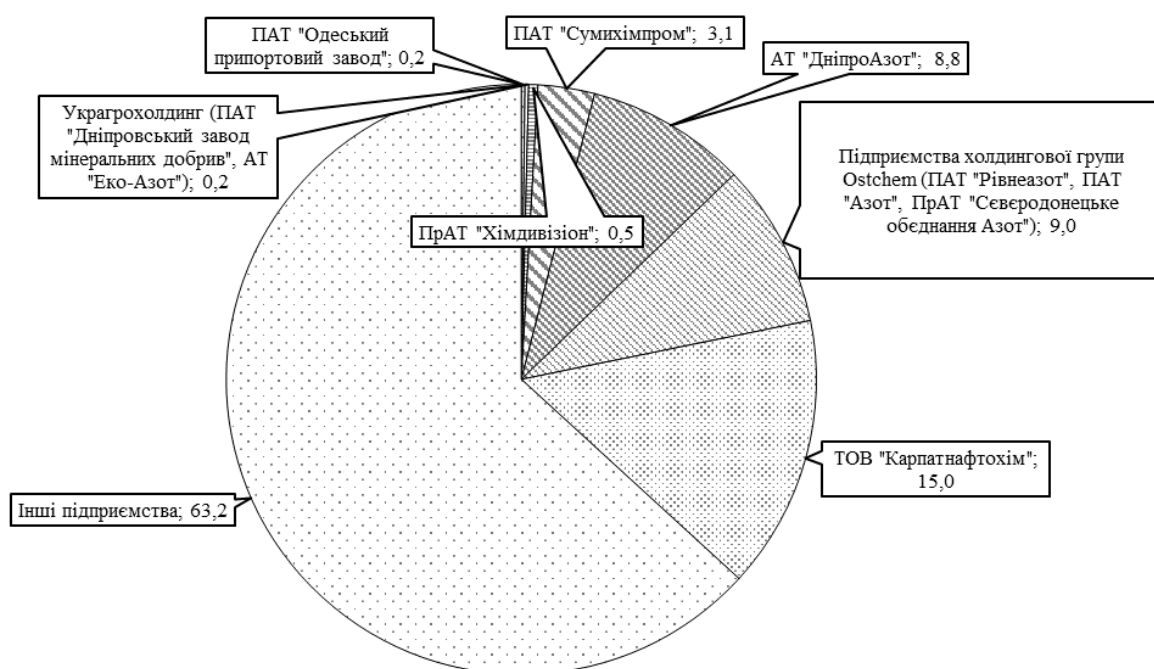

Рис. 1. Частка обсягу реалізованої продукції підприємств в обсязі реалізації хімічних речовин та хімічної продукції у 2017р., % [побудовано за [6-12]]

Результати діяльності даних підприємств мають значний вплив на стан хімічної промисловості, зокрема:

- на даних підприємствах працює майже 40 % працівників хімічної промисловості;
- окремі з цих підприємств є монополістами на ринку хімічної продукції (до прикладу, АТ «Дніпро-

азот» – єдиний у країні виробник рідкого хлору; ТОВ «Карпатнафтохім» – єдиний виробник етилену, пропілену, бензолу, фракції 9, поліетилену, каустичної соди та полівінілхлориду; ПАТ «Одеський припортовий завод» – монополіст з прийому, охолодження і перевантаження амоніаку).

Аналіз результатів діяльності найбільших підпри-

емств хімічної промисловості показав, що незважаючи на збитковість діяльності деяких із них, динаміка показників має позитивні тенденції. Так, упродовж 2014-2017 рр. рентабельність операційної діяльності була додатною у АТ “ДніпроАзот”, ПАТ “Сумихімпром” (окрім 2015 р.), ПрАТ “Хімдивізіон” та ПАТ “Одеський припортовий завод” (тільки у 2015 р.). У ПрАТ “Рівнеазот”, ПАТ “Азот”, ПрАТ “Севєродонецьке об’єднання Азот” та ПрАТ “Дніпровський завод мінеральних добрив” аналізований показник був від’ємним, але з позитивною динамікою до зростання. У ПрАТ “Еко-Азот” та ПАТ “Одеський припортовий завод” рен-

табельність операційної діяльності за 2014-2017 рр. знизилась (табл. 2).

За 2015-2017 рр. отримали чистий прибуток: АТ “ДніпроАзот”, ПАТ “Сумихімпром” та ПрАТ “Хімдивізіон”, а чистий фінансовий збиток – ПрАТ “Рівнеазот”, ПАТ “Азот”, ПрАТ “Севєродонецьке об’єднання Азот” та ПрАТ “Дніпровський завод мінеральних добрив” (але динаміка показника цих підприємств протягом трьох років позитивна), а також, ПрАТ “Еко-Азот” та ПАТ “Одеський припортовий завод” (переважають тенденції до зниження показника) (табл. 3).

Таблиця 2

Рентабельність операційної діяльності найбільших підприємств хімічної промисловості в Україні, %

[авторські розрахунки за [6-12]]

Назва підприємства	2014	2015	2016	2017
Україна	-23,50	-14,90	-13,00	-1,70
ПрАТ “Рівнеазот”	-0,79	-0,71	-0,53	-0,39
ПАТ “Азот”	-0,54	-0,35	-0,15	-0,12
ПрАТ “Севєродонецьке об’єднання Азот”	-0,61	-0,41	-0,57	-0,36
АТ “ДніпроАзот”	0,06	0,04	0,05	0,13
ПАТ “Сумихімпром”	-0,04	0,01	0,00	0,01
ПрАТ “Хімдивізіон”	0,06	0,05	0,10	0,04
ПрАТ “Дніпровський завод мінеральних добрив”	-0,64	-0,47	-0,40	-0,21
ПрАТ “Еко-Азот”	-	-0,05	-0,02	-0,13
ПАТ “Одеський припортовий завод”	-0,03	0,05	-0,34	-0,43

Таблиця 3

Динаміка чистого фінансового прибутку (збитку) найбільших підприємств хімічної промисловості в Україні, тис. грн. [авторські розрахунки за [6-12]]

Назва підприємства	Чистий фінансовий результат			Відхилення (+/-)		
	2015	2016	2017	2016-2015	2017-2016	2017-2015
ПрАТ “Рівнеазот”	-5002691	-3368916	-1115703	1633775	2253213	3886988
ПАТ “Азот”	-5727885	-2137435	-788980	3590450	1348455	4938905
ПрАТ “Севєродонецьке об’єднання Азот”	-9441066	-6047233	-1694460	3393833	4352773	7746606
АТ “ДніпроАзот”	78265	50551	533185	-27714	482634	454920
ПАТ “Сумихімпром”	7619	2041	5642	-5578	3601	-1977
ПрАТ “Хімдивізіон”	10490	21748	14689	11258	-7059	4199
ПрАТ “Дніпровський завод мінеральних добрив”	-472543	-365511	-184014	107032	181497	288529
ПрАТ “Еко-Азот”	-624	-473	-2447	151	-1974	-1823
ПАТ “Одеський припортовий завод”	218514	-3834431	-1464021	-4052945	2370410	-1682535

За останні роки підприємства хімічної промисловості стикнулись у своїй діяльності із багатьма перешкодами:

- нестабільна політична ситуація. Ведення військових дій на Східній території України значно відобразилось на хімічній промисловості: на території конфлікту припинили діяльність підприємств хімічної промисловості (Авдіївський коксохімічний завод, Дзержинський фенольний завод, завод «Стирол» тощо); погіршилися торгово-економічні відносини з Росією (з приводу поставки сировини для хімічної продукції, експортно-імпорту відносини, відносини з приводу поставки газу тощо);

- нестабільне законодавство (призводить до незахищеності підприємств хімічної промисловості перед можливими змінами та впливає на реалізацію стратегічного планування; спричиняє відтік інвесторів тощо).

- загальноекономічні чинники (зростання темпів інфляції, знецінення національної валюти, цінова нестабільність, антидемпінгова політика).

Серед специфічних проблем розвитку підприємств хімічної промисловості можна виділити наступні:

- зростання вартості сировини та енергоресурсів (що впливає на собівартість продукції);
- цінові коливання на мінеральні добрива на

світовому ринку;

- тиск з боку імпортерів хімічної продукції, які забезпечені більш дешевою сировиною;
- сезонність споживання окремих видів продукції хімічної промисловості (в основному це стосується мінеральних добрив).

Для забезпечення ефективнішої роботи підприємств хімічної промисловості, доцільно:

- підвищити ефективність виробництва шляхом модернізації обладнання і технологічних процесів, застосування більш енергоощадних методів виробництва;
- збільшити обсяги фінансування науково-дослідних і дослідно-конструкторських розробок, що сприятимуть модернізації виробництва;
- великим підприємствам хімічної промисловості, доцільно активізувати роботу із давальницькою сировиною, з метою уникнення простоїв;
- важливою є розробка програм співпраці з окремими споживачами продукції, для яких хімічне виробництво стратегічно необхідне (до прикладу аграрії (мінеральні добрива), водоканали країни (рідкий хлор));
- для конкурентоспроможності на міжнародному ринку, українські підприємства хімічної промисловості повинні забезпечити відповідність виробництва продукції до міжнародних стандартів якості і безпеки;
- розширити асортимент продукції, для забезпечення попиту ринку.

ВИСНОВКИ

Основою хімічної промисловості України є вище проаналізовані підприємства, від діяльності яких, в значній мірі, залежить забезпеченість національного ринку необхідною продукцією та місце вітчизняної хімічної промисловості на міжнародному ринку. За останні роки підприємства хімічної промисловості стикнулись із рядом політико-економічних проблем, для вирішення яких необхідно застосування більш сучасних та гнучких підходів.

Список використаних джерел

1. Мазур В.Л. Проблеми промислової політики в Україні. *Економіка України*. 2016. №12. С.47-60.
2. Перерва П.Г. Формування стратегії розвитку підприємств хімічної промисловості. *Вісник НТУ «ХПІ»*. 2013. С. 112-119.
3. Павленко І.І. Оцінка потенціалу підвищення конкурентоспроможності підприємств хімічної промисловості. *Theoretical and Practical Aspects of Economics and Intellectual Property*. 2015. С. 8-13.
4. Касаткіна М.В. Конкурентоспроможність підприємств хімічної промисловості: сучасні чинники впливу. *Економіка і регіон*. 2011. С. 164-169.

5. Гудзь Т.П. Досягнення фінансової рівноваги підприємствами хімічної промисловості України як умова їх сталого розвитку. *Фінансова система країни: тенденції та перспективи розвитку: матеріали IV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції*. Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2017. С. 35-42.

6. Офіційний сайт холдингової компанії Ostchem. URL: <http://www.ostchem.com/uk>

7. Офіційний сайт АТ «ДніпроАзот». URL: <http://www.azot.com.ua/uk/>

8. Офіційний сайт ПАТ «Сумихімпром». URL: <http://sumy.khimprom.com.ua/ua/>

9. Офіційний сайт ПрАТ «Хімдивізіон». URL: <https://hymdyv.com.ua/>

10. Офіційний сайт ПрАТ «Укragrokhimholding». URL: <http://www.ukragrokhimholding.com/>

11. Офіційний сайт ПАТ «Одеський припортовий завод». URL: <http://www.opz.odessa.net/>

12. Офіційний сайт ТОВ «Карпатнафтохім». URL: <http://www.knh.com.ua/uk/>

References

1. Mazur V.L. Problems of industrial policy in Ukraine: *Economy of Ukraine*, 2016, pp. 47-60. (in Ukrainian).
2. Pererva P.H. Formation of a strategy for the development of chemical industry enterprises: *Bulletin of the NTU "KhPI"*, 2013, pp. 112-119. (in Ukrainian).
3. Pavlenko I.I. Evaluation of the potential of increasing the competitiveness of chemical industry enterprises: *Theoretical and Practical Aspects of Economics and Intellectual Property*. 2015, pp. 8-13. (in Ukrainian).
4. Kasatkina M.V. Competitiveness of chemical industry enterprises: modern factors of influence: *Economy and region*. 2011, pp. 164-169. (in Ukrainian).
5. Hudz T.P. Achievement of financial equilibrium by the enterprises of the chemical industry of Ukraine as a condition for their sustainable development: *The financial system of the country: trends and prospects of development: materials of the IV International Scientific and Practical Internet Conference*, Publishing house of the National University "Ostroh Academy", 2017, pp. 35-42. (in Ukrainian).
6. The official site of the holding company Ostchem, URL: <http://www.ostchem.com/uk> (in Ukrainian).
7. Official site of DniproAzot, URL: <http://www.azot.com.ua/uk/> (in Ukrainian).
8. Official site of "Sumykhimprom". URL: <http://sumy.khimprom.com.ua/ua/> (in Ukrainian).
9. Official site of the "Chemistovision". URL: <https://hymdyv.com.ua/> (in Ukrainian).
10. Official site of "Ukragrokhimholding". URL: <http://www.ukragrokhimholding.com/> (in Ukrainian).
11. Official site of "Odessa Port Plant". URL: <http://www.opz.odessa.net/> (in Ukrainian).
12. Official site of "Karpatnaftokhim". URL: <http://www.knh.com.ua/uk/> (in Ukrainian).

ОВЕЧКІНА

Олена Андріївна

к.е.н., доцент, Східноукраїнський
національний університет імені
Володимира Даля

УДК 334.021.1: 334.78

**МАТРИЧНИЙ МЕТОД РОЗРОБКИ
ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО
МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ
РЕСУРСНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ
ПІДПРИЄМСТВ ТА ОЦІНКИ ЙОГО
ЕФЕКТИВНОСТІ**

ОВЕЧКІНА

Марина Андріївна

студент, Харківський
національний університет
міського господарства імені
О.М. Бекетова

ВАСЬКЕВИЧ

Марина Сергіївна

студент, Східноукраїнський
національний університет імені
Володимира Даля

**THE MATRIX METHOD OF
DEVELOPING ORGANIZATIONAL AND
ECONOMIC MECHANISM OF
MANAGEMENT OF THE ENTERPRISES
RESOURCE POTENTIAL AND
EVALUATING ITS EFFICIENCY**

ЗАРАЙСЬКА

Ольга Сергіївна

студент, Східноукраїнський
національний університет
імені Володимира Даля

У статті розглянуто питання щодо змісту й структури ресурсного потенціалу підприємств, проведений зв'язок між цілями підприємства стосовно використання ресурсного потенціалу й моделюванням відповідного організаційно-економічного механізму управління. Здійснено порівняння традиційних (процесного й комплексного) підходів до розробки організаційно-економічного механізму управління ресурсними можливостями підприємств й доведена необхідність застосування матричного підходу, за яким оцінка ефективності й результативності управлінського процесу виконуватиметься за пропонуваним комплексним критерієм.

* * *

В статье рассмотрены вопросы содержания и структуры ресурсного потенциала предприятий, установлена связь между целями предприятия относительно использования ресурсного потенциала и моделированием соответствующего организационно-экономического механизма управления. Выполнено сравнение традиционных (процессного и комплексного) подходов к разработке организационно-экономического механизма управления ресурсными возможностями предприятий и обоснована необходимость использования матричного подхода, согласно которому оценка эффективности и результативности управленческого процесса может выполняться по предложенному комплексному критерию.

* * *

Many researchers investigate resource capacity of the enterprises and the corresponding organizational and economic mechanism of management in their works. Researchers emphasize the complex nature of creation and functioning of the organizational and economic mechanism of management of the enterprises resource capacity. They also study its subsystems and blocks. At the same time, the dominance in the scientific literature of the process approach to modeling the organizational and economic mechanism for managing resource potential prevents a qualitative solution to the problem of developing system indicators for evaluating its efficiency. The purpose of the study is to determine the feasibility of using alternative approaches to developing an effective model of organizational and economic mechanism of management of the enterprises resource potential.

Researchers prove that organizational and economic mechanisms of management of the enterprises resource opportunities may vary in industry specialization; available level of resources and developed managerial skills of leadership; tasks which the enterprise plans to solve. Special characteristics of the organizational and economic mechanism of management are shown when resource potential as management object is being investigated in more detail. In this article, it is proposed to consider the resource potential at the stages of its process and the levels of organization of economic entities and management. In the paper it is proved that there is actually a direct link between the reproduction of the resource potential of enterprises and the increase of the resource potential of the region as a whole. Based on this conclusion, it is proposed to apply a matrix approach, whereby the study of the efficiency of the resource potential management process can be carried out comprehensively, taking into account the benefits of other approaches. According to the results of the matrix approach, a matrix scheme is developed, which develops specific characteristics-criteria of the efficiency of management actions in the formation, adaptation and development of resource potential of enterprises from the point of view of increasing the resource capabilities of the region, which will provide a mutually positive impact on the conditions of management of branch enterprises in the region.

Ключові слова: рівні організації суб'єктів, етапи відтворення ресурсного потенціалу, організаційно-економічний механізм управління ресурсним потенціалом, підходи й методи оцінки ефективності управлінських заходів

Ключевые слова: уровни организации субъектов, этапы воспроизводства ресурсного потенциала, организационно-экономический механизм управления ресурсным потенциалом, подходы и методы оценки эффективности управленческих мероприятий

Keywords: levels of organization subjects, stages reproduction of resource potential, organizationally-economic mechanism management by resource potential, approaches and methods of estimation efficiency of administrative events

ВСТУП

У працях багатьох дослідників ресурсний потенціал визнається базою формування всіх видів потенціалу підприємств. Від стану й можливостей розвитку ре-

сурсного потенціалу залежать виробничі, комерційні, маркетингові, трудові, інноваційні тощо можливості суб'єктів господарювання [1]. Питання щодо складу ресурсних елементів та етапів управління ресурсним

потенціалом підприємств є достатньо розробленими. Вченими підкреслюється комплексний характер створення й функціонування організаційно-економічного механізму управління ресурсним потенціалом підприємств, коли він визначається як комплекс управлінських впливів на кінцевий результат господарської діяльності на основі ефективного використання ресурсів тощо [1; 2], або як структурована сукупність засобів впливу суб'єкта управління (підприємства) на керовану підсистему (ресурсний потенціал) з метою досягнення бажаного стану останнього [3; 4; 5; 6].

Дослідники визначають, що управління потенціалом є ефективним, коли: а) забезпечує цілеспрямоване формування оптимального складу елементів потенціалу та їх раціональних структурних зв'язків; б) містить гнучку й динамічну систему механізмів, важелів та інструментів; в) сприяє нарощенню прибутку, зміцненню конкурентних позицій підприємства, його загальному розвитку тощо; г) розроблено й впроваджено відповідний організаційно-економічний механізм управління [7; 8; 9]. У той же час слід відзначити, що існуючі підходи (комплексний, структурний, процесний) до визначення основних характеристик моделей організаційно-економічного механізму управління ресурсним потенціалом будь-яких галузевих підприємств не відрізняються різноманітністю й особливостями застосування. При цьому фактичне домінування процесного підходу (за функціями управління) до моделювання організаційно-економічного механізму управління ресурсним потенціалом перешкоджає якісному розв'язанню такої понині невирішеної методичної проблеми, як розробка системних показників оцінки ефективності організаційно-економічного механізму управління потенціалами (у тому числі ресурсним) та системи управління підприємством в цілому.

МЕТА РОБОТИ

Враховуючи сказане, метою даної статті є визначення доцільності застосування альтернативних підходів до розробки ефективної й результативної моделі організаційно-економічного механізму управління ресурсним потенціалом галузевих підприємств.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У даній статті в якості методів дослідження застосовано компаративний аналіз існуючих підходів до розробки організаційно-економічних механізмів управління підприємствами та їх потенціалами, доведено переваги використання системно-структурного й матричного підходів в процесі моделювання системи управління підприємствами та оцінки її ефективності.

РЕЗУЛЬТАТИ

У значній кількості наукових джерел щодо проблем управління ресурсним потенціалом галузевих підприємств відмічається, що важливою складовою процесу управління виступає організаційно-економічний механізм управління структурними підрозділами й потенціалами підприємства [6; 7] та містить у собі такі компоненти, як: суб'єкти та об'єкти управління; принципи, задачі й функції управління, методи, форми й інструменти управління, організаційно-інформаційну структуру управління, та ресурси, пов'язані з управ-

лінською діяльністю підприємства. Вчені зазвичай доводять, що організаційно-економічні механізми управління ресурсними можливостями підприємств можуть розрізнятися за [10]: галузевою специфікою; обсягами наявних ресурсів й розвинутими управлінськими здібностями керівництва; задачами, які планує розв'язати підприємство (подолання кризового стану; забезпечення конкурентоспроможності; підвищення якості управління певним видом діяльності (інноваційною, комерційною, виробничою тощо); досягнення ефективного функціонування виробничого потенціалу в цілому).

Ми вважаємо, що особливі характеристики організаційно-економічного механізму управління виявляються, коли об'єкт управлінського впливу – ресурсний потенціал – набуває поглибленого дослідження й представляється: по-перше, за етапами процесу відтворення (руху); по-друге, з позицій взаємодії різних рівнів організації суб'єктів (мікро-, мезо-, макrorівнів [11; 12].

Використовуючи ідею гнучкого розвитку суб'єктів господарювання, викладеної у працях багатьох вчених [1; 11; 12], рух ресурсного потенціалу підприємств можна представити як проходження ним етапів формування, адаптації та розвитку, що забезпечують його просте та/або розширене відтворення. На етапі формування відбувається становлення ресурсного потенціалу (створюється певна комбінація ресурсів, при цьому ресурсний потенціал підприємства певним чином взаємодіє із внутрішнім і зовнішнім середовищем). На етапі адаптації ресурсного потенціалу керівництво підприємств виявляє резерви кількісного зростання ресурсів (завдяки їх економному застосуванню, підвищенню ефективності використання тощо), враховуючи ресурсні можливості конкретного регіону. Етап розвитку пов'язаний із якісними змінами в структурі власного ресурсного потенціалу, обумовленими: по-перше, вдосконаленням інструментарію управління, раціоналізацією структури ресурсних елементів і складових; по-друге, позитивними змінами ресурсних потенціалів інших галузевих підприємств, завдяки реалізації спільних проектів, залучення до процесів ресурсозабезпечення вигідних партнерів з інших регіонів тощо. Подальші якісні зміни призводять до переходу ресурсного потенціалу до «нового» циклу функціонування, на якому може бути докорінно змінена роль окремих складових (наприклад, інтелектуальної) у забезпеченні вищого рівня технологічного укладу як на окремому підприємстві, так і в інших підприємствах, територіально-виробничих структурах.

Враховуючи сказане, рух ресурсного потенціалу підприємств може бути досліджений за рівнями організації економічних суб'єктів у процесі їх господарської діяльності. На кожному з цих рівнів відбувається зовнішня інтеграція/деінтеграція ресурсів певного підприємства з ресурсними потоками інших підприємств й регіону в цілому. Застосовуючи ідею інституціональної структуризації економічних суб'єктів, викладеної у роботах деяких вчених [2; 12], слід відзначити, що рух і відтворення ресурсного потенціалу підприємства можна розглядати з позицій:

- мікрорівня, підприємства, як сукупність наявних та потенційних ресурсів (у певній композиції)

стосовно забезпечення планованого фінансово-економічного ефекту;

- значно складного мезорівня, тобто рівня комплексу взаємопов'язаних підприємств певної території, коли дослідження орієнтуються у бік просторової структури економіки (складних виробничо-територіальних систем: міжгалузевих кластерів, промислових агломерацій, фінансово-промислових груп тощо);

- найскладнішого макрорівня, тобто рівня народногосподарського комплексу як системи цілісних взаємозв'язаних субрегіонів, регіональних економічних підсистем.

Зважаючи на складність понять «ресурсний потенціал підприємств», «організаційно-економічний механізм управління ресурсним потенціалом підприємств», зазвичай використовуються такі підходи до дослідження й відповідного моделювання управлінських дій керівництва підприємств, як:

а) процесний підхід, за яким організаційно-економічний механізм визначається як діючий порядок, послідовність прийняття управлінських рішень щодо планування, організації, контролю, мотивації й регулювання господарської діяльності підприємств, в якій використовуються ресурси [2];

б) системно-структурний підхід, за яким даний механізм представляється як структурована сукупність підсистем (підсистема забезпечення, функціональна підсистема, цільова підсистема що містять певну сукупність організаційних і економічних регуляторів [4; 6]), методів і засобів впливу підприємства на стан й подальший розвиток власного ресурсного потенціалу [7]. При цьому, забезпечуюча підсистема складається з правового, ресурсного, нормативно-методичного, науково-технічного, інформаційного забезпечення процесу управління ресурсним потенціалом підприємств, містять у собі комплекс субпідсистем забезпечення. До цільової підсистеми належать цілі, критерії їх вибору, основні результати й методики оцінки досягнення цілей. Функціональними підсистемами є планування, організація, мотивація, контроль та регулювання.

За даними підходами ресурсний потенціал підприємств та відповідний механізм управління його рухом безпосередньо не залежать від рішень, що приймаються іншими суб'єктами господарювання й управління. Проте, процеси управління ресурсним потенціалом підприємств й ресурсними можливостями більш складного територіально-виробничого утворення – регіону – тісно пов'язані, адже [12]:

на мікрорівні – рівні підприємств формування, адаптація й розвиток їх ресурсних потенціалів пов'язані з виконанням таких управлінських функцій, як: а) планування потреби в ресурсах на основі розрахунків показників ресурсозабезпеченості, розробка проектів впровадження нових ресурсів та вдосконалення використання існуючих для забезпечення техніко-технологічних вдосконалень виробництва; б) організації постачання ресурсів, враховуючи ресурсні можливості регіону й міжрегіональних зв'язків та раціоналізації сформованих систем постачання ресурсів і збуту готової продукції; в) контролю відхилень фактичних витрат ресурсів від науково обґрунтованих норм з подальшим коректуванням елементної структури ресурсного потенціалу з тим, щоб досягти його

запланованої оптимальності й раціональності); г) мотивації персоналу підприємств щодо раціонального використання ресурсів; д) регулювання процесу формування ресурсного потенціалу шляхом: усунення відхилень у використанні ресурсів за рахунок узгодження планів ресурсного забезпечення; створення умов для появи резервів та їх подальшого використання;

на мезорівні (рівні регіонів) якість прийнятих управлінських рішень щодо формування, адаптації й розвитку їх мезоресурсного потенціалу безпосередньо залежить від: по-перше, забезпечення ефективної планової роботи підприємств, з одного боку, і місцевих й регіональних органів управління, з іншого боку. Отже, на рівні регіонів, плануючи формування ресурсного потенціалу, необхідно: а) порівнювати стан ресурсозабезпечення й ефективність ресурсовикористання галузевих підприємств регіону; б) виявляти тенденції у розвитку ресурсної бази регіону в цілому; в) визначати загальний рівень потреб підприємств у ресурсах необхідної якості та структури; г) з'ясовувати причини відхилень від планових показників та створювати відповідні умови для нормального перебігу процесу ресурсовикористання на даних підприємствах; д) планувати проекти соціально-економічного розвитку регіону у такий спосіб, щоб забезпечити позитивний вплив на адаптаційні можливості галузевих підприємств. Отже, процеси управління ресурсним потенціалом галузевих підприємств й ресурсними можливостями регіону можуть й повинні виконуватися за взаємопов'язаними цілями, досягнення яких вимагає: детальнішого дослідження й подальшого вдосконалення організаційно-економічного механізму управління мікроресурсними потенціалами у складі регіону.

Зважаючи на цей висновок, при вдосконаленні різних існуючих моделей організаційно-економічного механізму управління ресурсним потенціалом підприємств має враховуватись те, що [12]: а) фактично існує безпосередній зв'язок між відтворенням ресурсного потенціалу підприємств й збільшенням ресурсних здатностей регіону в цілому; б) цілі процесів управління ресурсними потенціалами підприємств і регіонів можуть бути схожими; в) побудова ефективно працюючого організаційно-економічного механізму управління ресурсним потенціалом підприємств значною мірою залежить не лише від якості здійснення управлінських робіт (планової, організаційної, мотиваційної роботи, розробки коригувальних заходів), але й від стратегічного рішення керівництва щодо ролі певного підприємства у збільшенні ресурсного потенціалу регіону, у складі якого воно господарює.

За умов такого рішення керівництво розширює інформаційно-комунікаційні й господарські зв'язки з іншими суб'єктами господарювання й управління відносно активізації участі у виконанні місцевих, регіональних й державних програм соціально-економічного розвитку, відновленні місцевих ринків товарів й послуг, відповідно, збільшенні капіталовкладень, що позитивно впливатиме на рух й розширене відтворення (розвиток) перед усім ресурсного потенціалу підприємства.

З приводу сказаного слід відзначити, що значний науковий інтерес представлятимуть: а) відтворювальний підхід, за яким забезпечуватиметься циклічність

управлінського процесу відносно створення умов зростання й розвитку як мікроресурсних потенціалів підприємств, так і мезоресурсного потенціалу регіону; б) матричний підхід, за яким дослідження управлінського процесу та його оцінка виконуються за комплексним критерієм: етапами відтворення ресурсного потенціалу, рівнями організації економічних суб'єктів та функціональними блоками управлінського процесу. Означений комплексний критерій можна «розгорнути» як комплекс критеріїв, які мають: 1) бути розробле-

ними для кожного етапу функціонування ресурсного потенціалу підприємств та розрізнятися за функціональними блоками процесу управління; 2) виявити недоліки існуючих моделей організаційно-економічного механізму управління ресурсним потенціалом підприємств; 3) надавати можливість комплексно оцінювати рішення як підприємств, так і складних територіально-виробничих систем (регіонів) щодо впливу на ресурсний стан певного економічного простору.

Рівні організації суб'єктів	Блоки процесу управління					Етапи відтворення ресурсного потенціалу
	Планування	Організація	Мотивування	Контроль	Регулювання	
Мікрорівень підприємства	1.1. Цілі	...	...	...	...	Формування
	1.2. Задачі	...	...	...	...	
	1.3. Заходи	...	...	...	...	
	1.4. Результати	...	...	...	...	
	2.1. ...	...	...	...	...	Адаптація
	2.2. ...	...	...	...	...	
	2.3. ...	...	...	...	...	
	2.4. ...	...	...	...	...	
Мезорівень регіону	3.1. ...	...	...	...	...	Розвиток
	3.2. ...	...	...	...	...	
	3.3. ...	...	...	...	...	
	3.4.	...	...	...	...	
	...	...	...	...	...	Формування
	...	...	...	...	...	Адаптація
	...	...	...	...	...	Розвиток
Макрорівень економіки	...	...	...	...	...	Формування
	...	...	...	...	...	Адаптація
	...	...	...	...	...	Розвиток

Рис. 1. Матриця моделювання та оцінки організаційно-економічного ресурсного потенціалу підприємств у складі регіону

На рис. 1 у згорнутому вигляді представлена матриця характеристик процесу управління ресурсним потенціалом підприємств, тісно пов'язаних з іншими різнорівневими суб'єктами, що дозволяє: по-перше, управлінські дії кожного підприємства, яке досліджується у складі певного регіону, оцінити з точки зору: 1) якості планово-організаційної роботи, проведення якої забезпечує якісні й кількісні зміни складових ресурсного потенціалу підприємств, тобто їх ресурсозабезпечення; 2) ефективної мотивації праці персоналу

щодо вдосконалення процесу ресурсовикористання на підприємстві; 3) контролю й своєчасності проведення коригувальних заходів щодо підтримання нормального перебігу ресурсного потенціалу підприємств;

по-друге, оцінити ефективність й результативність управлінських дій на рівні регіону з позицій збільшення його ресурсної бази, забезпечення позитивного впливу на ресурсні потенціали регіональних підприємств, збільшення їх внеску в ресурсний потенціал регіону та соціально-економічний розвиток економіки в цілому.

ВИСНОВКИ

Викладений матеріал дозволяє зробити наступні висновки, а саме: ресурсний потенціал як основа всіх видів економічного потенціалу понині залишається в площині наукових інтересів науковців, адже здійснює ресурсне забезпечення стратегічних, тактичних й оперативних цілей суб'єктів господарювання й управління. Особливе значення результати дослідження динаміки елементної структури й внутрішніх зв'язків ресурсного потенціалу підприємств мають в аспекті створення умов їх сталого розвитку під впливом регіональних й загальнонаціональних факторів. З цих позицій вдосконалення існуючих моделей організаційно-економічного механізму управління ресурсним потенціалом підприємств, може здійснюватися на основі відтворювального підходу, згідно якого в планово-управлінській роботі підприємства мають враховуватися особливості формування, адаптації й розвитку його ресурсного потенціалу, а також матричного підходу, за яким весь управлінський процес орієнтується на активізацію участі даного мікросуб'єкта в системі господарських відносин на рівні локальних структур, регіону в цілому щодо: а) виконання місцевих, регіональних й державних програм соціально-економічного розвитку; б) відновлення місцевих ринків товарів, інформації й капіталів, сприяючи у підсумку поліпшенню умов ресурсозабезпечення; розробці раціональних моделей ресурсовикористання; розвитку власного ресурсного потенціалу.

Список використаних джерел

1. Андрушків Б., Мельник Л., Погайдак О. Шляхи підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу підприємства (дослідницькі аспекти. Формування ринкової економіки в Україні. 2012. Вип. 27. С. 3-7.
2. Дьомін О.О. Методичні основи регулювання потенціалу економічного розвитку регіону: автореф. дис. ... канд. екон. наук. Харків, 2004.
3. Ареф'єва О.В., Коренков О.В. Управління потенціалом розвитку промислових підприємств: монографія. Київ, 2004.
4. Гопкало О.І. Механізм управління ресурсним потенціалом підприємства: принципи, цілі, задачі. *The economic messenger of MNU*. 2010. № 4. С. 62-68.
5. Ілляшенко С.М. Управління інноваційним розвитком суб'єктів господарської діяльності у нестабільному ринковому середовищі: автореф. дис. ... д-ра екон. наук. Дніпропетровськ, 2000.
6. Кузьменко О.В. Механізм управління ресурсним потенціалом підприємства. URL: <http://www.viem.edu.ua/konf/art.php?id=0307>.
7. Фесенко І.А. Організаційно-економічний механізм управління ресурсним потенціалом вугледобувних підприємств.

Вісн. екон. науки України. 2010. № 1. С. 138-142.

8. Чимшишт С.І. Управление потенциалом сложных социально-экономических систем. Донецк, 2008.

9. Абасс К. Джауд. Організаційно-економічний механізм управління ресурсним потенціалом будівельних підприємств. Автореф. дис. ... канд. екон. наук. Сєверодонецьк, 2016.

10. Федонін О.С., Репіна І.М., Олексюк О.І. Потенціал підприємства: формування та оцінка. Київ, 2004.

11. Йохна М.А. Інституційне і ресурсне забезпечення міжнародної конкурентоспроможності промислових підприємств: автореф. дис. ... д-ра екон. наук. Хмельницький, 2015.

12. Філіпішин І.В., Овечкіна О.А. Організаційно-економічний механізм управління потенціалом будівельних підприємств: монографія. Сєверодонецьк, 2017.

References

1. Andrushkiv B., Melnik L., Pogaydak A. Ways of efficiency increasing of the resource potential using of the enterprise (research aspects). Formation of a market economy in Ukraine. 2012, Issue 27. pp. 3-7. (in Ukrainian).

2. Dyomin O.O. Methodological bases of regulation of economic development potential of the region: dissertation abstract ... cand. of economic sciences. Kharkiv, 2004 (in Ukrainian).

3. Arefyeva O.V., Korenkov O.V. The potential development management of the industrial enterprises: monograph. Kyiv, 2004. (in Ukrainian).

4. Hopkalo O.I. Mechanism of the resource potential management of the enterprises: principles, purposes, tasks. The economic messenger of MNU. 2010. № 4. pp. 62-68. (in Ukrainian).

5. Ilyashenko S.M. Management of subjects innovative development of economic activity in an unstable market environment: dissertation abstract ... doctor of economic sciences. Dnipropetrovsk, 2000. (in Ukrainian).

6. Kuzmenko O.V. Mechanism of the resource potential management of the enterprises. URL: <http://www.viem.edu.ua/konf/art.php?id=0307>. (in Ukrainian).

7. Fesenko I.A. Organizational and economic mechanisms of the resource potential management of the coal-mining industry. The messenger of economic science in Ukraine. 2010. № 1. pp. 138-142. (in Ukrainian).

8. Chymshyt S.I. Complex social and economic systems potential management. Donetsk, 2008. (in Russian).

9. Abass K. Gaud. Organizational and economic mechanisms of the resource potential management of the construction enterprises: dissertation abstract ... cand. of economic sciences. Severodonetsk, 2016. (in Ukrainian).

10. Fedonin O.S., Repina I.M., Oleksyuk O.I. Potential of the enterprise: formation and assessment. Kyiv, 2004. (in Ukrainian).

11. Yohna M.A. Institutional and resourcing providing of industrial enterprises international competitiveness: dissertation abstract ... doctor of economic sciences. Khmelnytskyi, 2015 (in Ukrainian).

12. Filipishyn I.V., Oviechikina O.A. Organizational and economic mechanisms of the potential management of the construction enterprises: monograph. Severodonetsk, 2017 (in Ukrainian).

ПОТАПОВА

Наталія Олександрівна

УДК 657

КІШКО

Ярослав Віталійович

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ТА
ВЕДЕННЯ КАСОВИХ ОПЕРАЦІЙMODERN APPROACHES TO THE
ORGANIZATION AND CONTROL OF CASH
OPERATIONS

к.е.н., Харківський інститут
фінансів Київського
національного торговельно-
економічного університету

магістрант, Харківський
інститут фінансів Київського
національного торговельно-
економічного університету

У статті досліджуються сучасні підходи до організації касових операцій в умовах зміни законодавства, оскільки тема є досить актуальною на сьогодні. Метою роботи є дослідження нормативно-правових засад та існуючої практики організації касових операцій. Готівкові розрахунки залишаються найбільш використовуваною формою розрахунків, про що свідчить постійне збільшення готівки в обігу протягом останніх років. Це призводить до посилення контролю за операціями з готівкою як з боку держави, так і з боку підприємства. За результатами дослідження спостерігається лібералізація операцій з готівкою, запроваджені новачки спрямовані на врегулювання питань, що можуть бути визнані проблемними при здійсненні готівкових операцій.

* * *

Статья посвящена исследованию современных подходов к организации кассовых операций в условиях изменения законодательства, поскольку тема является актуальной на сегодня. Цель работы - исследование нормативно-правовых основ и практики организации кассовых операций. Наличные расчеты остаются наиболее используемой формой расчетов, о чем свидетельствует постоянное увеличение наличных денег в обращении в течение последних лет. Это приводит к усилению контроля за операциями с наличными как со стороны государства, так и со стороны предприятия. По результатам исследования наблюдается либерализация операций с наличными, введенные новации направлены на урегулирование вопросов, которые могут быть признаны проблемными при осуществлении наличных операций.

* * *

The article is devoted to the research of modern approaches to the organization and operation of cash transactions in the conditions of change of legislative regulation of cash circulation. The introduction emphasizes the relevance of the topic in connection with the importance of the correct organization of cash operations, given the numerous violations by economic entities in the field of cash circulation, which were identified by the results of inspections by the bodies of the State fiscal service.

The purpose of the work is to study the legal framework and the existing practice of the organization of cash operations in modern economic conditions.

It was found that cash settlements remain the most used form of settlements both between subjects of state-sponsorship and in settlements with individuals, as evidenced by a steady increase in the monetary base (in particular, due to a steady increase in cash in circulation) over recent years. This leads to increased control over the organization of cash transactions by the state (through the improvement of regulatory documents on the organization of cash transactions and the imposition of sanctions for violation of the order of their conduct) and from the management of the enterprise (through the development and implementation of internal regulatory documents on establishment of the procedure for the organization of cash operations and control over their execution). At the same time, the introduction of these documents leads to an additional burden on the employees of the company involved in cash transactions, and the strengthening of control functions of management, since it is the head of the responsibility to organize cash operations in the enterprise.

Thus, having examined the legal framework and the current practice of cash operations organization, it should be noted that the innovations introduced as a whole point to the liberalization of cash transactions and aimed at resolving issues that may be recognized as problematic in the conduct of cash transactions (including, during inspections by the controlling bodies).

Ключові слова: готівка, касові операції, документування касових операцій, регулювання операцій з готівкою

Ключевые слова: наличные, кассовые операции, документирование кассовых операций, регулирование операций с наличными

Keywords: cash, cash transactions, documenting cash operations, regulating cash transactions

ВСТУП

Розвиток торгівлі, сфери послуг, готельно-ресторанного бізнесу призводять до необхідності створення якісного інформаційного підґрунтя для прийняття власниками бізнесу своєчасних та оперативних управлінських рішень, спрямованих на забезпечення ліквідності підприємства в коротко- та довгостроковій перспективі. Водночас, підприємницька діяльність залишається достатньо регульованою з боку держави, особливо у частині проведення розрахунків з контрагентами. Не зважаючи на те, що останнім часом з'явилися нові форми розрахунків, в Україні традиційно при розра-

хунках з кінцевими споживачами переважають розрахунки готівкою. Організація готівкових операцій вимагає посиленого контролю з боку керівництва, оскільки ця ділянка обліку є однією із проблемних, в тому числі і через підвищену цікавість державних контролюючих органів до цього питання. Так, за даними ДФС у 2017 р. під час проведення перевірок на неправильне оформлення касових документів або неоприбуткування готівки припало понад 8,6 тис. випадків або 62 % від загальної кількості перевірок [3]. Враховуючи розміри штрафних санкцій за порушення законодавства з питань регулювання обігу го-

тівки і постійні законодавчі зміни, питання правильності організації ведення касових операцій на підприємстві є достатньо актуальними.

Дослідженню питань організації обліку готівкових розрахунків та контролю за їх здійсненням присвячували свої роботи такі вітчизняні вчені, як В. Завгородній, В.В. Сопко, Ю.А. Верига, О.М. Губачова, С.А. Палій, В.В. Томчук, а також закордонні – В.П. Астахов, Х. Нюнберг, В.Ф. Палій, О.М. Сорокіна, Л.З. Шнейдбан.

МЕТА РОБОТИ полягає в дослідженні нормативно-правових засад та існуючої практики організації касових операцій в сучасних умовах господарювання.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

При проведенні дослідження були використані методи дедукції, логічного узагальнення, порівняння, діалектичного аналізу.

Для досягнення поставленої мети були досліджені наукові праці, матеріали періодичних видань та Інтернет-сервісів з питань бухгалтерського обліку, нормативно-законодавчі акти тощо.

РЕЗУЛЬТАТИ

У структурі активів підприємства готівкові кошти залишаються найбільш ліквідними. А розрахунки з використанням готівки є однією з найпоширеніших форм розрахунків. Так, за даними Національного банку України на 01.01.2018 р. в готівковому обігу знаходилось готівки (банкнот та монет) на 361,5 млрд. грн., що на 6 % (20,5 млрд. грн.) більше, ніж на початок 2017 р.. В середньому на одного громадянина України припадає 70 банкнот і 293 монети, при цьому найбільша кількість банкнот в обігу – купюри номіналами 200 грн. (19,94 %) та 1 грн. (18,36 %) [2]. Окрім цього, в жовтні 2018 р. в порівнянні з жовтнем 2017 р. грошова база зросла на 48,4 млрд. грн. (з 376,62 млрд. грн. до 425,02 млрд. грн.), при чому зростання здебільшого відбулось за рахунок збільшення готівкових коштів в обігу (з 332,93 млрд. грн. у жовтні 2017 р. до 376,22 млрд. грн. у жовні 2018 р.) [2].

Отже, враховуючи значну питому вагу готівки в обігу здійснюється ретельне законодавче регулювання готівкових операцій. Так, на сьогодні основними нормативно-правовими актами, якими слід керуватися при організації операцій з готівкою є: Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні, затверджене Постановою НБУ від 29.12.2017 р. №148; Правила визначення платіжних ознак та обігу банкнот, розмінних та обігових монет національної валюти України, затверджені постановою Правління НБУ від 23.10.2013 р. №422; Указ Президента України від 12.06.95 р. №436/95 «Про застосування штрафних санкцій за порушення норм з регулювання обігу готівки»; Закон України «Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг» №265/95-ВР від 06.07.1995 р.; Методичні рекомендації щодо порядку проведення перевірок з питань дотримання суб'єктами господарювання касової дисципліни, повноти оприбуткування виручки від реалізації товарів (послуг), затверджене наказом ДПАУ від 23.04.2009 р. № 210 тощо. Враховуючи норми вищезазначених НПА,

можна сформулювати наступні напрями організації роботи в касі підприємства:

1) дотримання порядку ведення касової книги та оформлення операцій з приймання та видачі готівки з каси, ведення відповідних касових документів;

2) повнота та своєчасність оприбуткування в касах готівкових надходжень;

3) наявність самостійно встановленого ліміту каси та його відповідність самостійно здійсненим розрахункам;

4) обов'язковість забезпечення постійної наявності в касах підприємств у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг, монет для видачі решти;

5) дотримання порядку витрачання готівкової виручки (готівки);

6) дотримання порядку видачі готівки під звіт (у тому числі на відрядження) та її використання;

7) дотримання установлених обмежень під час здійснення готівкових розрахунків між собою та/або з фізособами;

8) дотримання вимог щодо організації електронного документообігу за автоматизованого обліку касових операцій

9) наявність внутрішніх документів, що регламентують дотримання касової дисципліни на підприємстві тощо.

Дослідження сучасної практики організації касових операцій дозволило виявити певні недоліки, здебільшого пов'язані з запровадженням у господарську діяльність з 05.01.2018 р. Положення №148, яке містить низку новацій в організації ведення касових операцій. Однією із таких новацій є необхідність документального затвердження основних положень організації ведення касових операцій на конкретному підприємстві з урахуванням особливостей його функціонування, режиму роботи тощо. Такими документами повинні стати: наказ про касову дисципліну і Порядок оприбуткування готівки в касі підприємства.

Нормативні документи не містять обов'язку складати наказ про касову дисципліну. Проте, наявність такого наказу сприятиме поліпшенню організації касової роботи на підприємстві, а також дотриманню вимог окремих НПА з питань регулювання готівкового обігу. Зміст наказу про касову дисципліну чітко не регламентовано. Вважаємо, що доцільним буде висвітлити наступні питання:

1) зазначити, хто є особою, відповідальною за організацію і ведення касових операцій на підприємстві (касіра, бухгалтера, головний бухгалтер тощо);

2) перелічити осіб, на яких покладаються обов'язки касира під час його тимчасової відсутності (на період відпустки, тимчасової непрацездатності тощо);

3) вказати на необхідність ознайомлення працівника, що виконує обов'язки касира, з вимогами Положення № 148 і внутрішнім Порядком оприбуткування готівки в касі підприємства;

4) встановити необхідність укладення з працівником, що виконує обов'язки касира, договору про повну індивідуальну матеріальну відповідальність;

5) описати схему документообігу при оформленні касових операцій, у тому числі перелічити осіб, уповноважених керівником на підписання видаткових касових документів;

6) встановити відповідального за отримання го-

тівки в банку, а також своєчасне здавання суми коштів, що перевищує встановлений на підприємстві ліміт каси, до установи банку;

7) встановити періодичність проведення інвентаризації каси;

8) визначити особу, яка здійснюватиме контроль за виконанням вимог наказу;

9) передбачити інші особливості здійснення касових операцій на підприємстві. [4]

Окрім наказу про касову дисципліну, підприємству також необхідно розробити і затвердити внутрішнім документом Порядок оприбуткування готівки в касі підприємства. Положення № 148 не визначає конкретних вимог щодо змісту такого Порядку, проте визначається, що в ньому повинні бути закріплені [1].

По-перше, мають бути максимально враховані особливості роботи як підприємства, так і його відокремлених підрозділів: внутрішній трудовий розпорядок; режим роботи; графіки змінності; порядок і особливості здавання готівкової виручки до банку;

По-друге, розроблений Порядок повинен відповідати вимогам Положення №148 і не суперечити законодавству України.

За наявності відокремлених підрозділів підприємство може або розробити єдиний Порядок, що регулює особливості оприбуткування готівки по підприємству в цілому (включаючи його відокремлені підрозділи), або затвердити окремий Порядок для каси головного підприємства та окремий (окремі) – для кас відокремлених підрозділів (або кожного такого підрозділу).

При розробці внутрішнього Порядку оприбуткування готівки в касі підприємства слід визначити наступне:

- необхідність ведення касових книг відокремленими підрозділами;
- яким чином і на підставі яких касових документів здійснюватиметься оприбуткування готівки;
- механізм взаємодії між бухгалтерією підприємства і відокремленими підрозділами, якщо їхні режими роботи не збігаються;
- порядок здавання готівкової виручки (підприємством до банків – самостійно, через інкасаторів чи за допомогою операторів поштового зв'язку, національних операторів або небанківських фінустанов; відокремленими підрозділами – безпосередньо у касу юрособи, до банку чи в небанківську фінустанову);
- строки здавання готівки відокремленими підрозділами в касу підприємства з урахуванням внутрішнього трудового розпорядку, режиму роботи, графіка змінності (якщо відокремлені підрозділи здають готівку до каси підприємства);

- строки здавання готівкової виручки до банку;
- посади осіб, відповідальних за здавання та оприбуткування готівки [1].

Зазначені вище новації також будуть впливати і на інші напрями організації діяльності підприємства в цілому, оскільки можуть впливати на розширення повноважень окремих працівників, зміну їх робочого графіка, оптимізації механізму взаємодії між бухгалтерією та підрозділами підприємства з метою забезпечення своєчасного оприбуткування готівки у касі.

ВИСНОВКИ

Отже, дослідивши законодавчу базу та діючу практику організації касових операцій, слід відмітити, що запроваджені новації, в цілому, вказують на лібералізацію операцій з готівкою та спрямовані на врегулювання питань, що можуть бути визнані проблемними при здійсненні готівкових операцій (в тому числі під час перевірки контролюючими органами). Водночас, реалізація нових законодавчих вимог вимагатиме від керівників додаткових зусиль щодо документального забезпечення організації касових операцій, узгодження посадових інструкцій працівників, графіків їх роботи, посилення взаємодії з підрозділами та додаткових контролюючих заходів для забезпечення виконання вимог внутрішніх розпорядчих документів у сфері готівкового обігу.

Список використаних джерел

1. Положення про ведення касових операцій у національній валюті України: Інструкція затверджена Постановою Правління НБУ від 29 грудня 2017 року. № 148. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0148500-17>
2. Грошово-кредитна та фінансова статистика (жовтень 2018). URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=83060995>
3. Державна фіскальна служба України. URL: <http://sfs.gov.ua/diyalnist/-pokazniki-roboti/kontrolno-perevirochna-robotat/>
4. Алюшкіна А., Вороня Н., Нестеренко М., Чернишова Н. Організація роботи з готівкою. Податки та бухгалтерський облік. 2018. № 32. С.10-16.

References

1. Regulations on conducting cash transactions in national currency of Ukraine: the instruction approved by the Decree of the NBU Board dated December 29, 2017. № 148. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0148500-17>
2. Monetary and financial statistics (October 2018). URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=83060995>
3. The State Fiscal Service of Ukraine. URL: <http://sfs.gov.ua/diyalnist/-pokazniki-roboti/kontrolno-perevirochna-robotat/>
4. Alyoshkina A., Voronaya N., Nesterenko M., Chernyshova N. Organization of work with cash. Taxes and accounting. 2018. № 32. (in Ukrainian)

ШУМ

Михайло Анатолійович
kaf.oblik.hif@gmail.com

ГУЖВА

Владислав Андрійович

СПІВАК

Олена Костянтинівна

к.е.н., доцент, Харківський
інститут фінансів Київського
національного торговельно-
економічного університету

магістрант, Харківський інститут
фінансів Київського національного
торговельно-економічного
університету

старший викладач, Харківський
інститут фінансів Київського
національного торговельно-
економічного університету

УДК 687.1:331.1

НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СТРУКТУРИ ФОНДУ ОПЛАТИ ПРАЦІ В СУЧАСНІЙ ІНФОРМАЦІЙНІЙ СИСТЕМІ

SCIENTIFIC AND THEORETICAL ASPECTS OF THE STRUCTURE OF THE PAYMENT PUBLIC FUND FOR A SUSTAINABLE INFORMATION SYSTEM

Стаття присвячена основним підходам формування структури фонду оплати праці як основи фінансового обліку в інформаційній системі підприємства. Визначена та узагальнена класифікація основної, додаткової заробітної плати, інших заохочувальних та компенсаційних виплат та побудову теоретичного підґрунтя для подальшого дослідження обліку праці та її оплати в інформаційній системі підприємства. Наведено основні шляхи удосконалення сучасного документу з нарахування опалом праці в інформаційній системі підприємстві.

* * *

Статья посвящена основным подходам формирования структуры фонда оплаты труда как основы финансового учета в информационной системе предприятия. Определена и обобщенная классификация основной, дополнительной заработной платы, других поощрительных и компенсационных выплат и построение теоретической основы для дальнейшего исследования учета труда и его оплаты в информационной системе предприятия. Приведены основные пути совершенствования современного документа по начислению оплаты труда в информационной системе предприятия.

* * *

Introduction. The article is devoted to the basic approaches to the formation of the structure of the wage fund as the basis of financial accounting in the information system of the enterprise. The urgency of the problems of the organization of payroll accounting, in particular the structure of the wage fund, as well as accrual and payment, is undoubted and requires research.

The **purpose** of the work is to study the actual problems of accounting for calculations with personnel, studying the issues of the nature and structure of the wage fund as the basis of organization and accounting methods

Results. The Ministry of Statistics of Ukraine in 2004 defined the notion of the wage fund and its structure and types of various payments belonging to the basic salary fund, additional wages and other incentive and compensatory payments. But this information is insufficiently analytical and there is no detailed grouping. Therefore, the classification of types of payments provided can not meet the requirements of managerial reporting. In this connection, the defined and generalized classification of the basic, additional wages, other incentive and compensatory payments and the construction of the theoretical basis for the further study of the accounting of labor and its payment in the information system of the enterprise is determined and generalized.

Conclusions. It was proposed in the part of automation accounting calculations for remuneration will solve the problem not only improving the forms of accounting in the enterprise and timely repayment of debts.

Ключові слова: оплата праці, методика удосконалення, етапи організації оплати праці, інформаційні системи

Ключевые слова: оплата труда, методика усовершенствования, этапы организации оплаты труда, информационные системы

Keywords: wages, methods of improvement, stages of the organization of wages, information systems

ВСТУП

Організація оплати праці на підприємстві – це сукупність дій, метою яких є забезпечення визначення величини заробітної плати, принципів її нарахування, термінів виплати, диференціації, співвідношення з іншими показниками діяльності підприємства тощо. Стан обліку оплати праці працівників потребує впровадження заходів щодо удосконалення. Зокрема, від побудови системи організації, обліку, аналізу та аудиту залежать обсяг і своєчасність виконання всіх робіт з організації оплати праці на підприємстві. Тому питання організації заробітної плати й формування її рівня складають основу соціально-трудових відносин у

суспільстві, оскільки включають інтереси всіх учасників трудового процесу. У цьому аспекті доцільно розглянути структуру фонду оплати праці, яку пропонує чинне законодавство і на основі якої формується інформація про оплату праці на підприємствах різних форм власності. Тому актуальність проблем організації бухгалтерського обліку оплати праці, зокрема структури фонду оплати праці, а також нарахування та її виплати не викликає сумніву і потребує дослідження.

Значний вклад в теорію та методологію обліку сутності оплати праці та структури фонду оплати праці внесли українські та зарубіжні вчені, зокрема

Ф.Ф. Бутинець, М.Т. Білуха, В.Д. Баршевич, К.Н. Крищенко, М. Туган-Барановський, О. Лишилєнко, С.Л. Брю, К.Р. Макконел, Д. Рікардо, Ж.Б. Сей.

МЕТА РОБОТИ полягає у вивченні актуальних проблем організації обліку розрахунків з персоналом, дослідження питань сутності та структури фонду оплати праці як основи організації та методики бухгалтерського обліку.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічним та інформаційним підґрунтям роботи є матеріали періодичних видань, наукові праці, Internet ресурси, нормативно-правові акти. При проведенні дослідження використано методи структурно-логічного аналізу, системний підхід при вивченні змін у законодавстві з оплати праці.

РЕЗУЛЬТАТИ

Організація оплати праці здійснюється згідно чинного законодавства, зокрема з чинними нормативно-правовими актами, регіональними та галузевими угодами, колективними угодами, трудовими договорами, іншими внутрішніми (управлінськими) документами підприємств. Формування фонду оплати праці на підприємствах різних форм власності здійснюється відповідно до кількості працівників, рівня їх кваліфі-

кації, рівня оплати праці, повноважень тощо.

Згідно із Законом України «Про оплату праці» (1), заробітна плата – це винагорода обчислена, як правило, у грошовому виразі, яку за трудовим договором власник або уповноважений ним орган сплачує працівникові за виконану ним роботу. Розмір заробітної плати залежить від складності й умов роботи, що виконується, професійних якостей працівника, результатів його праці, та результатів господарської діяльності підприємства.

Міністерством статистики України у 2004 р. визначено поняття фонду оплати праці та його структури (табл. 1) і види різних виплат, які належать до фонду основної заробітної плати, додаткової заробітної плати та інших заохочувальних та компенсаційних виплат. Але ця інформація недостатньо аналітична і відсутнє деталізоване групування тому надана класифікація видів виплат не може задовольнити потреби управлінської звітності.

М.П. Корягін, О.О. Попова запропонували класифікацію виплат для кожного виду фонду оплати праці, окремо, яка найбільш детально розкриває сутність та характер виду виплат, які підприємства відносять до того чи іншого виду виплат на оплату праці (табл. 2).

Таблиця 1

Структура фонду оплати праці відповідно до чинного законодавства

Ознака виплат, які належать до фонду оплати праці	Перелік виплат
Основна заробітна плата	Винагорода за виконану роботу відповідно до встановлених норм праці за тарифними ставками (окладами), відрядними розцінками робітників за посадовими окладами керівників, фахівців, технічних службовців, включаючи в повному обсязі внутрішнє сумісництво, суми відсоткових або комісійних відрахувань залежно від обсягу доходів (отриманих від реалізації продукції (робіт, послуг) у разі, якщо вони є основною заробітною платою тощо.
Додаткова заробітна плата	Надбавки та доплати до тарифних ставок (окладів, посадових окладів) у розмірах, передбачених іншим законодавством, за суміщення професій (посад), розширення зони обслуговування або збільшення обсягу робіт, виконання обов'язків тимчасово відсутнього працівника, роботу у важких і шкідливих та особливо важких і особливо шкідливих умовах праці, інтенсивність праці, роботу у нічний час, керівництво бригадою, високу професійну майстерність, класність водіям (машиністам) транспортних засобів, інші надбавки та доплати, передбачені чинним законодавством, включаючи доплату до розміру мінімальної заробітної плати.
Інші заохочувальні та компенсаційні виплати	Винагороди за підсумками роботи за рік, щорічні винагороди за вислугу років (стаж роботи), премії, що виплачуються у встановленому порядку за спеціальними системами преміювання, премії за сприяння винахідництву та раціоналізації, створення, освоєння та впровадження нової техніки і технології, введення в дію в строк і достроково виробничих потужностей й об'єктів будівництва, своєчасну поставку продукції на експорт та інші, премії за виконання важливих та особливо важливих завдань, вартість безкоштовно наданих працівникам акцій, інші надбавки та доплати передбачені чинним законодавством

Таблиця 2

Класифікація виплат, які належать до фондів основної, додаткової заробітної плати, та інших заохочувальних та компенсаційних виплат

Види виплат		
Фонд основної заробітної плати	Фонд додаткової заробітної плати	Інші заохочувальні та компенсаційні виплати
Оплата праці штатних працівників	Залежно від характеру робіт та умов праці	Винагорода одноразового характеру
Оплата праці нештатних працівників	За особливі навички	Винагороди систематичного характеру
	За особливі досягнення	Винагороди соціального характеру
	За додатково виконану роботу	
	Винагороди заохочувального характеру	
	Доплати компенсаційного характеру	

Перевагою цієї системи є її простота, яка полягає у зрозумілості механізму нарахування грошового й не грошового доходу працівника, наслідком чого є зростання значущості стимулюючої функції заробітної плати. Спочатку для зручності та своєчасності обробки бухгалтерської інформації необхідно провести аналіз чинної системи організації документообігу на підприємстві та його вдосконалення. Зокрема, визначення слабких місць дає змогу вдосконалити чи розробити більш ефективну систему руху документів з нарахування різних видів виплат, які належать до фонду оплати праці.

Одним із напрямків удосконалення системи ведення бухгалтерського обліку є зменшення документації завдяки впровадженню багатоденних і накопичувальних документів.

Елементом удосконалення обліку оплати праці є зміна способу її виплати. З цієї метою доцільно у програмних продуктах ми пропонуємо у програмному модулі «Зарплата» програми 1С: Бухгалтерія у документі «Нарахування заробітної плати працівникам організації у вкладці «Нарахування» встановити додаткові вкладки, які б могли передбачати: визначення форм та систем оплати праці робітників підприємства; розробити критерії визначення розмірів доплат з окремих досягнень робітників та спеціалістів підприємства.

ВИСНОВКИ

Отже, в ході дослідження ми дійшли висновку, що сучасний стан організації обліку оплати праці та структури фонду оплати праці має бути поставлений таким чином, щоб сприяти підвищенню продуктивності праці та повному використанню робочого часу. Також дослідивши структуру фонду оплати праці здійснили, що вона повинна мати соціально-економічний характер на кожному підприємстві. В ході дослідження було встановлено, що інструкція зі статистики заробітної плати дає повний перелік виплат, які входять до складу фонду оплати праці, проте через недостатню аналітичність інформації та відсутність детального групування її інформація недостатньо задовольняє потреби системи управління.

Для досягнення основних завдань обліку оплати праці виникає необхідність створення як найбільш зручного організаційного, кадрового та інформаційного забезпечення. Пропонується вдосконалити облік оплати праці за структурою видів виплат за допомогою запровадження більш гнучкого документа в програмі 1С: Бухгалтерія «Нарахування зарплати працівникам підприємства».

З практичної точки зору облік оплати праці спрямований на оцінку правильності відображення в об-

ліку витрат, обґрунтування собівартості з метою удосконалення економічних важелів господарювання.

Потрібно мати на увазі, що у зв'язку із постійними змінами у законодавстві методика удосконалення програмних продуктів на підприємстві необхідно постійно розширювати.

Тому була запропонована в частині автоматизації обліку розрахунків по оплаті праці дозволити вирішити проблему не тільки удосконалення форм бухгалтерського обліку на підприємстві й своєчасного погашення боргів.

Список використаних джерел

1. Про оплату праці: Закон України затверджений 24.03.95р №108/95-ВР (зі змінами та доповненнями). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/108/95-%D0%B2%D1%80>
2. Кантаєва О., Герасимчук Л. Шляхи удосконалення обліку оплати праці. Молодіжний науковий вісник УАБС НБУ. 2012. № 2. С. 186-190.
3. Офіційний сайт Державного комітету статистики. URL: <http://ukrstat.gov.ua>
4. Корягін М., Попкова О. Аспекти ведення бухгалтерського обліку інших заохочувальних та компенсаційних виплат персоналу. Науковий вісник НЛТУ України. 2011. № 21. С. 211-215.
5. Крутова А., Нестеренко О. Облік праці та її оплати в інформаційній системі підприємства торгівлі. Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. Сер.: Бухгалтерський облік, контроль і аналіз. 2015. Вип 2. С. 174-187. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ptmbo_2015_2_16
6. Лисиленко О. Бухгалтерський облік розрахунків за виплатами працівникам. Бухгалтерський облік і аудит. 2004. № 12. С. 29-30.

References

1. About payment of wages: The Law of Ukraine, approved on March 24, 1995, № 108/95-VR (with amendments and supplements). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/108/95-%D0%B2%D1%80> (in Ukrainian).
2. Kantayeva O., Herasimchuk L. Ways to improve payroll accounting. Youth Scientific Bulletin of the NBU. 2012. № 2. pp. 186-190 (in Ukrainian).
3. The official site of the State Statistics Committee. URL: <http://ukrstat.gov.ua> (in Ukrainian).
4. Koryagin M., Popkova O. Aspects of accounting for other incentive and compensation payments to staff. Scientific Bulletin of NLTU of Ukraine. 2011. № 21. pp. 211-215 (in Ukrainian).
5. Krutova A, Nesterenko O. Accounting for labor and its payment in the information system of the trade enterprise. Problems of the theory and methodology of accounting, control and analysis. Ser.: Accounting, control and analysis. 2015. Issue 2. pp. 174-187. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ptmbo_2015_2_16 (in Ukrainian).
6. Lysilenko O. Accounting accounting payments for employees. Accounting and Audit 2004. № 12. pp. 29-30 (in Ukrainian).

ШУМ

Михайло Анатолійович
Kaf.oblik.hif@gmail.com

ЯКИМЕНКО

Оксана Євгенівна
oeyakimenko@gmail.com

КОСТЕНКО

Тетяна Анатоліївна
kostenko_ta@i.ua

к.е.н., доцент, Харківський
інститут фінансів Київського
національного торговельно-
економічного університету

ст. викладач, Харківський інститут
фінансів Київського національного
торговельно-економічного
університету

магістрант, Харківський інститут
фінансів Київського національного
торговельно-економічного
університету

УДК 341.241

ЗЕД ДОГОВІР ЯК ОСНОВА ВЗАЄМОВІДНОСИН МІЖ КОНТРАГЕНТАМИ: ОБЛІКОВИЙ АСПЕКТ

FOREIGN ECONOMIC AGREEMENT AS THE BASIS OF THE RELATIONSHIP BETWEEN THE CONTRACTORS: ACCOUNTING ASPECTS

Статтю присвячено дослідженню договорів як правової основи регулювання операцій, що відбуваються між суб'єктами господарювання. Метою дослідження є нормативно-правові засади укладання зовнішньоекономічних договорів та дослідження впливу їх положень на відображення інформації в бухгалтерському обліку. У статті обґрунтовано необхідність правильності укладання та оформлення договорів, впливу їх положень на відображення операцій в бухгалтерському обліку, особливо у сфері ЗЕД. Наголошено на дотриманні діючих вимог чинного законодавства як у сфері документального забезпечення документообігу, так і в сфері бухгалтерського обліку.

* * *

Статья посвящена исследованию договоров как правовой основы регулирования операций, которые происходят между субъектами хозяйствования. Целью исследования являются нормативно-правовые основы заключения внешнеэкономических договоров и исследования влияния их положений на отражение информации в бухгалтерском учете. В статье обоснована необходимость правильности заключения и оформления договоров, влияния их положений на отражение операций в бухгалтерском учете, особенно в сфере ВЭД. Отмечено, что соблюдение существующих требований действующего законодательства как в сфере документального обеспечения документооборота, так и в сфере бухгалтерского учета является обязательным.

* * *

The article is devoted to the study of foreign economic agreements as a legal basis for the regulation of transactions between entities of foreign economic activity.

In the introduction, it is determined that obtaining the desired results by the parties to the contract directly depends on the quality of registration of relations between them. Therefore, the question of the correctness of the conclusion and execution of contracts, the impact of their provisions on the reflection of transactions in accounting, especially in the field of foreign economic activity, remain relevant.

The purpose of the study is the regulatory framework for the conclusion of foreign economic agreements and the study of the impact of their provisions on the display of information in accounting. Research results. In recent years, according to the Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine, there is an active development of cooperation between Ukraine and the countries of the European Union. This leads to a more thorough study of issues relating to the registration of relations between contractors. The basic regulator of legal relations between business entities in the foreign economic sphere is the contract (contract), which is called foreign trade or foreign trade. Therefore, in the article the necessity of correct conclusion and execution of contracts, compliance with their provisions realizatsiyi stages (with accompanying documentary business transactions source documents), the impact of the provisions of the contracts to reflect the accounting operations, especially in foreign trade.

Conclusions. It is emphasized on compliance with the current requirements of the current legislation when concluding and implementing the provisions of contracts both in the field of documentary provision of document circulation (both on tangible and electronic media) and in the field of accounting (in terms of recognition of primary documents for further disclosure of information of them in the accounting system).

Ключові слова: зовнішньоекономічний договір, законодавча база, первинні документи, електронний документообіг

Ключевые слова: внешнеэкономический договор, законодательная база, первичные документы, электронный документооборот

Keywords: foreign economic agreement, legislative base, initial documents, electronic document flow

ВСТУП

Національні економіки країн світу можуть ефективно розвиватись лише за умови їх міжнародної взаємодії. Нині важко назвати країну, яка б не була суб'єктом міжнародних економічних відносин і не знала впливу

зовнішнього середовища. Складовим елементом такого співробітництва країн є зовнішньоекономічна діяльність. Він відіграє дуже важливу роль в економічних відносинах як правова основа регулювання операцій, що відбувається між суб'єктами господарювання та засіб досягнення ефективніших цілей підприємства.

Одержання бажаних результатів сторонами угоди безпосередньо залежить від якості оформлення відносин між ними. Тому питання правильності укладання та оформлення договорів, впливу їх положень на відображення операцій в бухгалтерському обліку, особливо в сфері ЗЕД, залишаються актуальними.

Найбільш ґрунтовно проблеми провадження зовнішньоекономічної діяльності та відображення ЗЕД-операцій в системі бухгалтерського обліку розглядаються у працях таких вітчизняних вчених, як: В.В. Євдокимов, І.В. Жиглей, Л.І. Жидєєва, Ю.А. Кузьмінський, Л.П. Кулаковська, І.О. Лукашова, О.Д. Михайлик, М.Ф. Огійчук, В.М. Пархоменко, О.І. Пилипенко, В.В. Радська, М.І. Скрипник, О.І. Степаненко, Л.А. Суліменко, К.О. Утенкова, Н.В. Федькевич тощо

МЕТА РОБОТИ полягає у дослідженні нормативно-правових засад укладання зовнішньоекономічних договорів та дослідження впливу їх положень на відображення інформації в бухгалтерському обліку.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічним та інформаційним підґрунтям статті виступають наукові праці, Інтернет-сервісів з питань бухгалтерського обліку, нормативно-законодавчі акти тощо.

Під час проведення дослідження були використані методи аналізу, логічного узагальнення, порівняння, діалектичного аналізу.

РЕЗУЛЬТАТИ

Одним із механізмів стимуляції підприємницької діяльності є розвиток зовнішньої торгівлі. В останні роки спостерігається активний розвиток співробітництва України з країнами ЄС. Так, у 2017 р. експорт товарів до країн ЄС становив 17533,4 млн. дол. США і збільшився порівняно з 2016 р. на 29,9 % (на 4037,1 млн. дол.), імпорт – відповідно 20799,4 млн. дол. та збільшився на 21,3 % (на 3658,5 млн. дол.) [1].

Основоположним регулятором правових відносин між суб'єктами підприємницької діяльності в зовнішньоекономічній сфері є договір (контракт), який іменують зовнішньоекономічним або зовнішньоторговельним. Вживаються також терміни зовнішньоекономічна (зовнішньоторговельна) угода (правочин), міжнародний комерційний контракт. Однак різномунітність термінології не впливає на єдину правову природу цього інструмента регулювання, яке здійснюється на приватноправовій основі, тобто на засадах рівності сторін, свободи договору, диспозитивності у визначенні його умов тощо.

Взаємовідносини між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності, визначаються шляхом укладання між ними договору (контракту).

Згідно ст. 1 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» зовнішньоекономічний договір (контракт) – домовленість двох або більше суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та їх іноземних контрагентів, спрямована на встановлення, зміну або припинення їх взаємних прав та обов'язків у зовніш-

ньоекономічній діяльності [2].

Згідно з оновленою редакцією Закону України «Про ЗЕД» № 959 ЗЕД-договір не повинен бути саме матеріальним носієм інформації, а може бути укладений:

- в електронній формі (за дотримання вимог законодавства щодо визнання електронних документів);
- у разі експорту послуг (окрім транспортних) – шляхом прийняття публічної пропозиції про угоду (оферти) або шляхом обміну електронними повідомленнями, або іншим способом (виставлення інвойсу за надані послуги).

Форма оформлення взаємовідносин між контрагентами має важливе значення, оскільки такі документи (контракт в простій письмовій або електронній формі, інвойс або рахунок, в т.ч. в електронному вигляді) будуть підтверджувати факти здійснення господарських операцій та їх визнання в бухгалтерському обліку.

Положенням про форму зовнішньоекономічних договорів (контрактів) визначається перелік розділів, які повинні бути передбачені в зовнішньоекономічному договорі (контракті), якщо сторони такого договору (контракту) не погодилися про інше стосовно викладення умов договору і така домовленість не позбавляє договір предмету, об'єкта, мети та інших істотних умов, без погодження яких сторонами договір може вважатися таким, що неукладений, або його може бути визнано недійсним внаслідок недодержання форми згідно з чинним законодавством України (рис. 1) [3]. Також Господарським кодексом України передбачено, що при укладенні господарського договору сторони зобов'язані у будь-якому разі погодити предмет, ціну та строк дії договору. Якщо договір складений за кордоном, то він буде дійсний на території України за умови додержання вимог законодавства України.

Підписання зовнішньоекономічного договору являє собою ряд дій сторін під час узгодження його умов. Початковим етапом є попередні переговори, в яких потрібно визначити мету угоди, що потрібно зробити і на одержання якого результату ці дії спрямовані.

Реалізація типового зовнішньоекономічного договору проходить ряд етапів, які складаються з послідовних стадій його підготовки (рис. 2).

Як можна побачити, на кожному етапі оформлення та впровадження положень ЗЕД-договору здійснюється документальне супроводження різноманітними формами первинних документів. Для їх визнання (незалежно від форми укладання) слід враховувати вимоги низки нормативних актів:

1) Закон України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» № 996-XIV від 16.07.1999 р.;

2) Закон України «Про електронний цифровий підпис» № 852-IV від 22.05.2003 р.;

3) Положення про документальне забезпечення записів в бухгалтерському обліку № 88 від 24.05.1995 р. тощо.

ЗМІСТ ДОГОВОРУ
назва, номер договору (контракту), дата та місце його укладення;
преамбула;
предмет договору (контракту);
кількість та якість товару (обсяги виконання робіт, надання послуг);
базисні умови поставки товарів (приймання-здавання виконаних робіт або послуг);
ціна та загальна вартість договору (контракту);
умови платежів;
умови приймання-здавання товару (робіт, послуг);
упаковка та маркування;
форс-мажорні обставини;
санкції та рекламації;
урегулювання спорів у судовому порядку;
місцезнаходження (місце проживання), поштові та платіжні реквізити сторін;
додаткові умови (за домовленістю сторін).

Рис. 1. Розділи, що повинні міститися у договорі (контракті), згідно Положення про форму зовнішньоекономічних договорів (контрактів) № 201

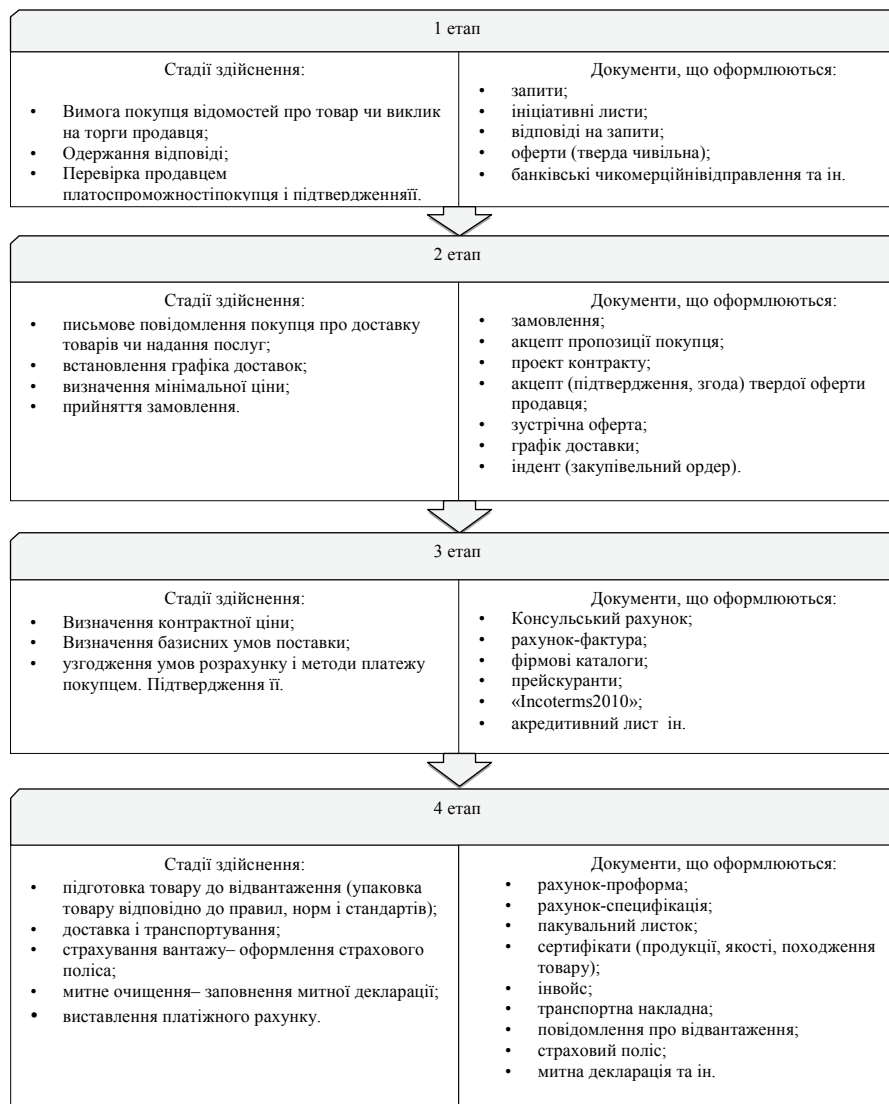

Рис. 2. Основні етапи оформлення і реалізації типового зовнішньоекономічного договору купівлі-продажу

ВИСНОВКИ

Таким чином, визначено, що зовнішньоекономічний контракт (договір) є основним документом, що регулює правові відносини між суб'єктами ЗЕД, в незалежності від форми його укладання. Також під час реалізації положень договору використовуються численні первинні документи, які містять відомості про господарську операцію. Але для визнання таких документів, надання їм юридичної значущості та відображення відомостей із них в системі бухгалтерського обліку слід дотримуватись вимог чинного законодавства.

Список використаних джерел

1. Тенденції розвитку зовнішньої торгівлі України. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=354d699d-4648-4112-a81a-919a80555fb7&tag=TendentsiiRozvitkuZovnishnoiTorgivliUkraini>
2. Про зовнішньоекономічну діяльність : Закон України № 959-ІІ від 16.04.1991 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12>
3. Про затвердження Положення про форму зовнішньоекономічних договорів (контрактів): наказ Міністерства економіки і з питань євроінтеграції України № 201 від 06.01.2001 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0833-01>
4. Положення про документальне забезпечення записів в бухгалтерському обліку: наказ Міністерства фінансів України № 88 від 24.05.1995 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0168-95>
5. Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні: Закон України № 996-ХІV від 16.07.1999 р. URL:

<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14>

6. Про електронний цифровий підпис: Закон України № 852-ІV від 22.05.2003 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/852-15> (дата звернення: 19.11.2018)

7. Целуйко О. Нове про ЗЕД-договори і складання первинних документів. Баланс. 12.12.2016. № 98-99 (1663-1664). С. 9-12.

References

1. Trends in the development of foreign trade in Ukraine. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=354d699d-4648-4112-a81a-919a80555fb7&tag=TendentsiiRozvitkuZovnishnoiTorgivliUkraini> (in Ukrainian).
2. About Foreign Economic Activity: Law of Ukraine № 959-12 of 16.04.1991. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12> (in Ukrainian).
3. On Approval of the Regulation on the Form of Foreign Economic Contracts (Contracts): Order of the Ministry of Economy and Euro-Integration of Ukraine No. 201 dated January 6, 2001. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0833-01> (in Ukrainian).
4. Provisions on documentary accounting records: Order of the Ministry of Finance of Ukraine № 88 dated 24.05.1995. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0168-95> (in Ukrainian).
5. On Accounting and Financial Reporting in Ukraine: Law of Ukraine No. 996-XIV of 16.07.1999. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14> (in Ukrainian).
6. On Electronic Digital Signature: Law of Ukraine No. 852-IV dated May 22, 2003. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/852-15> (in Ukrainian).
7. Tseluyko O. New about foreign trade agreements and drafting of primary documents. Balance. 12.12.2016. № 98-99 (1663-1664). (in Ukrainian)

СКРИПНИК

Володимир Леонідович
kafedragun@gmail.com

УДК 347.2

НЕМАТЕРІАЛЬНІ БЛАГА І НЕМАЙНОВІ ПРАВА: ПРОБЛЕМИ
МЕТОДОЛОГІЇINTANGIBLE BENEFITS AND NON-PROPERTY RIGHT: PROBLEMS OF
METHODOLOGYк.ю.н., доцент, завідувач
кафедри, Кременчуцький
національний університет
імені Михайла
Остроградського

Статтю присвячено дослідженню методологічних проблем у цивільному праві. Сформуовано цілісне уявлення про нематеріальні блага як об'єкт цивільних прав і з'ясовано співвідношення цієї правової категорії з категорією особистих немайнових прав. З'ясовано, що виникнення нематеріальних благ пов'язано з певними юридичними фактами, головним з яких є народження фізичної особи. Установлено, що нематеріальні блага переважно є природними, вони не підлягають відчуженню чи поновленню у разі їх втрати. Доведено, що головною ознакою неособистих немайнових благ є неможливість їх поновлення.

* * *

Статья посвящена исследованию методологических проблем в гражданском праве. Сформулировано целостное представление о нематериальных благах как об объекте гражданских прав и определено соотношение этой правовой категории с категорией личных неимущественных прав. Выяснено, что возникновение нематериальных благ связано с определенными юридическими фактами, главным среди которых является рождение физического лица. Установлено, что нематериальные блага преимущественно являются естественными, они не подлежат отчуждению или возобновлению в случае их потери. Доказано, что главным признаком неличностных неимущественных благ есть невозможность их возобновления.

* * *

Introduction. This article focuses on studying methodological problems of civil law. An overview of modern legislation status, numerous legal cases on the protection of non-material benefits and the payment of compensation for moral damage, driven by the need the further studying these legal categories in civil jurisprudence.

Purpose. Attempt to form a whole picture about intangible benefits as an object of civil rights and find out the relationship of this legal category with the category of personal non-property rights. The achievement of this goal leads need finding out essence of intangible benefits.

Results. A whole picture of intangible benefits as an object of civil rights was formed and the relationship between this legal category and the category of personal non-property rights was clarified. The interest of a person can exist and be realized only in a society with, within the limits defined by the law, involves its realization. The lawmaker personifies the available benefits in certain rights that are granted to a person and are implemented by a person within the law. The peculiarity of intangible benefits is such a property as inalienability. Intangible benefits can not be sold, donated, leased. At the same time, the specificity of non-property rights as an object of civil rights also determines their special protection order it's compensation for moral damage caused to a person in connection with an encroachment upon anyone's benefits.

Conclusion. Intangible and non-property rights are different legal categories that can not be identified. Emerging intangible benefits are associated with certain legal facts, the main of which is the birth of an individual. For most non-property benefits, the lack of economic content is characteristic. The main feature of non-personal and non-property benefits is the impossibility of their renewal. Therefore, the owner of non-property benefits is not interested in obtaining compensation in encroachment on his personal benefits and restoring the rights derived from them and defining the essence of the benefits that are due to him, and in preventing illegal encroachments on them. that is, in the first place not the existence of proper the mechanism of their protection, and in the protection of such benefits and the prevention of attacks on them content and impossibility of their valuation.

Ключові слова: методологія, нематеріальні блага, немайнові права

Ключевые слова: методология, нематериальные блага, неимущественные права

Keywords: methodology, intangible benefits, non-property rights

ВСТУП

Перетворення, що відбуваються в різних сферах українського суспільства зумовлюють необхідність змін і у сфері правового регулювання суспільних відносин, у тому числі щодо забезпечення та захисту прав особистості. Інститут об'єктів цивільних прав, до якого належать і нематеріальні блага, – один з найважливіших у системі цивільного права.

Основні напрями розвитку вітчизняної доктрини особистих немайнових прав спрямовані на дослідження методологічних проблем особистих немайнових прав у цивільному праві; проблем загальних осо-

бистих немайнових прав; проблем спеціальних особистих немайнових прав; проблем цивільно-правового захисту особистих немайнових прав. У межах методології найбільш проблемним залишається і питання узгодження немайнової природи особистих немайнових благ із включенням їх до немайнових відносин [11].

Огляд стану сучасного законодавства, численні судові справи щодо захисту нематеріальних благ і виплати компенсацій за заподіяну моральну шкоду, зумовлює потребу подальшого дослідження цих правових категорій у цивілістичній науці.

Перші спроби вивчення немайнових прав були ще

в минулому столітті. Значний внесок у дослідження немайнових благ належить таким ученим, як О.А. Кравчи́ков, М.С. Малє́їн, М.М. Малє́їна, З.В. Ромовська. Зазначимо, що більшість праць радянського періоду, присвячених дослідженню особистих немайнових прав дещо втратили свою наукову цінність унаслідок заідеологізованості та певної політичної заангажованості. Незважаючи на цю обставину, роботи згаданих учених і сьогодні залишаються у науковому обігу. Значний доробок у висвітленні питань, пов'язаних з немайними благами, належить сучасним вітчизняним ученим О.В. Кохановській, С.А. Сліпченко, Р.О. Стефанчуку, Є.О. Харитонову. Окремі аспекти проблематики досліджували М.К. Галєнтіч, Ю.О. Заїка, Н.С. Кузнєцова, Л.В. Красицька, Р.А.Майданик, І.В. Спасибо-Фатєєва та інші.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Мета статті – спроба сформулювати цілісне уявлення про нематеріальні блага як об'єкт цивільних прав і з'ясувати співвідношення цієї правової категорії з категорією особистих немайнових прав. Досягнення цієї мети зумовлює потребу з'ясування сутності нематеріальних благ, аналізу наукових концепцій, окремих думок і гіпотез, пов'язаних з формуванням цього поняття, і визначення його ознак.

РЕЗУЛЬТАТИ

Цивільний кодекс УРСР 1922 р. не включав до предмета цивільно-правового регулювання особисті немайнові відносини і регулював виключно відносини майнові.

Учений Р.О. Стефанчук справедливо зазначає, що основною причиною цього були ідеологічні чинники. Адже, вважалось, що, оскільки питання особистих немайнових відносин знаходиться у площині забезпечення основних прав людини, то воно є неактуальним для радянського законодавства, оскільки проблем із правами людини в СРСР немає [7].

Доцільність методології дослідження такого об'єкта цивільних прав, як нематеріальні блага, зумовлена сучасною динамікою розвитку суспільних відносин, предметом яких є особисті немайнові блага. Пріоритетною метою нашої наукової розвідки є з'ясування співвідношення понять «благо» і «право». Підґрунтям будь-якої методології є такі взаємопов'язані компоненти, як мета дослідження, об'єкти дослідження, методи досягнення мети.

Формування нового стилю правового мислення в юридичній науці неможливе без методологічної рефлексії, ґрунтового, усебічного аналізу результатів розвитку вітчизняної юридичної науки та пошуку нових методологічних підходів, прийомів, методів, які дозволяють по-новому переглянути й переосмислити сучасні процеси, сприятимуть обґрунтуванню нових правових механізмів вирішення проблем в умовах глобалізаційних трансформацій правової та інших сфер суспільного життя [4].

Методологія науки цивільного права дозволяє використовувати як спеціальні, так і загальні методи наукового дослідження, такі як дедукція, індукція, аналіз. Аналіз дозволяє умовно розділити досліджуване явище, виявити його складові елементи і з'ясувати суть. На останньому етапі наукового аналізу доречним є

застосування конкретно-соціологічного методу дослідження, який пов'язаний з дослідженням правової практики, статистичним даними, скажімо, судовою практикою вітчизняних судів і Європейського суду стосовно виплати компенсацій за заподіяну моральну шкоду внаслідок посягання на особисті немайнові блага.

Суть і зміст таких правових явищ як благо і немайнові права, визначення їх рівнів та співвідношень у системі об'єктів цивільних прав дозволяє з'ясувати системний підхід. Структурна упорядкованість надає створеній системі правових категорій у цілому відносну стійкість, оскільки допустимі зміни її частин можливі лише в межах певних властивостей. Якщо ці властивості не враховуються або зміни виходять за допустимі встановлені межі, то система зруйнується.

Історичний метод дозволяє з'ясувати різні напрями порівняння правових явищ, сприяє встановленню тенденцій та закономірностей їх розвитку як у законодавстві, так і в доктрині. Формально логічний метод передбачає вивчення правових категорій за допомогою з'ясування суті та змісту правової норми.

Порівняльно-правовий метод надає можливість виявити як спільні риси цих правових категорій, так і з'ясувати їх особливості. Під час здійснення дослідження необхідно врахувати і європейські інтеграційні процеси та необхідність адаптації вітчизняного цивільного законодавства до законодавства Європейського Союзу.

Окремі вітчизняні вчені головним методом дослідження особистих немайнових правовідносин вважають метод альтернатив, який дозволить сформулювати альтернативну загальновизнаному підходу гіпотезу. Поява альтернативних точок зору щодо розуміння особистих немайнових правовідносин дозволяє розпочати науковий пошук [9]. Не заперечуючи важливість методу альтернатив у науковому дослідженні, ми вважаємо, що не варто недооцінювати й інші методи, які насамперед дозволяють виявити, власне, об'єкти для порівняння і по суті є передумовою застосування наведеного методу пізнання.

Утворення поняття починається з емпіричного рівня пізнання реальності, а потім здійснюється перехід до теоретичного рівня пізнання. Унаслідок вивчення загального в однорідних явищах усе накопичене кристалізується в узагальнену форму. На цьому рівні правова категорія, яка досліджується, уже втрачає випадкові ознаки, які могли створювати штучні перешкоди для її вивчення і спотворювати дійсне уявлення про неї.

Найбільший і найповніший тлумачний словник української мови визначає благо як достатки, вигоди, дари природи та ін.; усе те, чого потребує людина в житті [10]. Тобто у широкому розумінні благо – це все те, що може стати в нагоді людині. Як об'єкти цивільних відносин блага можуть набувати як матеріальну форму (наприклад, речі), так існувати як блага нематеріальні, набуваючи духовної форми.

Існування людини в суспільстві неможливо без набуття і використання певних об'єктів матеріального світу. Для забезпечення життєдіяльності людина повинна вживати воду, їжу, одягатися, користуватися житлом тощо. З історичним розвитком людина потре-

бує й інших досягнень цивілізації – лікування, відпочинку, освіти. Як зазначав Й.О. Покровський, найперше, чого потребує людина, це звичайно, охорони її самих елементарних благ – життя, тілесної недоторканості, свободи. І право дійсно споконвіку покладає на себе таку охорону, охороняючи ці блага найсерйознішими кримінальними покараннями за їх порушення [6].

Неможна не погодитися зі слушною думкою Р.А. Майданика, що інтерес має суто соціальний характер і формується на підставі потреб, які виражають відносини соціальної або біологічної необхідності, усвідомленої та оціненої через мету (цілі) інтересу [4].

Наголошування на соціальному характері інтересу свідчить, що, власне, інтерес тісно пов'язаний з життям суспільства на будь-якому етапі його розвитку, оскільки саме інтерес є вираженням його відношення до своїх потреб, які закріплені у правових нормах і, відповідно, гарантуються державою. Інтерес особи може існувати і реалізовуватися лише у суспільстві, яке в установлених законом межах передбачає його реалізацію.

В окремих випадках задовольнити інтереси унаслідок безпосереднього володіння благом, яке є нематеріальним, неможливо, проте можна отримати задоволення завдяки реалізації прав, у яких втілено це благо. Законодавець персоніфікує наявні блага в певні права, які надаються особі в межах закону, і в межах закону нею реалізуються і здійснюються.

Зазначимо, що вперше у вітчизняній науці категорію «особисті блага» під якими розумілося життя, тілесна недоторканність, здоров'я, честь і гідність, визначив М.М. Агарковим [2].

За відсутності легального визначення поняття «блага» вчені намагалися на доктринальному рівні визначити це поняття. Так, пропонувалося характеризувати особисті немайнові блага як такі, що позбавлені економічного змісту [8].

Учена О.В. Кохановська слушно зазначає, що важливою ознакою речей є здатність задовольняти потреби людини, завдяки чому вони стають об'єктами цивільних правовідносин. Тому предмети, які не мають корисних властивостей, важливих для людини, або корисні властивості яких ще не виявлені, наприклад, не усвідомлені нею, не можуть бути об'єктами цивільних прав [1].

Проте, цей висновок поширюється лише на таку категорію об'єктів цивільних прав, як речі, тобто, предмети, які мають як фізичні, так і економічні властивості. Немайнові блага є нематеріальними категоріями, і через природні причини не наділені традиційними ознаками речей.

Зміст понять «немайнові блага» і «немайнові права» не може бути не зумовлений соціально-правовою політикою держави на різних історичних етапах її розвитку, що викликає необхідність урахувати і цей чинник.

Об'єкт може бути благом лише за умови наявності корисних властивостей для суб'єкта, які мають фактичний характер і не залежать від ставлення будь-якого суб'єкта правовідносин до них. Властивості можуть бути як природні, так і соціальні, наявність яких зумовлена ставленням суспільства до того чи іншого явища. Соціальні властивості об'єкта перетворюють

його на благо завдяки людській уяві про нього. Немайнове благо може мати такі властивості, що в ньому може бути зацікавлене все суспільство (наприклад, інформація), так і властивості, цінність яких може визначити конкретний індивідуум (персональні дані).

До легалізації у цивільному законодавстві нематеріальних благ як об'єктів цивільних прав у юридичній науці використовували різні терміни для визначення суті нематеріальних благ. Їх називали духовними, особистими, особистими немайновими, немайновими, нематеріальними та ін.

Невичерпний перелік нематеріальних благ наведений законодавцем у главі 15 ЦК України (далі ЦК). До цієї категорії об'єктів віднесені належать: результати інтелектуальної творчої діяльності та об'єкти права інтелектуальної власності (ст. 199 ЦК); інформація (ст. 200 ЦК); особисті немайнові блага (ст. 201 ЦК). Виокремлюючи в системі немайнових благ особисті немайнові блага (здоров'я, життя, честь, гідність і ділова репутація; ім'я (найменування); авторство; свободу літературної, художньої і технічної творчості, а також інші блага, які охороняються цивільним законодавством (недоторканність особи, вільний вибір місця проживання, таємниця листування, свобода пересування тощо законодавець спеціально акцентує увагу на тому, що ці немайнові блага можуть належати виключно фізичній особі.

До немайнових благ особи належить і зовнішній вигляд, особисті таємниці, ім'я тощо.

У юридичній літературі пропонується також ввести штучний термін «інкорпоративні блага», для того, щоб серед нематеріальних об'єктів відокремити нематеріальні блага від інших нематеріальних об'єктів, відповідно, інкорпоративними благами вважати послуги, майнові права, бездокументарні цінні папери, безготівкові гроші тощо [9]. Така пропозиція є досить неоднозначною. У законодавстві поняття «послуга» зазвичай дефінується як діяльність виконавця з передачі (надання) споживачеві певного визначеного за договором матеріального чи нематеріального блага. Гроші ж є як засобом платежу. Послуги та безготівкові гроші є різними правовими категоріями з різним правовим режимом.

Особисті немайнові права є похідними від вже наявного нематеріального блага, які зазвичай є водночас і великою соціальною цінністю. Так право на усунення небезпеки, яка загрожує життю та здоров'ю (ст. 282 ЦК), право на охорону здоров'я (ст. 283 ЦК), право на медичну допомогу (ст. 284 ЦК), право на інформацію про стан свого здоров'я (ст. 285 ЦК), право на таємницю про стан здоров'я (286 ЦК), право на донорство (ст. 290 ЦК) виникають відносно такого особливого немайнового блага як здоров'я людини.

Учена З.В. Ромовська виокремлює такі категорії особистих немайнових прав фізичної особи: а) права, які індивідуалізують громадянина як особистість (право на ім'я, право на честь і гідність); б) права, що забезпечують особисту свободу громадян (право на недоторканність особистості, недоторканність житла, право на таємницю листування тощо); права, що виникають як результат творчої інтелектуальної діяльності особи; г) особисті права, надані громадянам у

зв'язку із вступом у сімейні правовідносини, тобто, комплекс прав, які охоплюють право на укладення шлюбу та розірвання шлюбу, виховання дітей, усиновлення тощо [8].

Підґрунтям побудови системи особистих немайнових прав фізичних осіб О.О. Стефанчук пропонує вважати дихотомічний поділ на *загальне* та *окреме*. Загальними особистими немайновими правами фізичних осіб слід уважати ті з них, які є базовими та наділені універсальністю, тобто, належать усім без винятку фізичним особам. Окремими (спеціальними) особистими немайновими правами фізичної особи вчений вважає особисті немайнові права: у сфері інтелектуальної (творчої діяльності); у сфері медичної діяльності; особисті немайнові права дітей та інших фізичних осіб, що мають дефекти дієздатності; посттативні особисті немайнові права [11].

Для означення нематеріальних благ як об'єкта цивільних прав необхідно виокремити їх специфічні риси. Характерними ознаками особистих немайнових прав є те, що вони: є немайновими, абсолютними правами; їх виникнення та припинення пов'язане зазвичай із народженням та смертю фізичної особи і більшості з них вона не може бути позбавлена [13].

За своєю суттю більшість нематеріальних благ є природною властивістю фізичної особи. Однак, будучи закріпленими в правових нормах, вони набувають також правового значення об'єкта цивільних прав, виступаючи, таким чином, у подвійному значенні: як елемент правового статусу приватної фізичної особи і як об'єкт цивільних прав [14].

Особливістю нематеріальних благ є і така властивість як невідчужуваність. Нематеріальні блага неможливо продати, подарувати, передати оренду. Більшість нематеріальних благ припиняють своє існування із смертю їх носія. Водночас, окремі немайнові блага можуть переходити до іншої особи у порядку спадкового правонаступництва.

Особисті немайнові відносини не мають економічного змісту, тож виступають як виключно немайнові. Проте окремі немайнові права на такі об'єкти як, ім'я, зображення, честь, ділова репутація, особисті немайнові папери, життєвий простір, кореспонденція, інформація, автономність юридичної особи, її найменування, інші обороздатні об'єкти немайнових правовідносин можуть мати, і майнову природу, оскільки ці блага можуть бути оцінені у грошах [13].

Відмітною властивістю більшості нематеріальних благ пропонується вважати невизначеність їх обсягу. Так, такі немайнові блага як честь, перелік відомостей, які складають тасмницю особистого життя людини зазнають змін під впливом дій людини, її вчинків, поведінки [15].

Дійсно, законодавець не розкриває змісту поняття «честь» у ст. 297 ЦК, зазначаючи лише, що кожен має право на повагу до його гідності та честі.

Традиційно вважається, що честь включає в себе моменти усвідомлення індивідом свого суспільного значення і визнання цього значення з боку суспільства. Громадська оцінка людини визначається не лише поведінкою самої людини, а іншими факторами: рівнем розвитком суспільства, держави, матеріальним благополуччям особи, ментальністю, особливостями колек-

тиву, в якому вона перебуває тощо. Проте не досить переконливим є те, що у конкретної особи залежно від оточуючих (кола співробітників, сусідів, товаришів по навчанню, спортивній секції, громадській роботі тощо) можуть виникнути особисті немайнові блага різні за своїм змістом, залежно від соціуму. У будь-якої особи честь або є, або така особа є безчесною.

Зміст немайнового блага визначає законодавець, тому не варто вважати, що якщо звичайного робітника призначили керівником, то в нього, відповідно, змінився і «обсяг честі».

Втрачені блага нематеріальні блага неможливо поновити. Водночас, специфіка нематеріальних благ як об'єкта цивільних прав зумовлює і їх особливий порядок захисту – компенсацію моральної шкоди, яка заподіяна особі у зв'язку із посяганням на її блага.

ВИСНОВКИ

Особливістю нематеріальних благ порівняно з іншими об'єктами цивільного права є наявність особливих, специфічних ознак, властивим цьому об'єкту, які визначають не лише його особливе становище у системі об'єктів, а і особливості їх захисту. Нематеріальні блага і немайнові права – різні правові категорії, які неможна отожднювати. Передбачені законодавством немайнові блага персоніфіковані у немайнові права, які безпосередньо особою здійснюються, а державою охороняються і захищаються.

Виникнення нематеріальних благ пов'язано із певними юридичними фактами головним із яких є народження фізичної особи.

Оскільки нематеріальні блага у своїй більшості є природними, вони не підлягають відчуженню чи поновленню у випадку їх втрати. Для більшості немайнових благ характерним є відсутність економічного змісту.

Природність особистих немайнових благ виключає їх обмеження. Обмеження можуть стосуватися лише наданих прав, пов'язаних із здійсненням особистих немайнових благ. Законодавець визначає зміст немайнових благ, що дозволяє особі належним чином їх набувати та здійснювати.

Головною ознакою неособистих немайнових благ є неможливість їх поновлення. Тому володілець немайнових благ зацікавлений не в отриманні компенсації при посяганні на його особисті блага, не у відновленні прав, які є похідними від них і визначають суть належних йому благ, а у недопущенні протиправних посягань на них, тобто, в першу чергу не в існуванні належного механізму їх захисту, а в охороні таких благ і недопущенні посягання на них. змісту і неможливість їх вартісної оцінки.

Особисті немайнові правовідносини, які виникають з приводу нематеріальних благ, є важливою складовою предмету цивільного права і потребують подальшої наукової розробки і систематизації

Список використаних джерел:

1. Майданик Р.А., Кохановська О.В. Актуальні проблеми приватного права України / зб. статей до ювілею доктора юрид. наук, проф. Н.С. Кузнецової. Київ: ПрАТ «Юрид. практика», 2014. 564 с.
2. Гражданское право: / М.М. Азарков, С.Н. Братусь, Д.М. Генкин и др. Москва: Юрид. изд-во НКЮ СССР, 1938. 279 с.
3. Красавчиков Л.А. Личная жизнь граждан под ох-

раной закона. М.: Юрид. лит., 1983. 160 с.

4. Майданик Р.А. Цивільне право: Загальна частина. / Т.І. Київ: Алерта, 2012. 472 с.

5. Малеина М.Н. Личные неимущественные права граждан: понятие, осуществление, защита. Москва: МЗ Пресс, 2000. 242 с.

6. Методологія в праві: монографія / І. Безклубий, І. Грищенко, М. Козюбра та ін. Київ: Грамота, 2017. 638 с.

7. Методология исследования проблем цивилистики: сб. статей, посвящ. памяти проф. А. А. Пушкина. Харьков: Право, 2017. 432 с.

8. Правова доктрина України: у 5 т. Т.3. Харків: Право, 2013. 760 с.

9. Ромовская З.В. Личные неимущественные права в советском гражданском законодательстве и их социальное значение: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 1968. 23 с.

10. Сліпченко С.А. Особисті немайнові правовідносини щодо оборотоздатних об'єктів: монограф. Харків: Діса плюс, 2013. 552 с.

11. Словник української мови: в 11 т. Т. 1. Київ: Наук. думка, 1970. 799 с.

12. Стефанчук З.О. Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту): монограф. Хмельницький: Вид-во Хмельниць. ун-ту управл. і права, 2007. 626 с.

13. Сучасні проблеми цивільного права та процесу / С.О. Сліпченко та ін. Харків: Право, 2017. 808 с.

14. Покровский И.А. Основные проблемы гражданского права. Москва: Статут, 1998. 353 с.

15. Українське цивільне право : навч. посіб. / Ю.О. Заїка та ін. К.: ЦУЛ, 2014. 358 с.

16. Харитонов Є.О. Харитонova О.І. Цивільні правовідносини: монограф. Одеса: Фенікс, 2011. 456 с.

17. Харьковская цивилистическая школа: объекты гражданских прав: монограф. / И.В. Спасибо-Фатеева и др. Харьков: Право, 2015. 750 с.

References

1. Maidanyk R.A., Kokhanovska O.V. Actual problems of private law of Ukraine / collection of Articles to the jubilee of the doctor of law, professor N.S. Kuznetsova. Kyiv. PrAT Yurid. Praktika Publ. 2014. 564 p. (in Ukrainian).

2. Civil law / M.M. Aharkov, S.N. Bratus, D.M. Henkin et.al.

Vol.1. Moscow, Yurid. Publ. of the NKU of the USSR, 1938. 279 p. (in Russian)

3. Krasavchikov L.A. Personal life of citizens under the protection of the law. Moscow. Yurid. Lit., 1983. 160 p. (in Russian)

4. Maidanyk R.A. Civil Law. General Part. Introduction to civil law. Kyiv. Alerta Publ, 2012. 472 p. (in Ukrainian).

5. Maleina M.N. Personal non-property rights of citizens: concept, implementation, protection. Moscow, MZ Press, 2000. 242 p. (in Russian)

6. Methodology in the right: monograph. / I. Bezklubyi, I. Hrytsenko, M. Kozubra et.al. Kyiv: Hramota, 2017. 638 p.

7. Methodology of studying problems of civilization / collection of articles devoted Professor's memory A.A. Pushkin. Kharkiv: Pravo, 2017. 432 p. (in Russian)

8. The legal doctrine of Ukraine. In 5 Vol. Kharkiv: Pravo, 2013. Vol.3. 760 p. (in Ukrainian).

9. Romovska Z.V. Personal non-property rights in Soviet civil legislation and their social significance: dissertation abstract ... cand. of legal sciences.. Kyiv, 1968. 23 p. (in Russian)

10. Slipchenko S.A. Personal non-property legal relations concerning traffickable objects. Kharkiv, Disaplyus, 2013. 552 p. (in Ukrainian).

11. Ukrainian dictionary, in 11 Vol. Kyiv: Naukova dumka, 1970. Vol. 1. 799 p. (in Ukrainian).

12. Stefanchuk Z.O. Personal non-property rights of individuals in civil law (concept, content, system, peculiarities of implementation and protection): monograph. Khmelnytskyi: University of Management and Law Publ., 2007. 626 p. (in Ukrainian).

13. Modern problems of civil law and process / S.O. Slipchenko et.al. Kharkiv. Pravo, 2017. 808 p. (in Ukrainian).

14. Pokrovskiy I.A. The main problems of civil law. Moscow: Statut, 1998. 353 p. (in Russian)

15. Ukrainian civil law / Yu.O. Zaika, et.al. Kyiv. TSUL Publ. 2014. 358 p. (in Ukrainian).

16. Kharytonov Ye.O., Kharytonova O.I, Civil legal relations. № 2. Odesa: Feniks. 2011. 456 p. (in Ukrainian).

17. Kharkiv civilian school: objects of civil rights: monograph / I.V. Spasibo-Fateeva, et.al. Kharkiv. Pravo. 2015. 750 p. (in Russian)

ПОДАТКОВА КОНСУЛЬТАЦІЯ:

ЧИ ПОТРІБНО СПЛАЧУВАТИ ПОДАТОК НА ЗЕМЕЛЬНУ ДІЛЯНКУ ПІД БУДИНКОМ,
ЯКИЙ ВЖЕ ВІДЧУЖЕНИЙ НОВОМУ ВЛАСНИКУ?

Дана консультація стосується випадку, коли особа продає або іншим способом відчужує будівлю, яка знаходиться на земельній ділянці. При цьому право на земельну ділянку (власності чи оренди) з якихось причин ще не перереєстроване на нового власника. Виникає питання – до перереєстрації права на землю, чи потрібно сплачувати старому власнику плату за землю?

Законодавство не містить чіткої відповіді на дане запитання. Зрозуміло, що в такому разі податкові органи нараховують плату за землю. Проте, існує позитивна судово-практика щодо захисту прав номінального власника або користувача земельної ділянки, який вже не користується даною ділянкою, оскільки будівля, що на ній знаходиться, відчужена новому власнику. Деталі наводимо нижче.

Питання сплати земельного податку у разі відчуження будівлі або споруди, що на ній знаходиться, регулюється п. 287.6 Податкового кодексу.

Редакція даної статті до 01.01.2015 виглядала наступним чином: «287.6. При переході права власності на будівлю, споруду (їх частину) податок за земельні ділянки, на яких розташовані такі будівлі, споруди (їх частини), з урахуванням прибудинкової території сплачується на загальних підставах з дати державної реєстрації права власності на нерухоме майно».

Редакція статті після 01.01.2015: "287.6. При переході права власності на будівлю, споруду (їх частину) податок за земельні ділянки, на яких розташовані такі будівлі, споруди (їх частини), з урахуванням прибудинкової території сплачується на загальних підставах з дати державної реєстрації права власності на таку земельну ділянку".

Зауважимо, що дана стаття регулює момент сплати земельного податку новим власником, і не дає чіткої відповіді щодо моменту припинення сплати земельного податку старим власником.

Податкові органи у своїх роз'ясненнях притримуються однозначної позиції, що особа, за якою зареєстровано право власності, оренди або постійного користування, зобов'язана сплачувати плату за землю незалежно від фактичного використання земельної ділянки (див. наприклад, ЗІР категорія питань 12.001).

Судова практика першої інстанції з даного питання схилилась на користь позивача – платника податків, який оскаржує податкове повідомлення-рішення щодо нарахування плати за землю. Судової практики на рівні апеляційної та касаційної інстанції стосовно подібних правовідносин, які виникли після 01.01.2015 р., нами не виявлено. Існує позитивна позиція Верховного суду України у Постанові від 02.12.2015 р. (справа № 21-3517а15) та Постанові від 7 липня 2015 р. (справа № 21-775а15), проте дана позиція базується на попередній редакції ст. 287.6 ПК, яка діяла до 01.01.2015 р.

Суди при винесенні рішень на користь позивача керуються **ст. 120 Земельного кодексу України**, якою встановлено, що у разі набуття права власності на жилий будинок, будівлю або споруду, що перебувають у власності, користуванні іншої особи, припиняється право власності, право користування земельною ділянкою, на якій розташовані ці об'єкти. До особи, яка набула право власності на жилий будинок, будівлю або споруду, розміщені на земельній ділянці, що перебуває у власності іншої

особи, переходить право власності на земельну ділянку або її частину, на якій вони розміщені, без зміни її цільового призначення. Якщо жилий будинок, будівля споруди розміщені на земельній ділянці, що перебуває у користуванні, то в разі набуття права власності на ці об'єкти до набувача переходить право користування земельною ділянкою, на якій вони розміщені, на тих самих умовах і в тому ж обсязі, що були у попередні землекористувача.

Аналогічну норму закріплює **ст. 377 Цивільного кодексу України**.

Відповідно до обставин справи, викладених у **Постанові Дніпропетровського окружного адміністративного суду від 19 листопада 2015 р. № 804/12978/15** (<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/55343399>), фізична особа просить скасувати податкове повідомлення-рішення про нарахування орендної плати за землю.

Позивачем у 2003 р. укладено договір з Дніпропетровською міською радою оренди земельної ділянки для фактичного розміщення нежитлового приміщення, належного позивачу.

У 2013 р. Позивачем було відчужено приміщення. Одразу ж після цього позивач звернувся до міського голови м. Дніпро із заявою, де зазначив, що у зв'язку із укладенням договору дарування, згідно ст.ст. 7, 31 Закону України "Про оренду землі" та ст.ст. 120, 141 Земельного кодексу України, просить договір оренди земельної ділянки вважати припиненим.

Суд у своєму рішенні, проаналізувавши норми ст. 120 Земельного кодексу, ст. 377 Цивільного кодексу, а також п. 287.6 Податкового кодексу України (у новій редакції), прийшов до висновку, що нарахування позивачу податковим органом податкового зобов'язання щодо орендної плати є не правомірним. Оскільки, як зазначив суд, виходячи із вищенаведених норм законодавства, у разі переходу права власності на об'єкт нерухомого майна до набувача цього майна відбувається перехід тих прав на відповідну земельну ділянку, на яких вона належала відчужувачу – права власності або права користування. Зважаючи на це, з моменту виникнення в особи права власності на нерухоме майно, розташоване на орендованій іншою особою земельній ділянці, попередній власник нерухомого майна вже фактично не використовує земельну ділянку, а відтак не повинен сплачувати орендну плату за земельну ділянку.

До аналогічних висновків приходять і **Окружний адміністративний суд міста Києва у Постанові від 19 грудня 2017 р. № 826/13298/17** (<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/71853306>).

Таким чином, старий власник може керуватися положеннями ст. 120 ЗК та ст. 377 ЦК при обґрунтуванні своєї позиції щодо відсутності обов'язку сплачувати земельний податок або орендну плату за землю після відчуження будівлі. Але в цьому випадку варто надіслати до податкового органу попереджувальний лист з повідомленням про припинення сплати земельного податку у зв'язку з відчуженням будівлі з посиланням на норми чинного законодавства.

ТУМАНЯН Анна Оганесівна,
аудитор АФ "Аналітик", af.analitik.ua@gmail.com